

ЛІТАРАТУРА і МАСТАЦТВА

25 чэрвеня

2004 г.

№26/4263

АНОНС!

Набліжаецца 60-годдзе вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў і 60-годдзе Перамогі ў Вялікай Айчыннай вайне. Установа «Літаратура і Мастацтва» падрыхтавала да выдання кнігу «Наша Перамога». Заказы на яе прымаюцца па тэлефоне : 284-66-71

Кожны дзень многіх людзей пачынаецца з таго, што яны праглядаюць свежую газету ў пошуках апошніх навін і цікавых падзей, як у свеце, так і ў сваёй краіне. Каб мы маглі штодня трымаць у руках тое ці іншае выданне, незалежна ад кола нашых інтарэсаў, Беларускі Дом друку не спыняе сваю працу ні на хвіліну. Пра гэта сведчыць і генеральны дырэктар РУП «Выдавецтва «Беларускі Дом друку»

СТАР.

3

Віктар Кармазаў — пісьменнік, мастак, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі

Аўтар больш як дваццаці кніг — раманаў, апавесцяў, навел, эсэ.

Апошнія гады даследуе жыццё і творчасць выдатных беларускіх мастакоў — Бяльніцкага-Бірулі, Жукоўскага, Рушчыца, Бархаткова, Вашчанкі, Бараноўскага ды іншых. Пра іх яго апошнія кнігі: «Крыж на зямлі і поўня ў небе», «З вясною ў адным вагоне», «Зачарованая душа», «Чырвоная брама», «Мой брат духоўны».

Віншуем Віктара Філімонавіча з 70-годдзем, жадаем здароўя і творчых поспехаў.

СТАР.

12

Фота Я. Залужнага

І свята, і смутак

18 чэрвеня, напярэдадні 80-годдзя з дня нараджэння народнага пісьменніка Беларусі Васіля Быкава, на філфаку БДУ была адкрыта мемарыяльная аўдыторыя, прысвечаная памяці сьліннага прэзаіста і мысляра. Стужку ўрачыста перарэзалі рэктар універсітэта Васіль Стражаў і дэкан філфака Іван Роўда, які ва ўступнай прамове зрабіў агляд творчасці Васіля Быкава, сказаў пра яе значнасць ва ўсёй беларускай літаратуры.

Старшыня праўлення Саюза беларускіх пісьменнікаў Алесь Пашкевіч запрасіў на быкаўскі юбілей пісьменнікаў з Расіі — Рыму Казакову, Юрыя Чарнічанку, Валянціна Аскоцкага, Віктара Сабенчука, сакратара Саюза пісьменнікаў Украіны Васіля Бон-

дара, "Сёння адначасова і свята, і смутак, — сказала Рыма Казакова. — Свята — бо юбілей Васіля Уладзіміравіча, а смутак, таму што спраўляем угодкі з дня ягонай смерці. Гэта нашыя агульныя свята і смутак. Быкаў аднолькава і адначасна належыць як Беларусі, так і Расіі".

Затым выступілі Ю. Чарнічанка, В. Аскоцкі, В. Сабянчук зрабіў прэзентацыю зборніка прозы В. Быкава "Яго батальён", якая выйшла ў Маскве на рускай мове.

Уступную частку завяршыў намеснік міністра культуры РБ Валеры Гедройц, які адкрыў работу IV Міжнароднай навуковай канферэнцыі "Літаратура—мова—культура", што арганізавала кафедра беларускай літара-

туры XX стагоддзя філфака БДУ да 80-годдзя з дня нараджэння народнага пісьменніка Беларусі.

Увечары, у ДOME літаратара (Мінск, в. Фрунзе,5) прайшла вечарына, прысвечаная юбілею і адначасова ўгодкам Васіля Быкава. На ёй выступілі: Р. Казакова, Р. Барадулін, С. Законнікаў, А. Якубоўская з Украіны і В. Сабянчук з Расіі. Анатоль Вяцінскі прачытаў выдатны верш, прысвечаны памяці Васіля Быкава.

***

У гэты ж дзень на радзіме пісьменніка — у Бычках на Ушачыне адкрылася мемарыяльная хата, дзе нарадзіўся Васіль Быкаў. На гэтае мера-

прыемства з'ехаліся прадстаўнікі ўсіх раёнаў Віцебшчыны. Арганізатарам і фундатарам свята быў Віцебскі аблвыканкам. Увечары, ва Ушацкім доме культуры прайшла ўрачыстая вечарына памяці пісьменніка.

***

19 чэрвеня, у дзень нараджэння Васіля Быкава, на Усходніх (Маскоўскіх) могілках у Мінску сабралася грамада пісьменнікаў і прыхільнікаў таленту Васіля Быкава. На ягоную магілу былі пакладзены кветкі і вянкi. Выступілі: Л. Баршчэўскі, Г. Бураўкін, В. Бондар (Украіна), Ю. Чарнічанка, Р. Казакова (Расія). Роўна ў 11.00. Пузыня пратрубіў на сурне сумную мелодыю памінавання па Васілю Быкаву, выдатнаму прэзаісту, сьліннаму сыну Беларусі.

АГА

Навуковая канферэнцыя

17-18 чэрвеня ў памяшканні Дзяржаўнага літаратурнага музея Янкі Купалы адбылася чарговая VII Міжнародная навуковая канферэнцыя "Нараджэнне класіка", прысвечаная 100-годдзю беларускамоўнай творчасці Янкі Купалы (15.07.1904г. быў надрукаваны верш "Мая доля").

Чытанні мелі на мэце глыбокае асэнсаванне творчай спадчыны народнага паэта Беларусі. Асаблівай увагай карыстаўся перыяд літаратурнага ўзыходжання паэта, перакладчыка і публіцыста Купалы. Даследчыкі-гісторыкі, псіхологі, філосафы звярнулі ўвагу на псіхалагічна-мастацкія перадумовы імклівага творчага ўзыходжання песняра ў надзвычай кароткі тэрмін (ад "Жалейкі" да "Шляхам жыцця").

Праблемы традыцый і наватарства ў ранняй творчасці Янкі Купалы — аб'ект даследавання многіх навукоўцаў-купалазнаўцаў. Сёлета ёсць магчымасць на гэтую праблему зірнуць значна шырэй.

Прысвячаюцца песні

60-годдзю Вялікага Вызвалення прысвяціў свой сёлетні сезон Дзяржаўны канцэртны аркестр Беларусі пад кіраўніцтвам прафесара Міхала Фінберга. Новая тэматычная праграма калектыву "Песні Перамогі", складзеная пераважна з папулярных твораў мінулых гадоў, своеасаблівых "залатых шлягераў", дарагіх сэрцу кожнага ветэрана, не так даўно была прэзентавана ў розных рэгіёнах нашай краіны. Заўтра, 3 ліпеня, аркестр і яго салісты выступяць з вялікім святочным канцэртam на Кастрычніцкай плошчы сталіцы.

Я.КАРЛІМА

Дні культуры Ірана ў Беларусі

заваць гэтую выставу. Экспанаты яе — толькі маленькая частка ўзораў народнай творчасці Ірана, якая караніцца ў гісторыі сусветнай цывілізацыі. А што гэта так, пацвярджаюць кнігі-фаліянты, пачынаючы ад прадстаўніка даўняга Фірдоусі, якія выстаўлены тут. На выставе ігралі іранскія музыкі на нацыянальных інструментах, выконвалі народныя песні. Можна было паспрабаваць іранскі чай з прыгожых медных самавараў.

У кінатэатры "Цэнтральны" ў Мінску глядачы маглі пабачыць іранскія кінафільмы "Святая Марыя", "Нявеста", "Нарцыс", "Баму, маленькі чужы сярод сваіх", "Карабель "Анжэліка", якія маюць прэстыжны міжнародны ўзнагароды.

Удзельнікі дэлегацыі Ірана

Прыгажосць з персідскімі матывамі

З 15 па 20 чэрвеня ў Беларусі ўпершыню прайшлі Дні культуры Ісламскай Рэспублікі Іран. Гэта несумненна стала знамянальнай падзеяй у жыцці нашай дзяржавы. Сведчанне таму — прывітальны адрас Прэзідэнта РБ А.Р. Лукашэнкі, які быў зачытаны на адкрыцці Дзён у Палацы Рэспублікі міністрам культуры РБ Л.П. Гулякам. Ён жа ў сваім выступленні адзначыў, што ўстанаўленне дыпламатычных адносін паміж Рэспублікай Іран і Беларуссю, адкрыццё пасольстваў з'явілася добрым штуршком для развіцця культурных сувязей паміж дзвюма дзяржавамі. Асабліва плённа ішло супрацоўніцтва ў вобласці культуры ў апошнія 3 гады.

У чэрвені 2002 года афіцыйная дэлегацыя Ірана ўпершыню наведла Беларусь, прыняла ўдзел у адкрыцці Тыдня іранскага кіно, падпісала два Мемарандумы ўзаемаадносін у вобласці культуры і спорту. У сваю чаргу дэлегацыя Беларусі на чале з Л.П. Гулякам у 2003 годзе ўдзельнічала ў правядзенні Дзён культуры Рэспублікі Беларусі ў Тэгеране.

Сёлетнюю афіцыйную дэлегацыю Рэспублікі Іран узначальваў віцэ-прэзідэнт арганіза-

цыі культуры ісламскіх адносін Алі Акбарыян. Праграма была вельмі насычанай. У Палацы мастацтваў адкрыта выстава-майстэрня жывапісу, мініяцюр, эстампаў, роспісу, інкрустацыі, дыванаткацтва, мастацкага фотаздымку. Наведвальнікі выставы маглі ўвачавідкі бачыць, як нараджаецца з-пад рук іранскіх майстроў той ці іншы твор мастацтва. А гэта куфэры, чаканка, разьба па дрэве і, вядома ж, знакамітыя іранскія дываны. "Прыгажосць з персідскімі матывамі" — так можна ахарактары-

заваць гэтую выставу. Экспанаты яе — толькі маленькая частка ўзораў народнай творчасці Ірана, якая караніцца ў гісторыі сусветнай цывілізацыі. А што гэта так, пацвярджаюць кнігі-фаліянты, пачынаючы ад прадстаўніка даўняга Фірдоусі, якія выстаўлены тут. На выставе ігралі іранскія музыкі на нацыянальных інструментах, выконвалі народныя песні. Можна было паспрабаваць іранскі чай з прыгожых медных самавараў.

У кінатэатры "Цэнтральны" ў Мінску глядачы маглі пабачыць іранскія кінафільмы "Святая Марыя", "Нявеста", "Нарцыс", "Баму, маленькі чужы сярод сваіх", "Карабель "Анжэліка", якія маюць прэстыжны міжнародны ўзнагароды.

Удзельнікі дэлегацыі Ірана

Алесь КРУШЫНА
Фота Я. Залужнага

Першая кніга колішняга бумбаўлітаўца Алесь Бычкоўскага была разрэкламавана як "першае беларускае фэнтэзі". На прэзентацыі "Горада за 101-м кіламетрам" нечакана высветлілася, што, насамрэч, фэнтэзі там не больш за 20 працэнтаў. Але добры піяр-ход не сапсаваў сенсацыі: астатнія 80 адсоткаў — гэ-

та фікшн, класічная "лемаўская" фантастыка, якой беларускай літаратуры таксама крыху бракуе.

У беларускіх крытыкаў і нават выдаўцоў кнігі шмат да яе заўваг, якія яны выказалі аўтару на прэзентацыі. Але, калі рабіць сідку на дэбют, то ацэнку выдання лепш пакінуць па-за дужкамі. Тым больш, што ў беларускай фанта-

тыцы Бычкоўскі — "піянер 21-га стагоддзя", а піянераў, як вядома яшчэ з савецкіх часоў, не вельмі крытыкуюць.

Што да традыцый... Ваўкалакі ёсць, і гэта самая адметная рыса. Ёсць і неўры. На гэтым традыцыя заканчваецца — і пачынаецца сучаснасць: метал (не бліскучы, а той, які heavy), мадэрнісцкая лірычнасць прозы,

ды літаратурны песімізм, дзе і чытацкая абьявацар, і адносны сучасны літаратар з выдавецтвамі... "Нам не даюць пісаць праўду, і не плацяць, каб маўчалі". Але песімізм літаратурны нараджаецца з жыццёвага, як літаратар Бычкоўскі паходзіць з чалавека, які зведаў жыццё.

Н.К.

АБСЯГІ

МАГІЛЁЎШЧЫНА

Ветэран-мастак

У Горацкай карціннай галерэі рэгулярна праходзяць сустрэчы з таленавітымі і цікавымі майстрамі. На гэты раз вучні другіх і трэціх класаў СШ № 4, настаўніцы С. Ільенка і Т. Дрэмук віншавалі ветэрана Вялікай Айчыннай вайны Івана Кірыенкава.

Надаўна Іван Міхайлавіч адзначаў свой юбілей — 90-годдзе. Нарадзіўся ён у Расіі, але большую палову свайго жыцця пражыў на Беларусі. Пасля службы ў арміі была вучоба на аграфак Беларускай сельскагаспадарчай акадэміі ў Горках. Скончыўшы яе, працаваў старшым навуковым супрацоўнікам праблемнай лабараторыі БДСГА.

Пасля выхаду на заслужаны адпачынак пачаў займацца разьбой па дрэве. За 30 гадоў народны майстар стварыў больш за 70 скульптур.

Работы Івана Кірыенкава неаднаразова ўзнагароджваліся дыпломамі. Яго твор "Зубр" унесены ў каталог "Вечназялёнае дрэва рамэства", а таксама ў каталог нацыянальнай выставы народнай творчасці (г. Мінск).

В. БЕЛАВУСАВА,
навуковы супрацоўнік
карціннай галерэі.

УДОМЛЯ (РАСІЯ)

Бірулёва "чайка" павясіла статус

Некалькі гадоў таму лецішча "Чайка" (Удомельскі раён Цвярской губерні), якое на самым пачатку XIX стагоддзя пабудавана ў Удомельшчыне Вітольд Бяльніцкі-Біруля і ў якім Вітольд Каятанавіч пражыў амаль паўстагоддзя, атрымала статус мемарыяльнага музея. Невялічкі штат яго, нягледзячы на вядомыя і нам складанасці з фінансаваннем, тым не менш паспеў удыхнуць у "Чайку" другое жыццё: лецішча адрамантавалі, у сценах яго пачалі падаваць выставы мясцовых, цвярскіх і маскоўскіх мастакоў, адбываюцца прэзентацыі, дзейнічаюць гурткі мастацкіх накірункаў для дзятвы з бліжэйшых вёсак. Тут працавалі таксама ўдзельнікі Міжнародных пленэраў па жывапісе імя В. Бяльніцкага-Бірулі...

Не так даўно кіраўніцтва Цвярской губерні прыняла рашэнне аб рэарганізацыі мемарыяльнага музея "Лецішча "Чайка" В.К. Бяльніцкага-Бірулі" ў філіял Цвярской карціннай галерэі. Пры гэтым лецішча захоўвае паралельна і свой ранейшы статус мемарыялу.

А гэта азначае, што для супрацоўнікаў знакамітай Бірулевай "Чайкі" з'явіліся дадатковыя ўмовы для плённай працы, у тым ліку і па захаванні памяці пра Вітольда Каятанавіча, прапагандзе і вывучэнні яго творчасці.

Міхась БОЛІНСКІ

ВІЦЕБШЧЫНА

Гімны роднаму гораду

Талачынскі райвыканкам і рэдакцыя мясцовай райгазеты да 570-годдзя Талачына, урачыста адзначанага ў мінулым годзе, аб'явілі конкурс на стварэнне гімна горада. На конкурс наступіла каля дзесяці тэкстаў мясцовых аўтараў. Творы былі апублікаваны ў райгазете, але падвядзенне вынікаў затрымалася. І вось, як стала вядома, самадзейны кампазітар з вёскі Славені, выкладчык мясцовай школы Станіслаў Хамтоўскі напісаў музыку на тэксты гімнаў рэдактара "раёні" Віктара Бірукова, рабочага Яўгена Дарафеева, журналіста і паэта Алесь Мазура. Які з гэтых гімнаў найбольш адпавядае гісторыі і сённяшняму дню горада, да таго ж прыгожа і лёгка заспяваецца, у хуткім часе ацэніць мясцовае насельніцтва.

Антон БЯРОЗКІН

Кожны дзень многіх людзей пачынаецца з таго, што яны праглядаюць свежую газету ў пошуках апошніх навін і цікавых падзей, як у свеце, так і ў сваёй краіне. Каб мы маглі штодня трымаць у руках тое ці іншае выданне, незалежна ад кола нашых інтарэсаў, Беларускі Дом друку не спыняе сваю працу ні на хвіліну. Пра гэта сведчыць і генеральны дырэктар РУП "Выдавецтва "Беларускі Дом друку" Раман АЛЕЙНІК.

цэнтаў поспеху.

Між тым, у гэтым годзе мы заканчваем мантаж новай машыны для друкавання каляровай прадукцыі. Пры яе дапамозе можна будзе друкаваць да 40 палос разнастайнымі варыянтамі

якасці выданняў плануем набыць тэхналогію CtP. Сучасная тэхналогія заключаецца ў тым, што Белтэлекам выводзіць фотаформы, якія паступаюць у газетны цэх. Затым робіцца мантаж і на капіравальнай раме экс-

...Я лічу, што вельмі добра тое, што я маю магчымасць кожны дзень праглядаць усе газеты, якія мы надрукавалі за суткі. Як кіраўнік прадпрыемства, я павінен адсачыць іх якасць і тэрміны, згодна якім газета ішла ў вытворчасць...

— Раман Сцяпанавіч, якія праблемы характэрныя сёння кіраўнікам айчынных СМІ, на ваш погляд?

— Хацелася, каб падаткі былі ніжэй, энерганосбіты больш таннымі, загрузка вышэйшая, а заказчыкі своечасова плацілі грошы за прадукцыю. Варта адзначыць, што па газетнай вы-

ем маркі для некаторых краін СНД. Нават дасылаем іх у Кіргізію, Туркменістан, Азербайджан, краіны далёкага замежжа. Гэта прадукцыя, як прадукт, выдатная тым, што яна невялікая. Мы б хацелі больш выпускаць філатэліі. Але, на жаль, на дадзеным этапе не можам здзейсніць патрабаванні заказчыка. Я маю на ўвазе цяжкія галаграм, розныя формы марак.

— Існуе даўняе меркаванне, што паліграфічныя фарбы шкодныя для здароўя чалавека. Ці можа сучаснае абсталяванне Дома друку такое, што перыя-

Раман Алейнік:

"У газетнай вытворчасці абсталяванне павінна працаваць, як швейцарскі гадзіннік"

Правільныя канкурэнты

— Раман Сцяпанавіч, ці задаволены вы якасцю айчынных СМІ? Што робіцца для таго, каб зрабіць нашы газеты больш прывабнымі для чытача?

— Шчыра сказаўшы, да якасці айчыннай прадукцыі на сённяшні дзень у яе спаўняюць, рэдакцыі і ў нас, паліграфістаў, ёсць прэтэнзіі. У газетнай вытворчасці, на жаль, існуюць пэўныя недахопы. Справа ў тым, што тое абсталяванне, на якім сёння друкуецца беларуская прадукцыя, адпрацавала амаль 30 гадоў. У канцы 1974 года быў ажыццэўлены пераход ад спосабу высокага друку на афсетны; для тых часоў гэта была прарэсіўная тэхналогія. Менавіта тады Беларусь перайшла на друк газет афсетным спосабам. Пры гэтым варта адзначыць, што агрэгацыя друкавалі каласальную колькасць тыражоў. Тады мы маглі займацца на вельмі высокім узроўні ліставым друкам. Асабліва гэта тычыцца малюнкавай прадукцыі і часопісных выданняў. Дом друку здолеў своечасова пераўзброіць пераплётную вытворчасць для кніжных выданняў.

Аднак у газетнай вытворчасці, на жаль, існуе шэраг праблем, хаця і стаіць пытанне па тэхнічным пераўзбраенні. Пры гэтым варта ўлічыць, што кошт газетных агрэгатаў проста каласальны. Так, для адной газеты пры разавым яе тыражы ў 500 тысяч экзэмпляраў, каштоўнасць агрэгата складае 10 — 13 млн. долараў. Знайсці такія грошы на прадпрыемстве немагчыма. Таму мы шукаем варыянты паступовай замены. У свой час у Беларускім Доме друку правільна адчулі тэндэнцыю пераходу ад аднакаляровай ці двухкаляровай газетнай прадукцыі да шматкаляровай. Так, каля сямі гадоў таму мы набылі патрыманую спецыяльную машыну ў Аўстрыі на свае сродкі. Нягледзячы на пытанні, якія ўзнікаюць па якасці прадукцыі, машына нас вырвала, да таго ж яна дазваляе друкаваць каляровыя газеты. Дзякуючы таленту нашых тэхнічных служб, мы з двох газетных агрэгатаў зрабілі... адзін, але больш якасны. Гэта прывяло да таго, што мы дабіліся якасці фарбы 2 + 2. Такім чынам, атрымаўся 4-х каляровы варыянт. Так, напрыклад, друкуецца газета "Советская Белоруссия". Акрамя таго, якасць газетнай прадукцыі залежыць і ад падрыхтоўкі ілюстрацый самімі рэдакцыямі. Якасць здымка, слайда, яго апрацоўкі, дзялення колеру — гэта 80 пра-

колераў. Мяркую, што з другога паўгоддзя мы пачнём стабільна друкаваць каляровыя выданні на новай машыне. Аднак, мы плануем набыць яшчэ абсталяванне, каб пазбегнуць рызык, паколькі можна сапсаваць выхад газеты, асабліва штотдзённай, калі машына выходзіць са строю. Нагадаю, што такое абсталяванне для друкавання ў колеры абышлося нам больш, чым у 2 млн. долараў. Разам з тым, акупляльнасць машыны падчас дасягае сарака гадоў... Акрамя таго, прадугледжваем працу ў тры змены і нават па выхадных днях.

— З якімі паліграфічнымі ўстановамі падтрымліваеце сувязі, у тым ліку з замежнымі? І ў якіх праектах гэта патрабуецца?

— Дом друку падтрымлівае вельмі трывалыя сувязі з паліграфічнымі камбінатам. І яны, і мы займаемся вытворчасцю кніжнай прадукцыі, пры гэтым мы канкурэнты, але канкурэнты правільныя. Наша ўстанова творча падыходзіць да вывучэння новых асаблівасцяў у друку паліграфічнага камбіната. Адапаведна і іх супрацоўнікі пераймаюць вопыт у прадстаўнікоў Дома друку. Лічу, што гэта абсалютна нармальна. Акрамя таго, мы вядзем перамовы з вядучымі вытворцамі абсталявання. Праз працэдuru тэндэраў мы набываем і каштоўнае абсталяванне. Дарэчы, па тэндэры мы падыходзім з наступнымі крытэрыямі. Па-першае, пастаўшчык павінен быць вядомым прадпрыемствам і мець вопыт. Па-другое, атрымліваем інфармацыю ад тых паліграфічных прадпрыемстваў, якія займаліся эксплуатацыяй патрэбнага і нам абсталявання на працягу некалькіх гадоў. А вось якое абсталяванне нас не цікавіць, дык гэта з краін Паўднёва-Усходняй Азіі. Я прытрымліваюся таго, што ў газетнай вытворчасці абсталяванне павінна працаваць, як швейцарскі гадзіннік. Калі спецыяліст не атрымае своечасова газету, гэта і бяда, і віна паліграфістаў.

— Раман Сцяпанавіч, зараз, і дарэчы не першы год, вядуцца перамовы з замежнымі інвестарамі, каб набыць паліграфічнае абсталяванне для рэспубліканскіх газет...

— Пакуль мы не знайшлі такіх інвестараў. Але днямі віцэ-прэзідэнт трох амерыканскіх банкаў наведваў наш Дом друку. Варта адзначыць, што яны валодаюць свабоднымі грашовымі сродкамі. Таму, будзем спадзявацца, што перамовы дадуць пэўныя вынікі.

Дарэчы, мы размаўлялі і на-конт набыцця другой машыны, пра якую я расказаў вышэй. Акрамя таго, для паляпшэння

пануецца на форменную пласціну, на працэсары вымываюцца праблемныя элементы і застаюцца толькі друкаваныя элементы. Карацей, гэта спрыяе рэзкаму скарачэнню падрыхтоўчага часу на друкаванне. Варта адзначыць, што існуе тры тыпы формаў сістэмы CtP: тэрмальныя, сэрбназмястоўныя і фотапалімерныя. Дарэчы, на нядаўняй выставе мы распрацавалі пытанне, на якой з вышэй названых формаў спыніцца. Справа ў тым, што ў газетнай вытворчасці вялікую ролю адыгрывае хуткасць працы. Таму нам неабходна абсталяванне, якое б дазваляла вырабляць як мінімум 50 пласцін у гадзіну. Мяркую, што ўвосень мы пачнём актыўную працу па набыцці такога абсталявання.

Асобу фарміруе...СМІ?

— Існуе такая фраза: "Добрая газета — гэта нацыя, якая размаўляе сама з сабой". А што для вас перыядычныя выданні? Якому айчыннаму друкаванаму СМІ аддаеце перавагу?

— Для мяне перыядычнае выданне — гэта перш за ўсё інфармацыя, якой я карыстаюся, і якая дапамагае зрабіць правільны выбар. Таму інфармацыя, як і перыядычнае выданне, у якім яна змешчана, павінны спрыяць пераапрацоўцы, аналізу звестак і фарміраванню самога чалавека. А для гэтага існуе шэраг разнастайных выданняў. Сярод іх — тыя, якія фарміруюць чалавека як асобу; дапамагаюць зрабіць выбар у той ці іншай галіне.

Так, для мяне вельмі важнымі з'яўляюцца газеты эканамічнай накіраванасці ("Эканамічная газета", "Белорусский рынок", "Советская Белоруссия"). Акрамя таго, я чытаю прафесійныя выданні, напрыклад, расійскі часопіс "Поліграфія" (пра навінкі тэхнікі і тэхналогію), які выходзіць з савецкіх часоў і, дарэчы, на вельмі высокім прафесійным узроўні.

Што тычыцца іншых перыядычных выданняў, думаю, вы заўважылі, у нас вельмі мала выдаецца глянцавых часопісаў. Звязана гэта з тым, што ў Расіі іх тыражы дастаткова высокія і кошт экзэмпляра для спаўняюцца прымальны. А ў нас такія часопісы не выпускаюцца, паколькі тыражы складалі б 1000 — 1500 экз. А колькасць разоў выдаткаў для каляровага друку каласальная (1 кв метр формы каштуе ў сярэднім 6 долараў!).

творчасці праблем значна менш, чым па кніжнай. Бываюць і такія выпадкі, калі заказчык не плаціць грошы менавіта за кніжную прадукцыю, тады яна ляжыць на складзе пэўны час. А каб яе вырабіць, трэба было заплаціць грошы друкавальніку, пераплётчыку і да т.п.

— Як лічыце, ці супадае роля, якую грамадства ўскладае на СМІ і роля, якую журналіст сам сабе прызначае?

— Кожны журналіст, як і кожны чалавек, — індывідуальная асоба. Розныя слаі грамадства таксама маюць розныя патрабаванні, інтарэсы, погляды на тую ці іншую праблему. Таму роля, якую грамадства ўскладае на СМІ і роля, якую журналіст сам сабе прызначае, не заўсёды супадаюць. Лічу, гэта абсалютна нармальна.

— Дом друку працуе над выпускам як перыядычных выданняў, так і філатэлістычнай прадукцыі. Ці існуюць якія-небудзь спецыфічныя асаб-

дчыныя выданні друкуюцца па бяспечнай тэхналогіі? А, можа, усё проста забавоны, пра шкоднасць...

— На сённяшні дзень у фарбы стараюцца ўводзіць як мага менш шкодных рэчываў. Карыстаюцца ў асноўным натуральнымі пігментамі і натуральнымі масламі. Нават у апошні час пры друкаванні газет і часопісаў выкарыстоўваюцца фарбы серыі "Эка" (экалагічныя краскі). Яны некалькі даражэй, але там не выкарыстоўваюцца мінеральнае масла.

Што наогул тычыцца шкоднасці ў паліграфіі за апошнія 15 гадоў мы зрабілі вялізны крок у бок забеспячэння нармальнай працы. Нагадаю, што ў газетнай вытворчасці сталялі лінацыяны, дзе ў катле плавіўся гартсплаў і лінацыяны дыхалі выпарэннямі свінцу. Таму свінцовыя атруты калісці былі прафесійнымі, нягледзячы на выкананне правіл тэхнікі бяспекі. Акрамя таго, у склад фарбаў для высокага спосабу друкавання ўваходзіў талуол, а яго шкоднасць вельмі высокая. Сёння гэта ўжо гісторыя... Аднак, на прадпрыемстве засталіся фактары адмоўнага ўздзеяння: шум і кніжны пыл, супраць якіх пакуль не знойдзены сродкі барацьбы. Але нягледзячы на гэта, з цягам часу паліграфія становіцца больш экалагічна чыстай.

— Раман Сцяпанавіч, вы, як чалавек, непасрэдна звязаны з выпускам паліграфічнай прадукцыі, чаму аддаеце перавагу ў чытанні: перыядычным выданням ці мастацкай літаратуры?

— Перыядычным выданням і асабліва спецыялізаваным. Да таго ж стараюся прачытаць альбо праглядаць усю інфармацыю пра новыя тэхналогіі, якія можна будзе пазней выкарыстоўваць у беларускай друкаванай прадукцыі. Каб наша прадукцыя карысталася большым попытам у суайчынікаў, і каб кожнае выданне было прыемна ўзяць у рукі...

Вольга МЕШЧАРАКОВА, Марына ЦЯРЭШЧАНКА

Вываленне заспела нас у невялікай, на адну вуліцу вёсачцы Аўсімавічы пад Бабруйскім. Зімою 1943 года, амаль пад самы Новы год, мы былі прыгнаныя сюды немцамі з жлобінскага мястэчка Мормаль — поблізу яго якраз усталяваўся амаль на шэсць месяцаў фронт. Я трохі памятаю тую эвакуацыю. Стаялі лютыя маразы. Некалькі мормальскіх сем'яў хаваліся ад вайны ў бліндажы сярод дрэў Калатушкавага саду. І от аднаго разу познім

мяне, пагладзіў па галоўцы і даў ракетную гільзу. Як толькі жывая рака вайскоўцаў скончылася, аўсімавіцкія бежанцы загаварылі пра вяртанне дадому. У той жа дзень шмат хто з іх пацягнуліся ў пакінутыя вайною, далёкія адсюль сялібы. Мы сваёй сямейкай выбраліся ў дарогу толькі на трэці ці на чацвёрты дзень. Я быў яшчэ зусім аслаблы пасля тыфусу. Неакрэпная была і мама пасля той жа хваробы. Ледзь хаўкала і сястрычка. Усё

— Я ўжо і сама не помню, як мы выжылі. Пакуль цёпла было, я нейкі буданчык зладкавала з быльнягу, дошкамі ды жэрдкамі папрыцкавала, каб вецер не разнёс, прысланіла да ашалаванана плоту. А на зіму зямляначку з суседкаю выкапалі. А харчаваліся? Што Бог паслаў, што лета давала: травіцу, шчаўе. У лес баяліся сунуцца — міны... Па вуліцах і то толькі сцежачкамі можна было хадзіць, пратапанымі мінерамі.

Вяртанне дадому

Я зараз разумею, вярнуліся мы ў сваё мястэчка з бежанства хіба што ў тыя ж дні, калі быў вызвалены Мінск. Паводле кнігі "Памяць", Бабруйск быў вызвалены 29-га чэрвеня 1944 года. Само ж вызваленне Бабруйшчыны пачалося 24-га чэрвеня. От у адзін з гэтых днёў, мо дваццаць сёмага, мы і выправіліся шукаць свайго дому.

Матулі маёй на тую пару было дваццаць пяць. Мне няпоўны сем. Сястрычкі тры. Дзіцячая памяць не здатная да аналітыкі. Але ўражлівая на яскравыя, эмацыянальныя малюнкi. Гэта і мне запомнілася счарнае, з галавешкамі хатнішча, а пры ім, у колішнім палісаднічку, палымнелі настулькі-самасейкі.

Кветкі побач з пажарышчам! Гэты колеравы дысананс уразіў мяне на ўсё жыццё.

Праз шмат гадоў закарцела, не тое слова, засмыслена наведзе тую бабруйскую вёсачку, дзе мы прыкавалі свайго вызвалення. І паехаў я ўжо туды са сваімі дзецьмі — акурат такімі, як мы з сястрою ў вайну. Хацеў паказаць ім той куток, дзе мы перажылі апошнія месяцы ваеннага ліхалецця.

І былі там стрэчы, былі згадкі і ўспаміны. Адна з іх — з цёткай Вольгай, колішняй нашай гаспадыняй, што ратавала нас ад холаду і голаду. Пра гэтую сустрэчу застаўся здымак. Не напатаў толькі тае ліпы, з-пад шаўтаў якой назіраў летам 1944 года за рухам пераможнага войска. Шмат што пераіначылася ў Аўсімавічах. Не пераіначылася толькі наша пачуццё ўдзячнасці аўсімаўцам за іхнюю спагаду. Гэтае пачуццё не прайшло з гадамі.

Уладзімір СОДАЛЬ

НА ЗДЫМКУ: аўтар праз 45 гадоў у Аўсімавічах — гутарыць з выратавальніцай сваёй сям'і Вольгай ПАРАХНЕВІЧ.

Сілу і моц народ нам даваў

Успаміны партызанскага камісара Тураўскага атрада "За Радзіму" Панцялея ТАРАСЮКА

У пачатку акупацыі нямецка-фашысцкімі захопнікамі Тураўскага раёна нас сабралася невялікая група з 7 чалавек.

Атрад наш няспынна рос, папаўняўся новымі людзьмі, якія са зброяй у руках адстойвалі свабоду і незалежнасць сваёй Радзімы, дапамагалі воінам атрымаць перамогі на франтах ваенных дзеянняў.

Летам 1943 года мы разграмілі асінае гняздо ў раённым цэнтры — гарадскім пасёлку Тураў. Багатыя трафеі дасталіся нам. Трапіў у нашу партызанскую пастку тады і сам бургамістр Квяткоўскі, які за здраду і здзекі над мірным насельніцтвам быў расстраляны.

Удала гаспадарыла на чыгунцы падрыўная група пад кіраўніцтвам Аляксандра Махначы. 11 варажых саставаў з жывой сілай і тэхнікай праціўніка палыцелі пад адхон на лініі Палескай чыгункі.

Значнай перамогай выдаўся канец жніўня 1943 года. Немцы сабралі невялікія сілы, рачныя ваенізаваныя кацеры, узброілі іх гарматамі, мінамётамі. Яны хацелі прарвацца праз партызанскую зону з боку Турава ў горад Петрыкаў і далей на Мазыр. У раёне вёскі Перароў мы партызанскім ішчільным агнём сустрэлі нямецкі рачны флот. Сем гадзін запар цягнуўся бой. Больш 200 немцаў расквіталіся з жыццём. 10 — атрымалі сур'езныя раненні, адзін кацёр патапілі, астатнія павярнулі туды, адкуль выпаўзлі.

Аўтарытэт і нязменная павага партызанскага атрада рос з кожнай баявой аперацыяй. Да нас пераходзілі нават тыя, хто спачатку супрацоўнічаў з немцамі. Яны, зразумеўшы, што вельмі памыліліся, на тым баку барыкады, як мовіцца ў такім выпадку, аказаліся, пераходзілі з павіннай. Адночы ў атрад з'явіліся тры казакі, прынесшы з сабой 2 кулямёты і скрынку патронаў.

6 лістапада група падрыўнікоў атрымала заданне выйсці на чыгунку і зрабіць затор, падарваўшы эшалон. Па дарозе байцы даведаліся ад дасведчаных людзей, што павінен павяціцца з Жытківавіч на Тураў абоз, суправаджаемы немцамі і паліцаямі. Параіўшыся паміж сабой, партызаны раздзяліліся на дзве падгрупы. Адна стала чакаць прадуктовы абоз, другая накіравалася выконваць асноўнае заданне.

Громам сярод яснага неба прагучалі для абознікаў партызанскія стрэлы. Каля 15 варагаў было забіта. Партызаны захапілі 2 мінамёты, кулямёт, вінтоўкі, боепрыпасы, шмат розных прадуктаў.

Ніколі не забыць імёны партызан, якія аддалі сваё жыццё за Радзіму. Гэта — настаўнік Мікалай Хмяльніцкі, наш адважны кулямётчык Пётр Раманоўскі, Арцём Бабарыка, Рыгор Раеўскі (16 гадоў было хлопцу).

Запісаў Васіль МАРКЕВІЧ

ІДЗЕ ПАДПІСКА НА ІІІ КВАРТАЛ 2004 ГОДА!

Шаноўныя чытачы!
Ідзе падпіска на трэці квартал 2004 года. На выданні Рэдакцыйна-выдавецкай установы "Літаратура і Мастацтва" можна падпісацца ў любым паштовым аддзяленні нашай краіны. Для ўстаноў Міністэрства культуры і Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь адкрыта льготная падпіска.

«Літаратура і мастацтва»

Індывідуальная (індэкс — 63856)
на 1 месяц — 2600 руб.
на 3 месяцы — 7800 руб.
Ведамасная (індэкс — 63857)
на 1 месяц — 4100 руб.
на 3 месяцы — 12 300 руб.
Льготная (індэкс — 63880)
на 6 месяцаў — 16 800 руб.

«Малодосць»

Індывідуальная (індэкс — 74957)
на 1 месяц — 2700 руб.
на 3 месяцы — 8100 руб.
Ведамасная (індэкс — 00137)
на 1 месяц — 3900 руб.
на 3 месяцы — 11 700 руб.
Льготная (індэкс — 00731)
на 6 месяцаў — 16 800 руб.

«Всемирная літаратура»

Індывідуальная (індэкс — 74863)
на 1 месяц — 2600 руб.
на 3 месяцы — 5200 руб.
Ведамасная (індэкс — 00135)
на 1 месяц — 3600 руб.
на 3 месяцы — 7200 руб.
Льготная (індэкс — 00729)
на 6 месяцаў — 8400 руб.

«Полымя»

Індывідуальная (індэкс — 74985)
на 1 месяц — 2600 руб.
на 3 месяцы — 7800 руб.
Ведамасная (індэкс — 00141)
на 1 месяц — 3600 руб.
на 3 месяцы — 10 800 руб.
Льготная (індэкс — 00727)
на 6 месяцаў — 16 800 руб.

«Неман»

Індывідуальная (індэкс — 74968)
на 1 месяц — 2600 руб.
на 3 месяцы — 7800 руб.
Ведамасная (індэкс — 00238)
на 1 месяц — 3600 руб.
на 3 месяцы — 10 800 руб.
Льготная (індэкс — 00728)
на 6 месяцаў — 16 800 руб.

УВАГА!

Пачынаючы з КРАСАВІКА бягучага года Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова «Літаратура і Мастацтва» АБМЕЖАВАЛА ПАСТАЎКУ СВАІХ ВЫДАВАННЯў («Полымя», «Малодосць», «Неман», «Всемирная літаратура», «ЛіМ») У РОЗНІЦУ.
Адзіная магчымасць застацца нашымі чытачамі — ПАДПІСАЦЦА на часопісы і газеты.

Знаўцам шрыфтовай графікі вядомы такі унікальны выпадак. Да аднаго з юбіляў А. С. Пушкіна адначасова ў СССР і Італіі былі выпушчаны юбілейныя выданні. Прычым, незалежна адзін ад аднаго, савецкія і італьянскія выдаўцы вырашылі распрацаваць для сваіх кніг спецыяльныя шрыфты, якія найбольш бы адпавядалі стылю і духу паэзіі Аляксандра Сяргеевіча. Калі параўналі кнігі, здзівіліся — шрыфт, які выкарысталі італьянцы, аказаўся амаль ідэнтычны таму, які быў распрацаваны ў Расіі, на радзіме паэта! І справа тут зусім не ў плагіяце, а ў тым, што характар паэзіі рускія і італьянскія майстры шрыфта адчулі аднолькава...

Дзяржаўны шрыфт — аўтограф нацыі

У спалучэнні з мовай і архітэктурай

Мой суразмоўца, вядомы беларускі каліграф, прафесар, Павел Семчанка лічыць, што напісанне шрыфтоў можна разглядаць як свайго роду касмічную вібрацыю: калі прамая лінія змяняецца хвалістай, або адно кола з'яўдаецца з другім. Іншымі словамі, гэта адчуванне, якое фарміруе ў кожнага чалавека ўяўленне прыгажосці. А прыгажосць — гэта стан душы, нюанс з разраду тонкай матэрыі.

Таму шрыфты варта разглядаць у спалучэнні з мовай, архітэктурай, пачуццямі вербальнага і графічнага формы мовы існуюць і развіваюцца паралельна. Нездарма ж існуе такі прычып: усё тое, што робіць чалавек, мае прамое падабенства няве.

Менавіта ў спалучэнні з архітэктурай можна разглядаць шрыфты на прыкладзе будынкаў нашай сталіцы. Падчас будаўнічых прац варта загадзя прадуладжваць месца для надлісу, абазначыць характар шрыфта, бо аб'ект павінен атрымацца цэласным. Гэта нормы своеасаблівай арганізацыі горада. Акрамя таго, надліс трэба падпарадкаваць, па-першае, стылю, па-другое, маштабу, па-трэцяе, вобразнасці. І парушаць гэтыя правілы нельга аніяк.

"Паглядзіце, як непісьменна зроблены надліс на будынку Беларускага дзяржаўнага цырка, — падкрэслівае Павел Афанасьевіч, — стыль адзін, літары іншыя, а вобразнасць наогул адсутнічае". На вялікі жаль, так жа выглядаюць надлісы на Беларускай аграрна-тэхнічным універсітэце, на Беларускай дзяржаўным тэхналагічным універсітэце. "Да мяне аднойчы звярнуліся з просьбай зрабіць надліс на Беларускай дзяржаўным педагогічным універсітэце імя М. Танка, — згадвае каліграф. — Гэта была цяжкая праца, бо паглядзіце: там жа больш за 50 літар! Наогул, я лічу, усё, што знаходзіцца на Беларусі — ужо беларускае па азначэнні, і адчуваць гэта таксама важна...". Павел Афанасьевіч працаваў і над надлісам "Плошча Леніна" на станцыі метро "Незалежнасці", і над надлісам Беларускай акадэміі мастацтваў, дзе некалі выкладаў курс шрыфтоў. Зараз гэтаму будынку дадалі слова "дзяржаўны". Таму, атрымаўшыся, над трэба было зламаць гатовы надліс, літары якога былі адлітыя з бронзы, зноў затраціць вялізныя грошы. А атрымаўшыся, што засталіся два надлісы: "Беларуская акадэмія мастацтваў", і — "Беларуская дзяржаўная акадэмія мастацтваў", прычым рознымі шрыфтамі.

"Бадай, толькі надліс на Палацы Рэспублікі зроблены больш-менш разумна і адпавядае асноўным законам і правілам шрыфтоў", — лічыць Павел Семчанка.

Прыкметы існавання культуры

Аналагічная сітуацыя адбываецца з мемарыяльнымі дошкамі і помнікамі. Выява і надліс, які правіла, не адпавядаюць адно ад-

наму. Так, напрыклад, пад выявай актрысы можа быць размешчаны надліс, зроблены тэхнічным шрыфтам. А гэта, у свой час, не стварае вобраза суцэльнасці і прыгажосці, паколькі ўсе нюансы з'яўляюцца першай прыкметай існавання культуры. Таму мой суразмоўца перакананы ў тым, што да шрыфтоў нельга ставіцца абыякава. Дарэчы, у Вільнюсе гэтай праблема надаецца велізарнае значэнне. На сённяшні дзень з усіх былых савецкіх рэспублік толькі Літва займаецца каліграфічным мастацтвам.

Калі ж разглядаць шрыфты ў спалучэнні з мовай, можна адчуць яе вакал у вымаўленні. Разам з тым, вялікае значэнне ў гэтым сэнсе мае і... пластыка рукі. Руку варта зрабіць мудрай і дужай, бо толькі сілу магчыма ператварыць у хуткасць (так званы хуткапіс). А гэта таксама спеў, але графічны.

Варта адзначыць, што менавіта хуткапісам, які атрымлівае распаўсюджанне ў XV стагоддзі, пісаліся разнастайныя граматы, акты, кнігі. Інакш кажучы, ён аказаўся адным з самых рухомых відаў кірылаўскага пісьма. Яшчэ ў XVII стагоддзі хуткапіс адрозніваўся асабістай каліграфічнасцю, зграбнасцю. Таму ён ператварыўся ў самастойны тып пісьма з характэрнымі яго рысамі: круглымі літарамі, хвалістасцю іх начартавання, і галоўнае — здольнасцю да далейшага развіцця.

Так, па значэнні хуткапіс можна параўнаць з першапачатковымі выявамі лацінскага пісьма. Дарэчы формы літар а, б, в, е, з, т, о, с былі створаны ў канцы XVII стагоддзя і амаль не змяніліся. Акрамя таго, развіццё хуткапісу ў XVII стагоддзі прадвызначыла пятроўскую рэформу азбукі ў пачатку XVIII стагоддзя.

А вось прамым прадвеснікам нашага алфавіта, як і лацінскага, лічацца грэчаскія капіталы (ад лацінскага "галоўны"). Першы ж літарны алфавіт з'явіўся значна раней, каля XVI стагоддзя да нашай эры. Семіцыя плямёны, якія жылі на Сінаіскім паўвостраве, перанялі ад егіпецкага пісьма цэлы шэраг знакаў — ідэаграм, якімі абазначылі першыя гукі назваў тых ці іншых прадметаў. Так узнікла першапачатковае літарнае пісьмо. А фінікійцы, у сваю чаргу, паслужылі пасрэдкамі ў руху літарна-гукавога пісьма з паўднёва-ўсходняга Міжземнамор'я да грэкаў, дзе яно ператваралася ў адпаведнасці з патрабаваннямі старажытнагрэчаскай мовы.

Такім чынам, можна заўважыць, што графічная структура графем гістарычна звязана з іерагліфічнымі адлюстраваннямі. Гэта таксама пацвярджаецца падобнымі найменнямі некаторых літар грэчаскага алфавіта.

Варта адзначыць, што сучасны алфавіт даўно страціў сэнс вобразных асацыяцый сваіх знакаў і стаў умоўнай графічнай схемай.

Усе беларусы — сангвінікі!

Дарэчы, шрыфтом можна перадаць і характар паэзіі Янкі Купалы, Якуба Коласа, Максіма Багдановіча, музыка якіх разнастайная. А паэзія Пушкіна наогул адрозніваецца ад паэзіі беларускіх пісьменнікаў. І гэта зразумела...

Тое ж самае тычыцца і народаў: у кожнага свой характар і ў кожнага можа быць свой шрыфт, які яго больш за ўсё характарызуе. Гэта як аўтограф ці аўтапартрэт кожнага чалавека, згодна якому магчыма выявіць сангвініка ці халерыка, флегматыка ці меланхоліка. З гэтай нагоды існуе такая дысцыпліна, як графалогія. Яе сутнасць і заключаецца ў тым, што дазваляе высветліць каля трынаццаці характарыстык чалавека. "Так, беларусы па сваёй сутнасці, у асноўным, сангвінікі", — лічыць Павел Семчанка.

Разам з тым, дзяржаўны шрыфт — гэта аўтограф нацыі, усёй дзяржавы. Амаль кожны народ мае свой дзяржаўны шрыфт, на якім надрукавана Канстытуцыя, на якім напісаны законы. Ён жа выкарыстоўваецца і ў літаратуры. Да прыкладу, у літоўцаў гэта "Антыква", у немцаў — "Фрактура", эстонцы лічаць, што ім больш усяго падыходзіць "Готыка". Армяне ганарацца сваім алфавітам, створаным у 405 — 406 годзе Месропам-Маштоцэм.

Вядома, што ў IX стагоддзі Кірыл і Мефодзій зрабілі сапраўдную рэвалюцыю ў свядомасці продкаў, калі падарылі славянам глаголіцу. Няпроста было прыстасаваць вусную славянскую мову да пісьмовай. Па сутнасці, яны тады зрабілі новую мову, якой мы зараз карыстаемся. Заслуга Кірыла ў тым, што ён здолеў расставіць літары ў адпаведнай паслядоўнасці, надаць ім лічбавое значэнне, якім на працягу многіх стагоддзяў абазначаліся простыя і шматзначныя лічбы. Ён жа пры дапамозе створанай ім азбукі зрабіў першы пераклад Бібліі на славянскую мову.

Аднак, у працэсе прыстасавання шрыфта пад характар народа глаголіца ва ўсходніх славянаў была заменена на кірыліцу, у заходніх — на лацінку. Няхай не такія глабальныя, але паміж кірыліцай і лацінкай, але адрозненні можна заўважыць і ў начартаваннях літарных знакаў амаль блізкіх па духу народаў, калі параўноўваць летапісы аднаго перыяду.

А вось Пятру I давялося ўводзіць тое ж лацінізаваанне ў Статут рэвалюцыйным спосабам, выкарыстоўваючы вопыт нашага земляка Іллі Капіевіча. Аднак мы і зараз карыстаемся створаным пры Пятры I у 1707 — 1708 гадах рускім Грамадзянскім шрыфтом, а не сваімі напрацоўкамі.

Справа ў тым, што пачынаючы з 1696 года, пасля прыняцця ўсеагульнай канфедэрацыі саслоўяў Рэ-

чы Паспалітай да сярэдзіны XIX стагоддзя беларусы наогул вымушаны былі карыстацца толькі лацінкай. І пазней, у 1905 — 1906 годзе ў Расіі толькі афіцыйныя паперы пісаліся на рускай мове Грамадзянскім шрыфтом.

Акрамя таго, нават творы Дуніна-Марцінкевіча, "Мужыцкая праўда" Кастуся Каліноўскага — усё выдаваліся на лацінцы з польскім начартаваннем.

Графічны спеў

У 50-х гадах мінулага стагоддзя французскі палеограф Ж. Малон прапанаваў новую трактоўку развіцця лацінскага пісьма. Галоўны

тэзіс ягонай тэорыі заключаецца ў тым, што развіццё пісьма адбываецца ў галіне "звычайнага", якім валодае асноўнае кола граматычных людзей. Менавіта ў гэтым пісьме, якое не патрабуе асабістай руплівасці напісання, адбываюцца важнейшыя змяненні формаў літар, змяненні прыёмаў пісьма. Ад гэтага звычайнага пісьма паходзяць каліграфічныя варыянты: капітальнае квадратнае і капітальнае русьцічнае.

Так, каліграфічнае пісьмо, якое было вызначана для асабістага віда работ, патрабавала спецыяльнай вучобы. Даследаванні паказалі, як вар'іравалася звычайнае пісьмо ў залежнасці ад прылады, палажэння пісьмовага матэрыялу, няспешнага напісання тэкстаў, тады як каліграфічныя варыянты на працягу стагоддзяў амаль не мяняліся і з'яўляліся свайго роду "тупікамі" ў развіцці формаў лацінскіх літар.

Не сакрыт, што на працягу гісторыі існавалі і свае традыцыі напісання літар. Напрыклад, стараславянскія перапісчыкі ўпрыгожвалі іх, у кожнай літары была свая семантыка, плумачэнае думкі. Таму і праца перапісчыкаў была вельмі адказная. А зараз гэтыя традыцыі і правілы спрошчаны. Мы губляем значэнне літар, іх прыгажосць, карыстаемся імі як сродкам інфармацыі, даводзім мову да прымітыву.

Акрамя таго, Павел Афанасьевіч лічыць, што велізарнае значэнне мае і пластыка рукі, пра што казалася вышэй. Гэта своеасаблівы графічны спеў. Паводле слоў каліграфа, нельга забывацца на такі факт, бо мы яшчэ доўга будзем выкарыстоўваць графічную форму пісьма.

Зараз Павел Семчанка працуе над сваёй трэцяй кніжкай. А для яго гэта лічба сімвалічная, бо менавіта з тройкі пачынаецца рух, рытм, накіраванасць. Нядаўна каліграф вярнуўся з выставы ў Гомелі, дзе была прадстаўлена адна з апошніх ягоных работ пад назвай "Шлях за гару". У ёй паказаны шлях літар розных народаў ва ўсім багацці і разнастайнасці, якія, як людзі, ідуць да гары. А за гарой знаходзяцца толькі знакі прыпынку — касмапалітычныя і... аднолькавыя. Таму гэтая работа з'яўляецца не толькі своеасаблівай, але і сімвалічнай.

"А ў нас беларусаў, і сёння на жаль, так і няма свайго дзяржаўнага шрыфта, — з сумам заўважае Павел Семчанка. — Напрацоўкі вяліся і вядуцца. За аснову ёсць што ўзяць — усё той жа скарынаўскі шрыфт або шрыфты Статута Вялікага Княства Літоўскага, нават можна выкарыстаць кірыліцу Пятра Мсціслаўца. Ёсць жа гістарычная аснова! І спецыяльныя камп'ютэрныя праграмы ёсць, і напрацоўкі... Але ўсё не так проста. І я разумею, калі мы самі не зробім, за нас гэта зробіць нехта іншы. Але гэта ўжо будзе адметнасць не нашага часу".

Марына ЦЯРЭШЧАНКА

ЗАХАРАВА, 19

РЭДАКЦЫЙНА-ВЫДАВЕЦКАЯ ЎСТАНОВА «ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

прымае да разгляду:

выдавецкія праекты самай шырокай тэматыкі; выканае ўвесь спектр рэдакцыйна-выдавецкіх паслуг;

арганізуе рэкламу і прэзентацыю выданняў.

Вул. Захарова, 19, тэл.: 284-66-71.

Выдавецкая ліцэнзія — ЛВ № 570 ад 23 кастрычніка 2002 года, выдадзена Міністэрствам інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

Пішыце на адрас: 220005, Мінск, вул. Захарова, 19, Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова "Літаратура і Мастацтва"; e-mail: minsk@lim.by

Адрас у Інтэрнеце — www.lim.by

Мы беларусы

Чырвоная кніга

Кнігі "Мы — беларусы", "Беларусь мая, Песня мая...", "Чарнобыльская рана" і "Чырвоная кніга для дзяцей" можна набыць у Рэдакцыйна-выдавецкай установе "Літаратура і Мастацтва". Тэлефоны аддзела маркетынгу і рэкламнай дзейнасці: 284-66-71; 284-84-62.

Дарослыя, паверце юным...

Газеты "Літаратура і мастацтва" выгісваю ўжо другі год. Гэтае выданне мне падабаецца. У ім друкуюцца творы сапраўдных прафесіяналаў, людзей, якія ў дасканаласці валодаюць словам і ў якіх варты павучыцца пісаць маладым. Я ўважліва сачыла за газетай. Яна асвятляе падзеі культурнага жыцця рэспублікі. Вядома, што "ЛІМ" найперш адрасаваны інтэлігенцыі і моладзі, якая спрабуе сябе ў творчасці.

Вось і вырашыла паспрабаваць напісаць аб праблеме, якая хвалюе мяне. Зараз усё часцей праз сродкі масавай інфармацыі, ад знаёмых чую меркаванні, што няма ў наш час таленавітай моладзі, што Шэкспіры, Пушкіны і Шаляпіны застаняцца ў мінулых стагоддзях, што сённяшняе маладое пакаленне мала на што здатнае, і ўвогуле невядома, што будзе далей з нашай беларускай літаратурай, эстрадай і тэатрам.

Атрымліваецца, што дарослыя не вераць у здольнасці творчай моладзі, таму часам і не імкнучыся нам дапамагчы. Праблема, якую я хачу ўзняць — банальная. Аднак менавіта з-за таго, што яна зрабілася банальнай, гэта значыць масавай і паўсядзённай, мне падаецца, варта чарговы раз звярнуць на яе ўвагу. Трэба пісаць аб поспехах маладога пакалення, больш асвятляць дасягненні нашай моладзі, а не толькі выкрываць яе загані (на мой погляд, метада зларатнага выкрываць загані не выхоўвае, а выклікае адваротную рэакцыю). Каб сказанае не было галаслоўным, хачу прывесці і свой прыклад...

У студэнцкім тэатры Белдзяржуніверсітэта "На балконе" адбылася прэм'ера, а калі казаць дакладней, не прэм'ера, а экзамен. На суд экзаменатарай і гледачоў свае працы выставілі студэнты пятага курса БДУ культуры.

Падзея, якая адбылася пятага чэрвеня, называлася вечарам аднаактных п'ес "Сінема тэатр". На сцэне вялікі кінаэкран. Стаць раць, на ім грае музыкант, які пазней з'явіцца ў якасці героя адной з п'ес. Выходзіць канферансье (Вічаслаў Вярыбіці). "Сінема тэатр" складаецца з дзвюх п'ес: першая Міхаіла Зошмані "Ідэальны разлік" пастаўлена студэнткай Юліяй Бакутавай, другая Бернарда Шоу "Як ён іграў яе мужу", пастаўлена студэнткай Аленай Саўчанка.

Кіно і тэатр спляліся ў адно, каханне жыве побач з хлуснёй, рэжысёры выступаюць у якасці акцёраў, і ўсе гэтыя перагніценыя сюжэты лэйб аб'ядноўвае гумар і, канечне, любоў да тэатра, кіно.

"Жыццё мая — кінематограф: чорна-белое кіно..." Менавіта гэтая песня Андрэя Міронава гучыць напрыканцы ўсяго дзейства.

Не ведаю, якую адзнаку экзаменатары паставілі дзвюм студэнткам. Гэта справа прафесіяналаў-выкладчыкаў, але я паставіла б 10, нават 10 з плюсам. Уразілі талент, незвычайная трактоўка, творчы светапогляд маладых рэжысёраў, іх прафесіяналізм.

У "Сінема тэатры" іграюць сталыя акцёры студэнцкага тэатра "На балконе" Волга Астраух, Іван Вабшчэвіч, Святлана Латышава, Валерый Навуменка і адзін пачынаючы таленавіты акцёр Юрый Матросай, які, нягледзячы на юны ўзрост, зможна сыграць сваю ролю, ні ў чым не саступішы ў прафесіяналізме і акцёрскай эмацыянальнасці вядомым акцёрам.

"Спадыся, гэтая пастаўка на доўга ўвойдзе ў наш рэпертуар", — сказаў галоўны рэжысёр тэатра "На балконе" Сяргей Турбан, менавіта з яго дапамогай і быў ажыццёўлены згаданы праект. Таму, можа, і вам пашчасціць і вы на ўласныя вочы ўбачыце "Сінема тэатр".

Хто аднойчы наведаў тэатр "На балконе", я ўпэўнена, ніколі не скажа, што няма таленавітай моладзі, бо заняты ў спектаклях у асноўным мае ровеснікі. Хацелася б толькі, каб такіх праектаў, як гэты было значна больш, а таксама, каб дарослыя верылі ў нашыя сілы і імкнуліся дапамагчы...

Волга ЛЕШЧАНКА

У ПОЛІ ЗРОКУ НАТАЛЛІ ДЗЯНІСАВАЙ

З любасцю і натхненнем

Любасць, як будзе ў сэрцах супольнай
Да Сям'і, Краю, Люду планетнай,
З ёй, як зямля станецца вольнай,
Бог загасцюе ў лучнасці свету.

Гэтыя радкі з верша Віцэса Каратынскага "Любасць", перакладзенага з польскай мовы Генадзем Тумашам, канцэнтруюць у сабе гуманістычны ідэал характэрны для творчасці многіх паэтаў XIX стагоддзя, а найперш — Янкі Лучыны. І нездарма я прыгадала імя перакладчыка: Генадзь Тумаш узнавіў на беларускай мове паэму Янкі Лучыны "Паліяўнічыя акварэляккі з Палессся". У поўным варыянце на польскай мове яна друкавалася ў Варшаве ў 1898 годзе, доўгі час існавала толькі ў арыгінале і нарэшце беларускія чытачы маюць магчымасць азнаёміцца з пазмай на роднай мове.

Тэматычна гэты твор звязаны з жыццём беларускага сялянства, якое, паводле меркаванняў Я. Лучыны, з'яўляецца носбітам сапраўднай маральнасці і высакароднасці духу. Як сцвярджае Уладзімір Мархель, "Лучына проста хацеў падкрэсліць, што яго "Акварэляккі" не былі плёнам нястрымнай фантазіі, што пісаліся яны ў адпаведнасці з жыццёвай праўдаю. І паслядоўна пільна апавядання, і разгорнутыя пейзажныя замаляўкі з філасофскай алегорыяй, і этнаграфічная дэталізацыя ў апісанні побыту простых людзей, і паказ галоўнага героя ў разнастайных абставінах пацвярджаюць, што ў адлюстраванні жыццёвых з'яў Лучына не адрываўся ад рэальнай глебы і што ў самім характары выбару матэрыялу з рэалісмацкі, самай

радавай па-польску асобныя беларускія словы, а ўводзіў іх у твор без перакладу, пазначаў у тэксце і дапаўняў тлумачэннямі. Важна, што такія словы, пракаментаваныя аўтарам, у перакладзе Генадзя Тумаша захаваны і вылучаны курсівам, напрыклад:

На ім шмат ягад.
Тут жа буякі,
або дурніцы,
Абсыпала кусты
зямелька-дараўніца...

З мэтай адлюстравання нацыянальных асаблівасцяў і характава беларускай мовы паэт уводзіў у свой твор

ку аўтар звычайна канцэнтруе ўсе свае пачуцці і мастацкія здольнасці, каб перадаць глыбіню і праўдзівасць гэтых перажыванняў. Перакладчык жа павінен адчуць не толькі эпізод у цэлым, але і кожны радок, кожнае слова і здолець не менш дасканала з мастацкага боку, чым у арыгінале, перадаць гэта сродкамі іншай мовы. І чым вышэй мастацкае адчуванне перакладчыка, тым вышэй узровень яго майстэрства:

Ды што ж тут?.. дзе ж лясы?..
Мо нешта ўжо з вачамі?
Ці ж гэтая вялікая пустэля
з пнямі

І папараці леташняй,
што крые дол,
Ёсць Кругліца, дзе чуўся
птушак спеў найкол,
Бярозы дзе шумелі, хвой
ды асіны?..

Дзе столькі ў гушчары
таілася дзічыны!
Дашчэнтку ўсё жывое
вынішчана скрозь,
Пустэча, могілнік!..

Тут свішча паравоз:
Да станцыі ўжо мала...

На маю думку, перажыванні героя твора, звязаныя з занябнаннем і вынішчэннем роднага краю, перададзены дастаткова лаканічна і разам з тым пераканаўча. Не малую ролю тут адыгрываюць узровень нацыянальнай самасвядомасці, светааруменне і грамадзянская пазіцыя перакладчыка, што ўплываюць на падбор мастацкіх сродкаў і стылістычнай інтэрпрэтацыі арыгінальнага тэксту ў перакладзе.

Пры перакладзе паэтычных твораў перш за ўсё паўстае задача адэкватна перадаць вобразы, ідэю, думкі, эмацыянальна-экспрэсіўную афарбоўку арыгінала, а не тэкстуальнае падабенства. Таму дапушчальны і правамерны з'яўляюцца шмат якія адступленні ад "літары" арыгінала. Тым не менш, перакладу "Паліяўнічыя акварэлеккі з Палессся" ўласціва дакладная, адэкватная перадача формы і ідэйна-мастацкіх асаблівасцяў першакрыніцы.

Безумоўна, узнаўленне паэмы Янкі Лучыны сродкамі сучаснай беларускай мовы — цяжкая і вельмі адказная праца. Відзец, што Генадзь Тумаш няспынна шукаў свежае, незацягане, ёмістае слова, адбіраў яго ўважліва, з густам. Разам з тым, акрамя перакладчыцкай пільнасці і тонкага адчування слова, стылю паэта, падчас працы яму спрыяла творчае натхненне, непадзельнае з асаблівай любасцю да мастацкага слова, роднай мовы і бацькоўскага краю.

Існаванне літаратуры

Літаратурны твор, аднойчы ўзнікшы, працягвае сваё існаванне ў часе. І ад яго самога, і ад многіх абставін як мастацкага, так і сацыякультурнага характару залежыць, наколькі гэтае існаванне будзе працяглым, якое ўздзеянне яно акажа на літаратуру ў цэлым, на духоўныя і эстэтычныя каштоўнасці розных пакаленняў чытачоў.

Уяўленні пра тое, што асобны літаратурны твор звязаны пэўным чынам з іншымі творамі, з усім масівам артафактаў нацыянальнай літаратуры, існавалі здаўна. Даследаваўся не толькі асобны літаратурны твор, а менавіта ўзаемадзеянне твораў паміж сабой як аднаго аўтара, так і ўсёй літаратуры ў цэлым. Тое ўзаемапрывязанне, а часам і адштурхоўванне, асобных літаратурных з'яў, якое ў выніку і складае літаратурны працэс. Але толькі ў другой палове дваццатага стагоддзя пачынае фарміравацца спецыяльная метадалогія літаратуразнаўчага даследавання, якая прадугледжвае разгляд таго, якім чынам літаратурны твор устрымаецца не толькі ў сваім часе, у тую канкрэтна-гістарычную эпоху, у якую ён быў створаны, але, калі карыстацца тэрміналогіяй М.Бахціна, і ў «вялікі час», у тым часе, у якім адна культурна-гістарычная эпоха змяняе другую.

Не кожнаму твору, і не кожнаму аўтару выпадае «правацца» ў гэты «вялікі час». Аднак жа тая творы, якія

маюць не толькі канкрэтна-гістарычнае значэнне, але і пераходнае, анталагічнае, складаюць даволі вялікую колькасць у любой нацыянальнай літаратуры. Складанасць іх вывучэння абумоўлена тым, што часам надзвычай няпроста адлучыць тое, што належыць толькі гэтай, «малому часу», ад таго, што каштоўна і значыма для наступных эпох, ад таго, што ўрэшце можа прэзентаваць на хоць бы адносна «вечнасць».

Тым больш няпростыя гэтыя пытанні ў дачыненні да беларускай літаратуры, якая, па сутнасці, сфарміравалася як працэс на працягу мінулага стагоддзя. Ад напаліфальклорных формаў, ад пераймання таго, што ўжо трывала замацавалася ў іншых літаратурах, да шэдэўраў, у якіх выявілася нацыянальная адметнасць менталітэту і мастацкага светабачання — такі быў шлях беларускай літаратуры ў XX стагоддзі. На працягу гэтага, адносна невялікага адрэзку часу, дынамічна, можна нават сказаць, бурна, адбывалася станаўленне і фарміраванне нацыянальнай літаратуры, а разам з ёй, і айчынка літаратуразнаўства. Спецыфіка ж умоваў развіцця і літаратуры, і навукі пра яе за-

ключалася яшчэ і ў тым, што бурным было не толькі іх паўстанне, а бурлівай, віхурнай, складанай была і гістарычная эпоха.

Таму праца вядомага літаратуразнаўцы і крытыка, загадчыка кафедры беларускага літаратуразнаўства Брэсцкага дзяржаўнага ўніверсітэта Зой Мельнікавай, у якой фармулююцца асноўныя прынцыпы гісторыка-функцыянальнага літаратуразнаўства, з'яўляецца вельмі надзённым і неабходным даследаваннем. У ёй падсумоўваецца ўвесь папярэдні вопыт вывучэння беларускай літаратуразнаўствам праблем, звязаных з функцыянаваннем літаратурнага твора ў часе. І самае галоўнае — вызначоўка новай падыходы ў метады даследавання ўспрымання і ацэнкі твора ў розных гістарычных эпохі, спосабы выяўлення эстэтыка-аксіялагічнага значэння літаратурнай спадчыны для сучаснасці.

З-за таго, што літаратура, як і навука пра яе, вымушаны былі існаваць пачынаючы з 1920-х гадоў у мякка кажучы, не дужа спрыяльных умовах, многія творы былі вернуты ў літаратурны працэс толькі на працягу некалькіх мінулых дзесяцігоддзяў.

Аднак і творы, якія не забараняліся ў свой час, былі даступныя чытачу, усё ж такі, па сутнасці, таксама падвержылі рэпрэзюнаў ўздзеянню. Адбывалася гэта з-за таго, што іх сапраўднае мастацкае значэнне было дэфармавана прадузятымі, ідэалагічна ангажаванымі інтэрпрэтацыямі.

Асноўнымі сваімі задачамі З.Мельнікава лічыць неабходнасць зняць з падобных твораў гэтыя, абумоўленыя часам, ацэнкі і напаставанні, выявіць іх сапраўднае мастацкае аблічча. Адной з важнейшых задач, якая павінна вырашацца тымі, хто разглядае літаратурны творы ў іх функцыянаванні ў часе, аўтар лічыць вызваленне твораў ад прадузятых, абумоўленых вузасцю кан'юктурных меркаванняў і поглядаў, інтэрпрэтацый папярэдніх гісторыка-культурных эпох. Існуе патрэба ў выяўленні першапачаткова ўласцівага твору сутнасці характарыстык, якія былі не заўважаны з-за недастаткова пільнага прааналізавання, або свядомага праігнаравання ў свой час даследчыкамі, крытыкамі. Каб рэалізаваць практычна такую істотную задачу, неабходна перш-наперш распрацаваць адпаведную даследную метадыку. Гэта-

Вёска як радзіма чалавецтва

ВІДАННІ

На фоне тканіны з нацыянальным беларускім арнамантам — рэпрадукцыя з карціны Віктара Шматава "Роспач" — такі выгляд мае вокладка кнігі Генадзя Лыча "Трагедыя беларускага сялянства". Письменнікі, мастакі, навукоўцы зноў звяртаюцца да тэмы вёскі, ці, лепш сказаць, да праблемы вёскі, што выклікана самім жыццём: сёння, без перабольшвання, гэта адна з самых вострых агульнанацыянальных праблем.

Даследаванне ахоплівае даволі шырокае кола пытанняў, аднак усе яны так ці інакш звязаны з сацыяльна-эканамічным аспектам. І гэта невыпадкова: Генадзь Міхайлавіч Лыч — вядомы ў краіне эканаміст, аўтар шматлікіх навуковых прац, якія прысвечаны палітычнаму, сацыяльна-эканамічнаму і нацыянальна-культурнаму развіццю Беларусі.

Кніга пачынаецца кароткім экскурсам у гісторыю беларускага сялянства, якая падаецца ў падзеле на перыяды: дакастрычніцкі, савецкі і перыяд незалежнасці Беларусі. Аўтар шырока выкарыстоўвае канкрэтна-гістарычны матэрыял, дакументальныя факты, што, аднак, не перашкаджае яму актыўна выказаць свае адносіны да падзей. Пазтапа, даволі паслядоўна і лаканічна, не злоўжываючы статыстычнымі дадзенымі і ўлічваючы чытацкі інтарэс, Генадзь Лыч асвятляе асноўныя старонкі гісторыі беларускага сялянства.

Так, напрыклад, асноўныя вехі сялянскага летапісу савецкага перыяду адзначаны падраздзеламі "Ваенны камунізм", "Новая эканамічная палітыка", "Прымусовая суцэльная калектывізацыя", "Цяжкія пакуты сялян Заходняй Беларусі", "Ваеннае ліхалецце", "Марныя спадзяванні". Па доволі празрыстых загаловах няцяжка здагадацца аб чым ідзе размова.

Асобна варта сказаць пра раздзел "Трагедыя сялянства — у асобах", які на фоне іншых раздзелаў кнігі, пабудаваны на аснове гістарычных фактаў і статыстычных дадзеных выглядае крыху незвычайна. Тут аўтар, вучоны — эканаміст, спрабуе свае літаратурныя здольнасці — расказвае пра лёс маці і некаторых аднавяскоўцаў, выкарыстоўваючы жанр нарыса. Гэта доволі смелы і некалькі рызыкаваны крок, на які Генадзь Лыч, як ён сам зазначае ў прадмове да раздзела, адважыўся не адразу. Але ўсе сумненні былі пераадолены імкненнем

адлюстраваць рэальнае жыццё як мага паўней, перадаць трагізм сітуацыі, што склаўся на вёсцы. А трагедыя вёскі — гэта трагедыя асобных яе жыхароў. Нарысы дазволілі аўтару зрабіць тое, чаго немагчыма дасягнуць у навуковай працы — зазірнуць у душу селяніна, дапамагчы глыбей зразумець яго перажыванні, расказаць пра набалелае. На мой погляд, у Генадзя Лыча гэта атрымалася.

Лёсы людзей, пра якіх мы даведваемся з нарысаў "Маці", "Цётка Параска", "Юрачка", "Купчык", "Пармон" з'яўляюцца тыповымі для свайго часу. Шматпакутнае ХХ ст. несла за сабой сур'ёзныя выпрабаванні. Цяжкая праца на зямлі, ваеннае ліхалецце, галодныя гады аднаўлення, няўдзячныя калгасныя клопаты і бязрадасная старасць у адзінце — усё гэта давялося перажыць многім нашым землякам.

Генадзь Лыч прасочвае лёс сваіх герояў на працягу ўсяго іх жыцця, па-майстэрску паказваючы, як змяняюцца з часам іх знешні і ўнутраны вобраз. Маці, цётка Параска — жанчыны, якія ахвяруюць сабой у імя высокіх ідэалаў, але наўрад ці яны былі шчаслівымі, хоць зрабілі для гэтага ўсё. Іх жыццё трагічнае, як трагічнае дзяцінства хлопчыка Юрачка. У грамадстве, дзе цяжкі лёс жанчын і дзяцей — тыповая з'ява, нешта не так. Праз вобраз Купчыка паказана таленавітае простага беларускага селяніна, яго жаданне жыць для людзей, здольнасць да працы, у тым ліку і на кіруючых пасадах, не маючы пры гэтым нават сярэдняй адукацыі. Моцны характар меў старшыня калгаса Пармон, які здолеў згуртаваць вакол сябе людзей і стварыць моцную гаспадарку.

Толькі калі настане той час, які дазволіць здзейсніць сціплыя патрабаванні да жыцця беларускага народа, дапаможа задаволіць натуральнае права кожнага чалавека, мэту яго жыцця — жыць і быць шчаслівым, ці мець, прынамсі, магчымасць выбару, які дадзены нам Богам? Гэтае пытанне працягвае заставацца адкрытым.

Аўтар, успамінаючы сваю маці, увес час бачыць яе ў працы. У полі, на агародзе, на кухні... Нават калі стала нямоглай, калі ўжо не хапала сіл, маці ўсё роўна працавала. "Пакуль працягу — я жыву, а як перастану працаваць, дык навошта тады мне жыць". Цяжка не па-

гадзіцца с Генадзем Лычом, што ў гэтых словах уся філасофія жыцця вясковай жанчыны, якая з'яўляецца ўвасабленнем найлепшых якасцей чалавека, а найперш маці, — высокай духоўнасці, адказнасці, мужнасці, здольнасці ахвяраваць сабой і дзеля сваіх дзяцей. Крыўдна і нават дзіўна, што дзяржава не ацаніла і не здолела, ці не захацела, аддзячыць тых, хто зрабіў для яе, можа, нават больш, чым мог.

Аўтар вельмі трапна зазначае, што людзі на вёсцы жывуць і паміраюць "ціха і непрыкметна". І нікому няма справы да таго, як ты жывеш, у якіх умовах. Сапраўды, узнікае такое ўражанне, што наша вёска нікому не патрэбна. Думаць, што хочаш: або лічы, што так і павінна быць, або згадкай, што становіцца безвыгоднае. І першае і другое — самападман.

Нарысы яшчэ раз пацвярджаюць відавочнае: у нас для жыцця ёсць усё, але чамусьці самога жыцця няма. Самае галоўнае наша багацце — нашы людзі. Таленавітыя, мужныя, працавітыя... Але яны заблукалі ў лабірынтах нашай няпростай гісторыі, страцілі шмат сіл і, што самае галоўнае, — веру. Ім трэба дапамагчы, даць падставу для надзеі, можа, нават павесці за сабою.

Асабліваю зацікаўленасць у чытача павінны выклікаць старонкі кнігі, прысвечаныя беларускай вёсцы перыяду ад пачатку 90-х гадоў і да 2003 года. Папершае, ён яшчэ слаба даследаваны, па-другое, ёсць магчымасць суаднесці тое, што напісана, з тым, што мы бачым у рэальным жыцці. У дадзеным раздзеле найбольш поўна праяўляецца яшчэ адзін становічы момант — гэта тая акалічнасць, што кніга напісана менавіта эканамістам. Канкрэтыка, і не толькі ў канстатацыйным фактаў (у кнізе яны пададзены бездакорна і надзвычай рэалістычна), але і прадуманых, абгрунтаваных пранаваных, якія маюць месца ў разглядаемым даследаванні, сёння вельмі патрэбны.

Вёска дэградуе.

І гэта пры тым, што менавіта ў вёсцы спрадвеку строга захоўваліся традыцыі высокай маралі. Генадзь Лыч справядліва бачыць адну з галоўных прычын у масавым збыдненні сялян, што

забівае такую важную якасць жыцця ў сацыюме, як упэўненасць у сабе. Людзі перастаюць верыць, уяўленне аб жыцці як аб самай вялікай каштоўнасці слабее. Ці гэта не трагедыя?

Бачна зайздроснае імкненне аўтара ва ўсім разабрацца, дасягнуць да чытача матэрыял, расклаўшы яго, як кажуць, па паліцах. Падрабязна аналізуецца вясковае насельніцтва, яго сацыяльны склад, зноў жа ў развіцці, праз параўнанне паказчыкаў розных гадоў, а таксама праз суаднесці дынамікі сельскага і гарадскога насельніцтва. На жаль, лічы і факты выклікаюць толькі сумныя пачуцці.

Вёска старэе.

Самае лепшае выйсце для вясковай моладзі — гэта пакінуць сваю малую радзіму як мага хутчэй. Як зазначае Генадзь Лыч, для селяніна вёска стала "мачыхай". Трывожна...

Вёска вымірае.

А гэта пагражае ўжо выміраннем усёй беларускай нацыі. Каб папярэдзіць катастрофу, трэба нешта рабіць. Аўтар кнігі дакладна падкрэслівае, што спачатку неабходна асэнсаваць складанасць становішча, у якім апынулася сельская гаспадарка, а разам з ёю і вёска. Марудзіць больш нельга.

Трэба дзейнічаць. Генадзь Лыч абсалютна дакладна адзначае, што ў цэнтры новай аграрнай палітыкі павінен быць селянін. Так робіцца ва ўсім свеце, любіць іншы шлях — памылковы. Чалавек і яго жыццё — вольна самае вялікае каштоўнасць. Наш селянін заслужыў, каб яго паважалі, а беларуская вёска павінна жыць, яна — калыска нацыянальнай культуры. А, можа, нават крыху больш: згодна з народнай мудрасцю, вёска створана Богам у якасці Радзімы чалавецтва.

Шмат дадае да зместу кнігі змешчанае на вокладцы рэпрадукцыя з карціны Віктара Шматава "Роспач", якая адлюстроўвае чарнобыльскую трагедыю. Чарнобыль як абагулены сімвал нашага лёсу, нашага вопыту. Ці зрабілі мы з яго вывады? Варта задумацца.

Мікалай КАРОЛЬ

Генадзь Лыч. Трагедыя беларускага сялянства.

Выд-ва Мінскага інстытута кіравання, 2003

"Я сердзе людям подарию" — так называецца зборнік вершаў паэтка з Берасцейшчыны Надзеі ПАРЧУК. Яе творы ўжо вядомыя чытачам "На стаўніцкай газеты", "Голаса Радзімы", "Нашай долі" і "ЛіМа". Друкавалася паэтка ў расійскай і ўкраінскай перыёдыцы. Паэзія Надзеі на дзіва разнастайная па сваёй тэматыцы, жанрах, па філасофску глыбакадумная і разам з тым аптымістычная. Творчасць паэтка прыцягальная сваёй шчырасцю, сардэчнасцю, унутранай эмацыйнасцю, прастатой і дакладнасцю выражанай думкі. Усе творы, разам узятыя, усхваляюць жыццё, чалавека, працу, каханне, прыроду і прыгажосць.

У выдавецтве "Мастацкая літаратура" выйшаў новы зборнік Кастуся Жука для дзяцей "Бегемот без ботаў", які складаецца з вершаў, загадак, скарагаворак і казкі "Як мядзведзь стаў пчаларом". Кніга зацікавіць маленькіх чытачоў незвычайнымі сюжэтамі і навізнай адкрыцця свету.

Пабачыў свет другі выпуск альманаха славянскай літаратуры "На земле Бояна" — бранскае перыядычнае выданне, дзе змешчаны паэтычныя і празаічныя творы аўтараў з розных гарадоў Расіі.

У кантэксце часу

му і прысвечана праца — у першую чаргу тэарэтычнаму асэнсаванню новых магчымасцей раскрыцця першаасных, сутнасных ідэя-філасофскіх і эстэтычных пластоў твораў мінулага. Менавіта тых магчымасцей, якія вынікаюць з сучаснага стану развіцця літаратуразнаўчай навуцы, дасягненню у галіне герменеўтыкі, аксіялогіі, эстэтыкі.

У кнізе вельмі выразна сказана пра тое, што ідэалагічныя пастулаты, якімі вымушаны былі кіравацца з канца 1920-х гадоў літаратуразнаўцы і крытыкі, аказвалі на літаратурны працэс стрымліваючае ўздзеянне. Аднак даследчыцай таксама падрабязна адзначаецца і ўсё становіцца, што было назапашана беларускім літаратуразнаўствам і крытыкай у метадычныя прызначэнні ў глыбінныя пласты літаратурнага твора.

З.Мельнікава ўважліва прасочвае ўвесь шлях беларускага літаратуразнаўства і крытыкі, ажыццёўлены ім у працэсе асэнсавання існавання літаратуры ў часе. Ад знакавых постацей двух Максімаў — Багдановіча і Гарэцкага — да сучасных даследчыкаў.

І да гісторыі развіцця літаратуразнаўства — гісторыі няпростай, часам драматычнай — даследчыца падыходзіць таксама з пазіцыі гістарызму.

У працы З.Мельнікавай падаецца надзвычай поўная, шырокамаштабная панарама развіцця беларускага літаратуразнаўства ХХ стагоддзя, паказваецца, як разам з уздымам беларускай літаратуры адбывалася станаўленне літаратуразнаўчай навуцы, фарміраванне асноўных прыкметаў і метадаў даследавання мастацкага працэсу. Шмат зроблена беларускім літаратуразнаўствам і крытыкай, асабліва ў апошнія дзесяцігоддзі, і па асэнсаванні "вернутай" літаратуры, па новаму працягнута твораў, недадзеных у мінулым. Называючы даследчыкаў, якія спрыялі да гэтага працэсу, аўтар асабліва падкрэслівае ўклад, зроблены М.Мушынінкі і В.Жураўлёвым, паколькі ў іх працах змяшчаюцца, побач з канкрэтна-гістарычным аналізам, тэарэтычныя абагульненні, метадалагічныя распрацоўкі праблемы аб'югенага ўспрымання твораў, якія ў свой час падвергліся значным ідэя-змястоўным дэфармацыям.

Разам з тым, вельмі істотным ланцужком берасцейскага даследчыца і папярэджанне В.Каваленкі аб недапушчальнасці мадэрнізацый літаратуры мінулых гістарычных эпох, падгоні яе пад нашы сучасныя ўяўленні.

Сапраўды, з вышнімі нашых сённяшніх ведаў і літаратурнага развіцця, і ходу гісторыі, можна паддацца спакусе сучаснага ўяўлення спрацаваць на сітуацыю, калі паўставаў літаратурны твор, ацэньваючы яго толькі з пазіцыі сучаснасці. Аднак у такім выпадку, навязваючы твору свае ўласныя характарыстыкі, мы страчваем кантэксць з той плейбай, з якой ён вырастаў.

Вельмі каштоўным момантам у даследаванні З.Мельнікавай з'яўляецца дыялектычны характар падыходу да працягання твораў папярэдніх гісторыка-культурных эпох, улічванне ўсёх фактараў, якія ўплываюць на ўспрымання літаратуры мінулага часу. Аўтар бачыць усе "плюсы" і "мінусы" пранікнення ў сутнасць літаратурнага твора праз тоўшчу часу. З аднаго боку, сёння мы не ў стане дастаткова поўна "вычытаць" усе сэнсы твора, якія звязваюць яго з

канкрэтна-гістарычнымі абставінамі яго узнікнення. Як адзначае З.Мельнікава, "няведанне жыццёвых, гістарычных, ідэалагічных і культурных рэальных жыцця і творчасці пісьменніка мінулай эпохі ўскладняе цэласнае і паўнаартнаснае спадарожнае літаратурнага твора наступнікамі". Але, з другога боку, часавая дыстанцыя дае таксама і пэўныя перавагі, паколькі "раней створанае ўспрымаецца з вышнімі часу, калі лепей бачны глыбокі ідэі твора, вызначальныя, гуманістычна значныя рысы зместу". Такім чынам, аўтар дыялектычна ўлічвае тое, што нешта ў творы лепш можна разгледзець, убачыць зблізка, а штосьці, наадварот, — здалёку.

Прынцыпы і падыходы гісторыка-функцыянальнага даследавання літаратуры, якія абгрунтаваныя даследчыцай у двух раздзелах, апрацоўваюцца пры аналізе творчасці Змітрака Бядулі ў трэцім, заключным раздзеле кнігі. Аўтар імкнецца адкрыць у творах гэтага, як яна мяркуе, не ацэненага пакуль што належным чынам пісьменніка, "непрачытанага класіка", тое антапагічнае, эстэтычна вартаснае, што выходзіць зараз, у наш час, як найбольш актуальнае, на першы план. У адпаведнасці са сваёй канцэпцыяй, З.Мельнікава імкнецца, "зняўшы" пры дапамозе ўважлівага, падрабязнага,

структурна заглыбленага аналізу "верхняй", "афарбаванай тагачаснай партыйнай і ідэалагічнай рыгорыкай" пласты бядульскіх тэкстаў, пранікнуць у пласты глыбінныя, у "падтэкстовую плынь". І гэта ёй у многім удаецца ажыццявіць.

Прачытаўшы ўважліва гэтае цікавае тэарэтыка-гістарычнае даследаванне, прыходзіш да высновы, што зайўлення і абгрунтавання аўтарам палітычна-ідэалягічнага матэрыялу, прымяняючы пры гэтым тая метадалагічныя прыкметы і падыходы, якія ў найбольшай ступені спрыяюць адэкватнаму ўспрымання мастацкага твора.

Вялікі даследаванне, праведзенага З.Мельнікавай, пацвярджаюць правільнасць яе галоўнага пастулата аб тым, што ўважлівае працягненне твора на структурным узроўні, якое пакладзена ў аснову гісторыка-функцыянальнага даследавання, з'яўляецца паказчыкам аб'ектыўнасці ўспрымання літаратурнай спадчыны.

Юген ГАРАДЦІЦА

З.П.Мельнікава «Беларускае гісторыка-функцыянальнае літаратуразнаўства».

Алена БАГАМОЛЛАВА

У кожнага свой абсяг...
Прапарцыянальны росту?

***

У маім пакоі ўсё спавіта
Маімі думкамі пра цябе:
Мне здаецца, што я
натыхаюся...
на твой голас,
Але гэта — толькі рэха яго,
натыхаюся на твае вусны,
Але гэта — рэшткі тваіх
пацалункаў...

натыхаюся на цябе,
Але гэта толькі рэчы,
Мае рэчы ў маім пакоі,
Сярод якіх блукаюць
Мае думкі пра цябе...

***

Уяўнае каханне —
Уяўнае святло...
Нічога паміж намі
Па праўдзе не было...
Быць магло!
Крычалі ціха гусі,

***

Мора хаваецца
за даляглядам...
І сонца хаваецца
за даляглядам...
Мятлушка схавалася
пад кветкай...
А павучок —
пад яе пялёсткам...

І лебедзі сплывалі.
"Я болей не вярнуся..." —
Чаму мне не казалі?
Абяцалі!

Гаючыя туманы
На восеньскія росы —
Усё было падманам,
Як выпадковасць лёсаў...
Досыць!

Шклянныя казкі

Я пісала казкі на шкле!
Малявала ружамі,
рыфмавала вершамі,
Як натхнёная пацалункамі
першымі,
Я пісала казкі на шкле...

Неспадзеў — і шкло
тое трэснула,
Белы свет за вакном
перакрэсліла.

Я пісала казкі
на шкле?!

Перакрэслены свет,
як за кратамі,
Дзе святло ўжо цемру
не кратае.

Я пісала казкі на шкле...

Сваім і чужым

Сярод сваіх ужо чужая:
І родных рукакрылых
чарада
Мяне ўжо гоніць —
вось бяда...

А лапарукіх зграя
Пакуль таксама
не прымае...

А каб жа прыняла?
Ці ж я пакінула б свой дом
на аблачыне?

Ці ж я хадзіла б
на зямлі?

Ці ж я згубіла б крылы
І рыла лапамі сябрам сваім
магілы?!

Пан Бог! Малю цябе
я аб адным!
І нават, Пане Божа,
заклінаю!
Калі не дадзена
мне дараваць сваім,
Не адпусці мяне з нябёс
у зграю!

***

Позняй восенню
Доўгія вечары...
Ды даўжэйшыя
ночы!

Прыезджайце,
Мае сябры,
Сумаваць
Хто не хоча...
Па кілішку віна,
Каб размыць
Адзіноту...
І гісторый

мільён
Для ўздыму
й палёту...

Кацярына ПАПОВА

***

Зорна ноч прыйшла у госці:
Піша вершы, грыбы сушыць...
Мне б заснуць —
не спіцца штосьці,
Ноч мінулае цярушыць...

Зорна ноч святлом
нязгасным
Асвятляе зноў дарогу
Да матулінае хаты,
Да бацькоўскага парога.

Зорна ноч у роднай хаце
На баяне жална грае;
Бацька, сёстры, брат
і маці —
Ноч усіх успамінае...

Зорна ноч прыйшла у госці.
Пяе доньцы калыханку,
Размаўляе з меншым
сынам —
Не засну і я да ранку...

***

Акраплюся гаючай вадою
Ў дзень святаго
Хрышчэння Таго,

"Аўтары гэтых вершаў, Кацярына Папова і Віктар Папок перакананы: шчасце можна знайсці і ў краях "заморскіх", аднак, сапраўднае шчасце — толькі на бацькоўскай зямлі. Гэта якраз і ёсць тое, галоўнае, што аб'ядноўвае іх не толькі ў паэтычнай творчасці, але і ў жыцці. Сумесным жыцці, якое пачалося немаладзёнамі, калі абодва прайшлі праз немалыя жыццёвыя выпрабаванні. Відаць, так было трэба, каб Бог звёў пад адным дахам двух паэтаў, паяднаў іх душы і сэрцы... К.Паповай і В.Папку, безумоўна, яшчэ трэба шмат чаму вучыцца і шмат чаго дамагацца на літаратурнай ніве. Нялёгка гэта дарога, як і варункі іх асабістага лёсу. Але веру, што іх надзея на дабро адзавецца ў сэрцах тых, хто будзе чытаць іх вершы."

Уладзімір ГАЎРЫЛОВІЧ

Кацярына Папова (Бобрык) нарадзілася ў 1954 годзе ў вёсцы Верасніца Жыт-кавіцкага раёна Гомельскай вобласці. Скончыла філфак Мазырскага дзяржаўнага педінстытута. Выкладала родную мову і літаратуру ў СШ № 1 г/п Турава.

Віктар Папок нарадзіўся 1 лютага 1959 года ў вёсцы Церабень Пінскага раёна. У 1976 годзе скончыў СШ у Жыткавіцкім раёне, а затым — Пінскі саўгас-тэхнікум і Акадэмію кіравання пры Савеце Міністраў РБ. Працуе вядучым інжынерам па ахове працы і тэхнікі ў ДПУ "Нацыянальны парк "Прыпяці".

Віктар ПАПЕК

Хрызантэмы

Саджалі хрызантэмы
тыя разам,
Як светлы сімвал нашага
каханья.
Перажылі мы зайздрасць
і абразы.
Хай кветкі поўняць душы
спадзяваннем.

Іх не мароз не знішчыць,
ні завеі,
Ні спёка невыносная
улетку.
Яны — наш лёс і нашая
надзея,
Запозненай любові нашай
сведкі.

Зноў хмара напаўзае
навалакай,
І боль цябе пранізвае
імгненна.
Не бойся. Ты не будзеш
адзінокай.
Вунь хрызантэмы
свецяцца праменна...

Водар мацыёлы

В.Папку

Хто зайсёды, зайсёды
са мною.
Да крыжа нахілюся Яго.

Ногі ранены, моцна
крываваць.
Дай жа сілы Нябесны
Айцец!
Усясільны, дай мужнасць
і памяць
Несці крыж свой і годна
цярапець.

Дабрынёй наталіць сваё
сэрца,
Асвятляць ёю бліжніх
жыццё,
Берагчы нашай веры
цяпельца —
З кожным крокам тварыць
адкрыццё...

Нялёгка крыж паслаў
табе Гасподзь,
Скажы: "Нясі
без нараканняў.
Як цяжка будзе,
да мяне прыходзь,
Бо я пашлю яшчэ
выпрабаванні".
І ты панёс жа на плячах
сваіх
З упартасцю, і годна,
і цярдліва
Той крыж наскрозь
з пакут і мук маіх:

Каму —
на радасць,
а каму — на дзіва.

Ты пад акенцам кветак
насадзіў:
Вяргіні, мацыёлы,
хрызантэмы...
Іх водарам мяне запаланіў,
Таму шапчу:
"Мой родны,
мы ў Эдэме..."

І мы ўдваіх, забыўшыся
на крыж
Пакутніцкі,
яго цяжар здалеўшы,
Зачаравана ўслухваемся
ў ціш,
Ад паху мацыёлы
захмялеўшы...

Віктар ЯРАЦ

А хочуць...

Дзень пачнецца —
заціскаюць гальштук
вузлом
сумненні і пытанні.
Так надзейней.

Камфорт, сямейны торт
дыктуюць ім: на злом
уласнай галавы ў бурлівы вір
надзейны
лепш не заглядвай.
Абміні вуглы
дакору, нібы вострыя цвікі, —
спакойней.
І рызык гарачыя вуглі
не закрані знячэйку
і раптоўна.

...А хочуць называцца
Праметэямі!

Эцюд вясны

У шлейфе самалётным
хмарка
плыве, як вышыні нявеста,
пасля дажджу над майскім
паркам,
дзе гнёздам на галлі
не цесна.

Сарвецца з вецця
кропля долу —
мацней заб'юцца ў гнёздах
сэрцы
пад хмаркай,
і на змену грому
гук самалётны адгукнецца.

***

Адгукуюцца сэрцы
на магнітныя буры ў Сусвеце —
не схавацца ад іх
ні ў барах, ні ў бетонных
дамах.

Намагнічаны космасам век,
намагнічаны космасам веце
не мінаюць ні сцежку
глухую,
ні шырокі агучаны шлях.

Ловіць сэрцы зямныя
планет прыцягнення
далёкіх.

Намячаюцца з імі сустрэчы
ў акіянах гадоў.
А калі
нам спаткацца з табою
пад квеценню чыстых
аблокаў,
каб магнітам — і сэрцы,
і рукі,
на маршрутах маўчанья
і слова
пасівелай і юнай зямлі?

Святло

Святло вяло над брудам
праз бязвер'е,
святло вяло.
І сыпала з нябёс высокіх
пер'е
надзей крыло.
Пра лёс зямны паўстанкі
і вакзалы —
шляхоў двары —

прызнанняў клункі шчодро
развязалі —
"за так" бяры.
Хоць подласць растаўляла
ў свеце сеці,
а зло — сіло,
і ў галалёд, і ў навальнічны
вечер
святло вяло.
Сцюдзёныя абдымкі
дабрадзей
і мёд хлусні,
як лёд, расплаваць —
будні ці нядзелі —
любві агні.
Спытае век: чым смутак
бінтавала
ўначы і днём
Жыццё пад столлю неба
і вакзала?
— Адным святлом

Украденая казка

Жыў-быў казачнік. Вольны, як вецер, гуляў ён па свеце, казі ў мех збіраў. Ідзе лесам — сярод дрэў казку знойдзе, поцем — у травах адшукае. Птушак, звяроў паслухае — пад завязку казак у мяху. А з людзьмі пагамоніць — гісторый адразу цэлы воз. Казкі — яны ж па ўсім свеце рассыпаны, у кожнай дробязі схаваны. Іх толькі разгледзець трэба ўмець. І пачуць.

Для добрага казачніка гэта работа звычайная. Не сказаць, каб лёгка. Ого, як старацца трэба, каб сапраўдную казку сустрэць! Найперш, ніколі не гаварыць, што памалу расцеш, як бывае, дружка, і ты гаруеш. Казкі найбольш дзяцей любяць. І дарослых, якія не баяцца дзецьмі заставацца, светам любівацца, як бы толькі-толькі нарадзіліся. Вось да іх і трапляюць самыя лепшыя казкі. Нават дадумваць нічога не трэба. Махнуў чароўнай чарацінкай — і знойдзеныя казка сама па сабе ў кніжку запісваецца.

А казачнік, пра якога мы раскажам, быў добры. Шчыры, лагодны, таварыскі, даверлівы. Як дзіця. І казі самі да яго ў мех сыпаліся. Так, як і тым лаговым ранкам, калі казачнік лугам ішоў. Адкуль ні вазьміся на чыстым небе — хмара. І такі дождж з яе лінуў! Кароткі, на пару хвілін. А спорны — да нікі прамачыў казачніка. Ізноў зазьяла сонейка на небе, дыямантамі рассыпалася ў мокрай траве вясёлка. Спыніўся казачнік і мяркуе, дзе б абшучыцца. А з мокрага меха "ха-ха" ды "хі-хі-хі". Глядзь — а гэта казка з дажджом у яго мех сцякла. Ладненькая, кучаравенькая.

А прыяцель і сам ужо бачыць гэта, не рад зробленаму. Добра ж ведае: не бывае ад крадзеньных казак шчасця.

— Даруй, браце, не ў добрую хвіліну мы сустрэліся, — стаў перапрашаць сябра казачнік. — Што за спакуса апанавала — не ведаю...

Але што ні гаварыць цяпер — казка ўжо ў кніжцы. А напісанага пяром не высячэш. Пайшла кніжка па свеце гуляць. Да розных людзей трапляла. Пра Хмарку апавядала. Але, перагарнуўшы старонкі, хутка забываліся людзі, што ў той кніжцы напісана. Бо хітрасо не проста кудзёркі па-іншаму казкі завялі, а ўсёй радасці яе пазбавілі.

А казачнік? Разладзілася іх сяброўства. Кожны сваёй дарогай пайшоў. Адзін пабажыўся, што век на чужое не спакусіцца.

Алена МАСЛА

Казкі для дарослых

— Прывітанне, — кажа, — я Воблачка!
— Ды я цябе ўсё жыццё шукаў! — усклікнуў казачнік. — Так карцела расказаць, як на небе воблакам жывецца! Адкуль дождж бярацца, як вясёлка нараджаецца, як воблакі па небе вандруюць, як радуецца і смуткуецца... Так і казку назавем — Воблачка!

Воблачка радасна заківала галавой, бо трапіць у добрыя рукі для казі — шчасце не меншае, чым казачніку знайсці яе. А гэты з першага погляду адгадаў, пра што яна. Значыць, і пераказаць людзям зможа як належыць.

Дастану казачнік чароўную чарацінку, толькі сабраўся ёй махнуць, як чую:

— Прывітанне, дружка!

Ідзе лугам да яго даўні сябра. Пабачыў ён Воблачка — і знямеў. Ён таксама казі збіраў, таму добрую ад дрэннай адрозніць мог злёту.

— Дзе, — пытае, — знайшоў?
— Ды тут, на лузе, — не таіцца наш казачнік і пачынае апавядаць казку складна, падна. Слоўца ў слоўца яна зніталася за лічаныя хвіліны.

Слухае прыяцель казку, і крыўдна яму робіцца. На досвітку ён на гэты луг прыйшоў, ногі стаптаў, кожнай красцы пакланіўся, пад кожны лісьцік зазірнуў — і нічога не знайшоў. Варта было ад дажджу прыкрыцца парасонам, як казка з неба ўпала! І трапіла не да яго! Але не выдаў прыяцель сваёй зайздрасці, вырашыў перахітрыць больш удалага казачніка. Пачаў ён маціць:

— Урадлівы на казі лужок! Я тут раніцай тузі іх назбіраў. Не ўсе нават у мех змясціліся. Давялося адну пад кустом на памежжы пакінуць — не горшую за тваё Воблачка. Мо, нікуды яшчэ не дзелася. Не лянуешся — збегай, забяры — тут недалёка...

— Ды я Воблачка яшчэ не спарадкаваў, запісаць не паспеў...

— Ат, колькі той работы. Ты бяжы, а я тваё Воблачка папільную.

Не вельмі хацелася казачніку знойдзеныю казку адну пакідаць. Але шкада, калі тая, незабраная, прападзе.

— Тады я скоранька, — кажа, — адна нага тут, другая — там.

— Не хваліся, дагледжу тваё Воблачка, — паабяцаў прыяцель. А сам, ледзь казачнік адварнуўся, цыць — і схаваў казку ў сваю торбу. Спяшаючыся, перавіў ёй кудзёркі па-іншаму. Пасля чароўнай чарацінкай махнуў — і запісаў у сваю кніжку. А каб і камар носу не падтыкнуў, змяніў яшчэ імя казі — Хмаркай назваў.

Вярнуўся тым часам казачнік. Ніякай казі за лугам не знайшоў — вырашыў, што спазніўся. І Воблачка не бачыць.

— Куды, — пытаецца сябра, — казка мая падзелася?

— Яе ветрам ледзь не знесла, — адказвае той, вочы хаваючы. — Дык каб не згубіцца, яна ў маю кніжку папрасілася.

Схапіў казачнік кніжку, чытае — як бы яго казка. І, разам з тым — чужая. Няма ў ёй ні водару красак пасля дажджу, ні зіхцення вясёлкі ў кроплях...

— Што ж ты набавіў — ты казку загубіў! — заплакаў у роспачы казачнік.

Другі — што ніколі знойдзеных казак пакідаць не будзе.

Ды вось бяда — з той пары пачалі абмінаць іх казі. Ні адзін, ні другі ўжо мяхамі іх не носяць. Бо казі не любяць ні сквапных, ні нядбайных.

Калі марыш сустрэць у жыцці сапраўдную казку, помні пра гэта і ты, дружка.

Лагодны воўк

Калі кажуць людзі: "Галодны, як воўк," — мабыць, успамінаюць таго шэрага небарак, што ў цёмнай пушчы жыве. Пад кашлатай елкай стаіць яго пахілая хатка. А над дзвярыма шэльда прыбіта: "ВОЎК". І дробненька дапісана "...галодны".

І гэта чыстая праўда. Бо, насуперак сваёй звярынай натуре, мае воўк жаласлівае сэрца. Іншыя яго браты на дзічыну палююць, а гэты грыбоў, ягад назбірае, зёлак насушыць — гарбаты заварыць, п'е. Але для ваўка такая ежа не трывалая. Улетку яшчэ туды-сюды, лес корміць. А прыйдзе зіма — хоць бесперастанку вый. І вые, на месяц гледзячы, доўгімі зімовымі ночамі. Перапрашае суседзю за непакой, тлумачыць, што песні голод глушаць.

Адну зіму, другую трывалі суседзі, а пасля папакца шэрага пачалі: "Ды што ты за воўк! Раз галодны — павінен быць злосны. А злосны — ідзі ды ўпалой каго. І не цяпі свае галодныя скаргі — галовы баляць іх слухаць!"

І такім аблогам на ваўка пайшлі, што няма куды дзецца. Думаў-думаў воўк, патыліцу чухаў:

— І праўда, нікчэмны я, нікуды не варты. Браты мае шэрыя ядуць сыта, кажухі штогод спраўляюць новыя, песні сьпяваюць вяселья. А я...

І неж бліжэй да вясня адважыўся — пайшоў здабычы шукаць. Галодны, як ніколі — усе свае прыпасы ладабраў. Халодны — бо ў кажусе дзюрка на дзюрцы. А на дварэ сцюдзена — дарма, што вясна на парозе: мароз цісне, не прадкхнуць.

На досвітку выйшаў воўк на ўзлесак. А там — хатка. Снегавай шапкай прыкрытая, марознымі фіранкамі шыбы завешаная. Стаіць, дым з коміну пускае — топіцца. Дзверы ў хатцы рыгнулі — выйшла бабка, спраўляюцца ў хляўчук пайшла. А на ваўка так смачна патыкнула цяплом ды водарам варанай капусты! Небарака ледзь не самлеў, за агароджай стаіўшыся. Так яго ў хату пацягнула зацісьці! Але ж дзе там паточыцца да людзей са сваёй воўчай пашчай... Як ні круці, адна ваўку дарога — схапіць якую худобу, раз наважыўся.

Счакаў, пакуль гаспадыня ў хату вернецца — і ў хляўчук.

Павшасціла ваўку двойчы: сабака не брахаў, бо з гаспадаром раненька на кірмаш выправіўся. І ў загоне, адразу ля ўваходу, баранчык стаяў — беленькі, ладненькі, з вачыма, як поўня.

У ваўка ажно слезы на вочы набеглі:
— А мой ты харошы, мой слаўненькі! Хадзі да мяне хутчэй! — і так ладна закінуў баранчыка на спіну, як бы ўсё жыццё толькі і

рабіў, што па хлявах рабаваў.

Дабег да сваёй хаты — як на крылах далацеў. Давай завіхацца, баранчыку стойно ў куту ладзіць, яселькі. Да стажка на паляны збегаву, сена прынес:

— Еш, малеча!

А што сам на баранчыку зубы збіраўся вастрэць — і не помніць.

Баранчык паеў — і давай па хаце тупаць, падбрыкваць. Воўк цымбалы дастаў, ды як ударыць па струнах! Такое вяселле пачалося, што воўк і на голод забыўся. Цешыцца з баранчыка, па душы цеплыню разліваецца.

А тым часам дзед вярнуўся з кірмашу. У хаце гора — баба бядуе, што баранчыка не ўпінавала. І дзіўна абодвум, што такі адчайны воўк трапіўся, у хлеў залез — па слядах на снезе яго пазналі.

Тут ужо дзед стрэльбу са сцяны зняў, сабаку свіснуў:

— Пайшлі згодзе шукаць!

Па следзе хутка да хаткі дайшлі. Дзед стрэльбу наставіў, да ачна крадзецца. А ў хатцы баранчык скача, воўк у ладкі пляскае, баранчыка хваліць: і разумны, і штукар, і артыст.

Дзед ад здзіўлення знямеў, на стрэльбу забыўся, у дзверы пастукаў. Воўк, дзед убачыўшы, ашчэрыўся:

— Высачыў-такі, прывалокся! А ты бачыш, што тут напісана, — тычнуў ён лапай у шэльду: "Галодны воўк"! Вось вазьмі і з'ем цябе зараз!

— Не такі я ўжо і смачны па старасці, суседзе, — смела адказаў дзед, бо таксама быў не льякам шыты... — Ды і павяваць мы заўсёды паспеем. Ты мне перш патлумач, зрабі ласку — чаму ты барана ўкраў, а не задраў?

корміць яго і ападкамі, і капустай. Не грэбуе воўк і бульбай з агуркамі...

Калі казачь праўду да канца, то ў лес ён да гэтай пары не толькі глядзіць, але і бегает. На пабыўку, каб не зусім адвыкнуць ад пушчанскага жыцця.

Аднойчы дзед, завітаўшы да ваўка падчас яго вакацыі, сказаў:

— Шыльду, дружка, змяніць трэба. Нагараваўся ты, набедываўся. Але, хоць і галодны быў, а лагодным заставаўся заўсёды.

Змайстравалі шыльду разам, прыбілі на дзверы. Суседзі спярша лапамі тыцалі, бо надта ўжо дзіўна чыталася: "Лагодны воўк". Ды з часам абвыкліся, за смеласць павяжаць пачалі, нават па парады да ваўка прыходзіць пачалі.

Вы не верыце? А знайдзіце на ўскраіну лесу хатку, дзе жывуць дзед і баба. Можна, і вам пашчасіць убачыць, як там воўк гуляе — авечак сцеражэ. Павітайцеся з ім, пачастуйце лустай хлеба — і ён абавязкова раскажа, як бедаваў, пакуль не сустрэў чалавечага разумення.

Будзільнік

Быў у гаспадар будзільнік. Як тысячы іншых, меў цыферблат, вусы-стрэлкі, метагінны корпус і ножкі, на якіх гэты корпус трымаўся. На галаве будзільнік насіў шапку-кльпажок, на спіне — ключы для заводу механізму. Асаблівых прыкмет, акрамя драгіны на баку, не меў.

Стаў ён на самым відным месцы ў хаце і лічыў сябе вельмі важнай асобай, бо па ім удакладнялі час. Праўда, званок будзільніку быў амаль што непазрэбны — гаспадар працянаўся сам. І таму будзільнік не заводзілі. Каб не развучыцца званіць, ён калі-ніколі самавольна спрабаваў голас. Дзеньчыне і пасміхаецца, калі гаспадар ад неспадзеўкі ўсхопіцца. І аднойчы-такі дапек яму: разбудзіў сярод ночы сваім званам. Да раніцы з боку на бок варачоўся гаспадар. А, устаўшы, паклаў будзільнік у торбу і першым аўтобусам павёз у горад да майстра.

Там будзільнік разабралі, але псоты не знайшлі. "Паслужыць яшчэ," — сказалі і аддалі назад.

Доўга будзільнік таіў крыўду на гаспадара: "Гэта ж трэба ні за што ўсе костачкі пералічыць, — бурчэў ён. — Ужо і голаса не падаў..."

Але мінуў час, будзільнік улагодзіўся — як ні круці, мусіў жыць з гаспадаром пад адным дахам. Ён больш не званіў без патрэбы, загультаўся, палюбіў задрамаць і прыльніцца на колькі хвілін.

Так пацхну ішоў час. Але аднойчы гаспадарскі кот, рудая шэльма Васька, дурэжочы, сцінуў будзільнік і пабіў яго.

Зноў небарака трапіў у рамонт. На гэты раз муштравалі яго даўжэй і вярнулі гаспадару з новым шклом і стрэлкамі.

Да шкла будзільнік прывык хутка: муляла яго толькі першыя дні, а пасля нічога, прывыкліся. Куды цяжэй было прызвычацца да стрэлак. З тымі, старымі, было проста. Яны ва ўсім падла-радкоўваліся будзільніку і хадзілі, як яму ўдумаецца. Пачаў будзільнік на службе драмаць — і яны драмагі, не разважачы, добра гэта ці дрэнна. Такія вольныя былі. І выхаваныя належным чынам.

Але верныя стрэлкі зламаліся. А гэтыя, малядыя, трапіліся наравістыя і перадышкі будзільніку дараваць не збіраліся.

— Шануючыя пані, ідзіце крыху цішэй, не спяшайцеся, — прасіў іх гультаваты і стомлены беспераўніжым "цук-так" будзільнік.

— Хіба ж мы спяшаемся, дзядзька будзільнік! Мы толькі хацелі б паспець за часам, — адказвалі стрэлкі. — А вы вымушаеце нас пазніцца. Хіба можна быць такім нядбайным на вашай пасадзе?

— Вось дык прыдумалі, я — пазнося? — злававу будзільнік. — Вы ўсяго толькі маладзенькія стрэлкі, а насьмеліся мне прычыць. Не забывайцеся, што вы — частка майго механізму. І гэта мая работа — слухаць час. А ваша — слухачка мяне! І калі я прычынюся — значыць, вы наперад вырваліся і мне даводзіцца стрымліваць вас, няўдзячныя выскачкі, — пачынаў хітрыць ён.

Але адукаваныя стрэлкі мелі ўласнае адчуванне часу, і збіць іх з панталыку было справай нялёгкай.

— Ды не можа быць, дзядзька будзільнік! Прыслушайцеся да пуняў, яны ўжо дакладна не памыляюцца, — не здаваліся яны.

Спрэчкі з механізмам — справа рызкоўная... Гневаўся, сварыўся будзільнік, патрабуючы ў стрэлак падпарадкавання яго новаму рэжыму. І, урэшце, наважыўся загубіць непаслухмянак. Аднойчы ён сабраў усе свае сілы, напружыўся і рэзка спыніў хаду. Для стрэлак гэта было нечаканасцю, яны аступіліся і зламаліся...

Будзільнік з палёгкай уздыхнуў. Вось калі заживецца спакойна! Ён нават новага рамонтну не пабаяўся, так яму абрыдлі непакорныя стрэлкі.

Але на гэты раз, убачыўшы, што будзільнік сапсаваўся зноў, гаспадар не стаў яго рамантаваць. Здаў майстру на дэталі, а сабе купіў новы.

самыя розныя пачуцці ўжо створанымі і перададзенымі ў вершы вобразаў. Яна робіць успрыманне больш "даступным".

Я не магу з гэтым пагадзіцца. Калі, да прыкладу, разглядаць аўтэнтычны фальклор, то Беларусь, у гэтым сэнсе, самая чыстая зямля ў Сусвеце! Фальклор даволі няпроста, колькі паззіі! Ад-

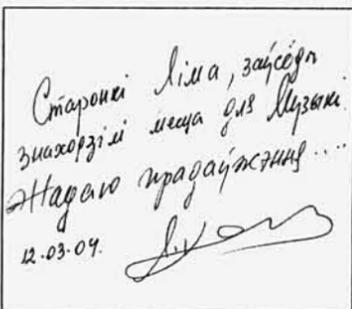
“Музыка — як паветра для душы...”

Пра гэта разважае лаўрэат Дзяржаўнай прэміі, прафесар, рэктар Беларускай дзяржаўнай акадэміі музыкі, маэстра Міхал КАЗІНЕЦ.

На жаль, сёння песня звужаецца ў сваіх напрамках. Яна згубіла мелодыю. Пераважна пішацца музыка на нейкія вершы, а не на паззію! Агульны ўзровень патрабаванняў да твораў мастацтва зніжаны. І менавіта гэта ў многім прычына таго, што класічная музыка не ўспрымаецца грамадствам. Не людзі не разумеюць музыку! Гэта нашыя СМІ знаходзяцца ў палоне масавай культуры. Усё спрощанае для ўспрымання падаецца, як фон жыцця чалавека. І ў выпадку, калі гучыць нешта іншае, тое, што адыходзіць ад людскога “бытавізму”, часта здаецца ўжо несапраўдным — не знаходзіць разумення ў чалавека.

— Што неабходна змяніць, каб палепшыць або выправіць такое становішча?

— Павінна быць ідэалогія адпаведная на радыё, тэлебачанні. Палітыку дзяржавы неабходна скіраваць не толькі на фізічнае, але і на духоўнае выхаванне моладзі. Асноўны прынцып, паводле якога варта дзейнічаць, даволі зразумелы: умець падаць складанае даступна, даходліва, завабліва. Зацікаўленасць у першую чаргу тут неабходна! Оп-

ра, сімфонія падаюцца шэра! Неабходна, каб людзі задумаліся, чаму ім нецікава!

Дарослыя людзі, якія не разумеюць дзіця, думаюць, што яно яшчэ неразумнае. Але знойдуцца сярод іх такія, якія ўмеюць разгледзець за дзіцячымі дзівацтвамі незвычайны талент. Класічная музыка — гэта тое ж дзіця, якое мы павінны пазнаць абавязкова! Класічны твор вымагае напружанай працы душы, думкі, пачуццёвага ўспрымання. На сённяшні дзень усё, што патрабуе хаця б крыху намаганняў, часам не выклікае ў чалавека цікавасці. Насамрэч, неабходна даць людзям магчымасць задумацца: музыка ж не ёсць элітарнасць. Гэта ж тое, што суправаджае чалавека ад нараджэння на працягу ўсяго жыцця.

— Мясце вельмі ўразіў ваш погляд на гэтую праблему. Філасофія жыцця чалавека, падалося мне, адна з найбольш цікавых для вас тэм...

— Чалавек сам па сабе — настолькі вялікі космас! Нягледзячы на гэта, на жаль, ёсць падыход “спрощвання” самога чалавека.

на і тая ж папеўка можа мець розныя варыянты. Усё гэта стваралася людзьмі больш-менш “інфармаванымі”. Але ва ўсе часы людзі былі геніяльнымі і разумнымі. Хоць іх і прынята называць “простымі”, незалежна ад атрыманай імі адукацыі.

Была і мода на адукацыю. Да прыкладу, бацькі заўсёды стараліся даць дзіцяці магчымасць вучыцца з нейкіх меркантильных падыходаў. Але адукацыя не заўсёды рабіла жыццё чалавека лёгкім. А вось сапраўды вартым у жыцці заставаўся адэкватны адносіны чалавека да ўсяго, у тым ліку і да музыкі.

Музыка павінна мець сваё месца ў жыцці чалавека, несучы цеплыню, успаміны, пачуцці...

— Якое месца ў вашым жыцці займае музыка?

— Вельмі ўдзячны бацькам, што яны аддалі мяне вучыцца ў музычную школу на Вілейшчыне. Пазней скончыў кансерваторыю. Я вельмі ганаруся тым, што авалодаў дырыжорскай прафесіяй! На сённяшні дзень, на жаль, чалавек, які больш-менш “ловіць” нейкую мелодыю — ужо кампазітар. Мне здаецца, што так не павінна быць, бо музыка — гэта сапраўднае мастацтва, і яно патрабуе адданай працы і высокага прафесіяналізму. Для мяне сапраўднае спасціжэнне музыкі — гэта пакуты, незадаволенасць сабой. Вельмі няпростая праца! Музыка вымагае шмат часу. Па тэрмінах асваення — гэта эвалюцыйны шлях. Каб авалодаць той ці іншай формай, неабходна некалькі гадоў запар працаваць на творчае самаўдасканаленне.

— А чаго б вы пажадалі акадэміі музыкі?

— За гады незалежнасці Беларусі больш як 300 студэнтаў акадэміі музыкі па розных спецыяльнасцях сталі лаўрэатамі выканальніцкіх конкурсаў. За мінулы год — да 30-ці. Гэта гаворыць пра творчую моц нашых кафедраў, пра высокую кваліфікацыю выкладчыкаў. Да таго ж, некаторыя студэнты акадэміі працуюць, пачынаючы з 7 гадзін раніцы і да позняга вечара. Таму, пераважна, перамога на міжнародных конкурсах і фестывалях — заслуга саміх выхаванцаў. І гэта пачэсна! Я лічу, што пры тых эканамічна-фінансавых магчымасцях, якія ёсць у дзяржавы, яна робіць даволі многа для таго, каб студэнт адчуваў сябе ўтульна. Наша ВНУ мае моцны педагогічны патэнцыял, неабходны для таго, каб творчая моладзь магла выявіць сябе. Да таго ж, апошнім часам адкрыты філіялы акадэміі ва ўсіх абласных цэнтрах. І я хачу пажадаць, каб XXI стагоддзе для Беларускай акадэміі музыкі было такое ж дынамічнае, якім стаўся яго пачатак. Развіццё акадэміі — гэта развіццё нашай дзяржавы!

— Дзякуй вам за размову.

Святлана КАНАНОВІЧ

Тур Прэзідэнцкага аркестра

60-годдзю вызвалення Беларусі ад гітлераўскай навалы прысвяціў свае гастрольныя выступленні па рэгіёнах краіны Прэзідэнцкі аркестр. Малады і, можна сказаць, маладзёжны калектыў узначальвае нядаўні выпускнік Беларускай акадэміі музыкі Віктар Бабарыкін.

Аркестр працуе ў эстрадна-сімфанічным напрамку. Таму з ім ахвотна выступаюць Нэлі Багуслаўская ды Ізмаіл Капланаў, Ядвіга Паплаўская і Аляксандр Ціхановіч, Якаў Навуменка,

Кірыл Слукі ды іншыя салісты Беларускай эстрады, якія ўдзельнічаюць у гэтым вялікім гастрольным туры.

Рыхтуецца Прэзідэнцкі аркестр і да ўдзелу ў Міжнародным фестывалі “Славянскі базар” у Віцебску, які пройдзе з 15 па 22 ліпеня і абяцае быць самым арыгінальным, прадстаўнічым і масавым за ўсю гісторыю папулярнага свята мастацтваў.

Н.К.

Стварыў “Палату”

У Маскве адбылася прэм’ера аднаактовага балета «Палата №6» (паводле А.Чэхава). Стварыў яго харэограф Раду Паклітару, які дзесятак гадоў жыў, працаваў, вучыўся ў Мінску, быў адным з лепшых, найбольш таленавітых студэнтаў Валянціна Елізар’ева. Балет «Палата №6» можна лічыць аўтарскім: нават музыку да сваёй пастаноўкі Р.Паклітару падбіраў і камп’ютаваў сам, звярнуўшыся да творчасці выбітнага эстонскага кампазітара XX стагоддзя А.Пярта. Гэта не першы вопыт супольнай творчасці балетмайстра і зна-

камітай акадэмічнай расійскай трупы: раней ён браў удзел у пастаноўцы “Рамэ і Джульета”, С. Пракоф’ева.

Спектакль Р.Паклітару «Палатунак феі» на музыку І. Стравінскага ўпрыгожвае рэпертуар Нацыянальнага акадэмічнага тэатра балета Беларусі, а ў Беларускім дзяржаўным музычным тэатры ўвасоблена арыгінальная работа майстра — «In pivo veritas» на матывы ірландскага песеннага фальклору. Працяг будзе!

С.Б.

Не трэба дубляў

Набліжаецца час традыцыйнага летняга шоу — Міжнароднага фестывалю мастацтваў “Славянскі базар” у Віцебску. Чынікі яго сёлета праекта, як вядома, рыхтуюць для гэтай свята нешта новае. Само сабой, свежыя імёны, творчыя знаходкі, а то і адкрыцці абяцае заўсёды прывабная фестывальная імпрэза — конкурс маладых выканаўцаў эстраднай песні, на якім наша краіна мае права прадставіць двух удзельнікаў. Аднаборчы (заклучны) тур слаборніцтва беларускіх спевакоў — прэтэндэнтаў на ўдзел у гэтым конкурсе — прайшоў нядаўна ў Мінску.

Знаёмыя і новыя

Паўтара дзесятка імёнаў, твораў, галасоў. Ёсць і даволі вядомыя. Нават ужо тытулаваныя. Песень — удвая больш, і таксама нямала знаёмых: паводле ўмоў, слаборнікі рыхтавалі песню айчынных аўтараў на беларускай мове (або апрацоўку народнай) і другі твор — паводле ўласнага выбару. Што сказаць пра ўражанні ад выступленняў? Не пакрываюць душой — і слухач, і назіраць было цікава. Але ўзровень выканання часам выяўляў ужо знаёмыя праблемы: вакальнай школы, агульнай музычнасці, эстраднага артыстызму, густу... Зрэшты, не варта засяроджвацца на тых — ну, ве-е-ельмі смешных! — выпадках, калі за няўмела скапіраванымі манерамі “шоу-гёрл” хаваляны адсутнасць сцэнічнага і эмацыйнага вопыту, або калі рабіліся спробы адсутнасці сцэнічнай культуры і годнай прафесійнай школы. Лепей — пра лепшае.

Пётр Ялфімаў, студэнт 4 курса Беларускай акадэміі музыкі, а да нядаўняга часу артыст Дзяржаўнага ансамбля “Песняры”, вылучыўся і першым, паводле рахавання, нумарам удзелу ў конкурсным праслухоўванні, і прафесійным досведам, і сцэнічнай спанатрасцю. Малады саліст упэўнена і спакойна пачуваў сябе на падмурку акадэмічнай вакальнай школы, голас шырокага дыяпазону дазваляў яму без відавочных праблем “перапець” і “Лодку белую”, летаўнюю

візітоўку Дзмітрыя Качароўскага, і рэтра-хіт незабыўнага Чэслава Немеца.

Увасабленнем прыгожага пірыка-драматычнага спеўнага вобраза падалася праграма Паліны Смолынай, лідэра гурта “Церніца” і, нагадаю міх іншым, — адной з нашых прэтэндэнтаў на ўдзел у Міжнародным конкурсе “Еўрабачанне-2004”.

Кранальнае ўражанне зрабіла шчырае і сур’ёзнае выступленне Гюнеш Абасавай. А сярод самых маладых і найбольш перспектыўных запомнілася Юлія Няфёдава. Затое найбольш тытулаваныя — Гран-пры “Славянская звезда” Марына Філіпава, “голос года” тэлевізійнага фестывалю “На скрыжаваннях Еўропы” Руслан Аляхно — гэтым разам, на жаль, выступілі не на ўзроўні сваіх дасягненняў і магчымасцяў.

Прыз глядацкіх сімпатый за песню, калі б такі быў, атрымаў бы пранікнёны класічны савецкі шлягер — “Вечар на рэйдзе” (“Прощай, любимый город”) у выкананні Надзеі Хадкевіч з Оршы, падхоплены ці не ўсімі прысутнымі ў зале. А яшчэ паводле рэакцыі публікі можна было вызначыць градус яе сімпатый (ці абьяквасці) да кожнага з канкурсантаў. І ў гэтым сэнсе не меў сабе роўных даўні, можна сказаць, абсалютны і аб’ектыўны кумір — артыст эстрадна-сімфанічнага аркестра Гродзенскай абласной філармоніі Аляксандр Звяровіч. Імпульсіўны і трохі эксцэнтрычны прыроджаны артыстызм, самаадданая захопленасць імгненнем творчасці, багаты на каларытныя гарачыя абертаны, пластычны, “незацугляны”, як подых непрадказальнага ветру, голас — бадай, усё гэта заведца таленавітай музычнай цыганскай натурай, узгадаванай у беларускім спеўным асяроддзі...

А судзі...

Журы сфарміравалася “самае-самае”. Самай афіцыйнай асобай тут быў першы намеснік міністра культуры Беларусі Уладзімір Рылатка. Самым памярковым і памудраму нешматслоўным — кампазітар Эдуард Зарыцкі. Самым непасрэдным — яго калега Алег Елісеенкаў, які шчыра, не хаваючы эмоцый, рэагаваў на выступленні слаборнікаў: пляскаў у ладкі, калі

Страла, пушчаная да зорак

ВІНШУЕМ!

сучаснай рэжысуры... Рэдкаснае спалучэнне індывідуальных вартасцяў: адкрытасць для інтэлектуальных пошукаў і чалавечых кантактаў, альтруістычнасць жыццёвай, грамадзянскай пазіцыі, — паспрыяла запатрабаванасці В.Салеева як эрудзіраванага кансультанта і педагога, нават за мяжой (паўны час аддаў навукова-педагагічнай працы ў Летуве, у Германіі). Неардынар-

Няўрымслівы навукоўца

Сваё 65-годдзе адзначыў Вадзім Салеев. Тэатральны крытык, эстэтык, доктар філасофскіх навук, прафесар, ён мае ў навуковых і творчых колах не толькі вядомае імя, але і своеадметны імідж. Даследчык філасофска-культуралагічных праблем славянскіх культур, тэорыі мастацтва, мастацкай крытыкі, эстэтычнага выхавання, В.Салеев у манатрыяфіх "Аб мастацкім гусце", "Мастацтва і яго ацэнка", "Нацыянальная самасвядомасць і мастацкая культура" ды іншых сваіх друкаваных працах разглядае праблемы тэатральнай творчасці, акцёрскага майстэрства,

насць асобы сп.Салеева выйяўляецца і ў яго захапленні супрацоўніцтвам са СМІ. Прынамсі, ён даўні пазаштатны аўтар "ЛіМа", а таксама галоўны рэдактар часопіса "Асновы мастацтва" і з 2002 года — часопіса "Мастацтва". Дарэчы, сёлетні пяты нумар гэтага выдання атрымаўся юбілейна-тэматычны: пераважна большасць публікацый у ім прымеркаваны да V Усебеларускага фестывалю нацыянальных культур, фіналістаў якога прымаў нядаўна адзін з найбрыгажэйшых старадаўніх нашых гарадоў — Гродна.

Я.КАРЛІМА

"Еўрабачанне"

падабалася, адступкаў рытм абцасам у такт музыцы. Час-пачас яму "падтупваў" эстрадны артыст і шоумен Аляксандр Ціхановіч — у журы, бадай, самы педантычны: суфіраваў вядучай конкурснай праграмы, гучна выпраўляў яе, калі тая рабіла няправільны націск у слове ("БЕЛА-Зойскі" замест "БЕЛА-Заўскі, Оскар Фельцман замест Аскар) або называла чарговую песню, ставячы прозвішча кампазітара ў "хвост" абвесткі...

Смолавай. Не засталіся без уважліва і пераможцы мінулага "Запатога шлягера" — магічанка Ганна Мушак ды Яўген Чалышаў са Жлобіна, хаця, на думку мастра, спявачка можа выступаць больш удапа. Выступленне Аляксандра Звяровіча, бясспрэчна, было даспадобы не толькі публіцы, а і спецыялістам, прычым той, хто даўно знаёмы з мастацтвам даравітага спевака, заўважыў яго здольнасць не спыняцца і ўражваць новымі вынікамі творчага росту.

Высновы зробім самі?

А ў выніку журы назвала не двух, як тое чакалася, а чатырох спевакоў — прэтэндэнтаў на ўдзел у сёлетнім Міжнародным конкурсе маладых выканаўцаў "Славянскі базар" у Віцебску". Скарыстаўшы прынцып адбору на "Еўрабачанне-2004", абралі двух асноўных і двух дублёраў. Гэта Пётр Ялфімаў (дублёр А.Звяровіч) і Ганна Мушак (дублёр П.Смолава). Іншыя фіналісты трапілі ў т.зв. рэзервы спіс, адкуль Міністэрства культуры РБ зможа выбіраць кандыдатаў на ўдзел у самых розных міжнародных эстрадных конкурсах, да якіх будзе спрычыняцца наша краіна.

Праўда, А.Звяровіч гучна выказаў сваю нязгоду з рашэннем журы і пакінуў залу... У адказ на непрадбачаны акалічнасці прагучаў кампэнтны каментарый. Коротка яго можна сфармуляваць так: у нас ёсць афіцыйнае журы, з рашэннем якога трэба пагаджацца, бо мы не маем права паўтараць памылкі адбору і падрыхтоўкі да "Еўрабачання", мы адказваем за тое, што будзе прадстаўляцца ад Беларусі на "Славянскім базары". Міжнародны фестываль мастацтваў пройдзе ў Віцебску, як вядома, з 15 па 22 ліпеня. Ці не самай чаканай, жывой і непрадказальнай імпрэзай у яго праграме будзе конкурс маладых выканаўцаў. Мо тады і з'явіцца нагода для "пераацэнкі каштоўнасцяў" ды чарговых высноў?

С.БЕРАСЦЕНЬ

Імклівую волатаву стралу — чым яшчэ вымераць небывалую сілу ўзлёту македонскай паззіі — доўгімі стагоддзямі стрымлівала няволя народа, аднаго з нешматлюдных на Балканах. Моцнай і трывалай, аднак, была знітаная з ёю цеціва, сплечаная з глыбокіх гістарычных каранёў, з крынічнай мовы, дыялект якой Кірыла і Мяфодзій паклалі ў аснову стараславянскай кніжнасці, з вузлаватых галін міфалогіі і фальклору, з малапан вывалячанага змагання і песенных струнаў першых пазтаў-самародкаў. У сярэдзіне мінулага стагоддзя чужыя скавпныя рукі былі адрынуты, цеціва адпушчана, і страла пачала свой імклівы палёт... Такі імклівы, што за некалькі дзесяцігоддзяў македонская паззія стала не толькі вядомаю, а і слыннаю ў свеце. А з ёю і краіна. "Македонію стварылі насамперш пазты", — сцвярджае Алесь Разань (між іншым, далучыў мяне да перакладаў ён, і кажу пра гэта з удзячнасцю). Менавіта яны сфарміравалі літаратурную мову і менавіта пазт — Блажа Конескі — напісаў першую граматыку і гісторыю роднай мовы, ён жа першы ўзначаліў Акадэмію навукі і мастацтва. І штогодні міжнародны фестываль у Македоніі, у г. Струга, заснавалі і праводзяць таксама пазты.

Македонская, мусіць, як і кожная маладая паззія, развівалася метадам паскоранасці, яднаючы нацыянальныя фальклорныя традыцыі з вопытам сусветнай, найперш заходнеўрапейскай, лірыкі. (Як не прыгадаць тут словы М. Багдановіча пра карыснасць усіх шляхоў). Шматвектарнасць часам уласцівая нават аднаму, асобнаму твору, скажам, вершу Б. Конескага "Хворы Дойчын" (пераклад яго я змясціў у сваім зборніку "Трохкрог'е"). У ім

сінтэзаваны, арганічна і ўзаемапранікальна, лірыка і эпіка, сімвалізм і натуралізм, разнастайныя сістэмы рытмікі і рыфмоўкі, верлібр і народнае галашэнне...

Засвойваючы еўрапейскія школы і ўсё глыбей пранікаючы ў таямніцы роднага слова, адораныя пазты хутка пераадолявалі перыяд станаўлення, аднак — не рабіліся настаўнікамі, кожны ствараў сваю непаўторную індывідуальнасць. І вертыкальныя меркі ў іхняй пляядзе не падыходзяць. Аднолькава захапляўся экспрэсіўнасцю А. Шопава і ашчадным інтэлектуалізмам М. Мацеўскага, крынічнаю глыбінёю народнага светаадчування А. Попава і трагічнай сузіральнасцю Е. Клетнікава... А ўсе разам, застаючыся на светапоглядным і культурным нацыянальным грунце, далі свету той феномен, які літаратуразнаўцы назвалі "магічным македонскім стылем".

Родная глеба і разгалінаванне дрэва сучасных, авангардысцкіх вобразаў — гэта творчасць пазтаў новага пакалення. Ім, хто мае такую яркую і шматгранную спадчыну папярэднікаў, не так і проста сцвердзіць уласнае "я", нягледзячы на неабмежаваную свабоду для палёту ў постмадэрнісцкай прасторы. Адсюль і матыў разгубленасці ў некаторых аўтараў, і крайняя рэфлексіўнасць, і бязлітасная іронія і самаіронія. Але акурат невычэрпныя вытокі непаўторнасці — роднае слова, міфалогія, фальклор, гісторыя, як і выдатная абазнанасць у сусветным мастацтве (македонцы перакладаюць ледзь не з усіх моваў свету) даюць ім сілы пераадоляваць дэструктыўныя перажыванні і набіраць вышыню: "Немаці Я ва ўспышцы крыку! І я ўпэўнены, што гэта — Я!" (С.-Дж. Дзімаскі).

Блажа КОНЕСКІ
(1921—1993)

Дзіця, заснулае ля возера

Ты спіш, малеча,
а возера задумалася —
возера долю тваю да краплінкі
прадумвае.

Ты спіш, а яно
паволі ў душу тваю заплывае,
нібы ў затоку, на дне якой
белыя каменчыкі як на далоні.
Ты спіш,
ды і ў сне ты ўбіраеш возера,
быццам ціша вады далёкі
шум хваляў,
што аднойчы народзяцца,
і заплачуць, і цябе панясучь.

Ты спі, дзіця, спі —
пакуль возера стварае
душу тваю
і думае думу пра тваё абуджэнне

Атанас ВАНГЕЛАЎ
(нар. у 1946 г.)

Анатомія квецені

Калі весняе сонца
расквеціла дрэва
нечакана
прыляцела птушка
на нешта сваё
заявіўся вецер на нешта сваё
і дождж пастукаўся
нібы ў заветныя дзверы
на нешта сваё
і нарэшце
прышоў і пазт
на нешта сваё

Птушка вяртаецца
(тое ў песні яе
што шукала)

Вецер змайкае
(ён ужо ведае
мову кветак)

І дождж аддалаецца
(музыка па якую прыходзіў
уплечена ў яго шум)

Адно пазт задумаўся
хіба каб пакінуць
шукалі
і птушка
і вецер
і дождж

Аца ШОПАЎ
(1923—1981)

Паляванне на возеры

Птушка стралою імгненнаю
ўпала прыцэлена, змерана.

Роўнядзь азёрная пенаю
плюснула слёзна ля берага.

Крылы акрыліся пырскамі,
міг — і ахвяраю выбранай
затрапятала, забліскала
ў дзюбе бяссільная рыбіна.

Сонца схмурнела няветлае,
слова сказаць мы не здолелі.
Нешта, ледзь-ледзь
зразуметае,
легла між намі расколінай.

Мацея МАЦЕЎСКІ
(нар. у 1929 г.)

Коні (3 нізкі "Дажджы")

Прыходзяць грамы
прыходзяць натошчаныя
коні прастораў
(дажджы бяжылі бязладныя
нямыя)
да ясляў маіх распасцёртых
далоняў

Карміцца кажы ім спацелыя
і вільготныя ад цёплае пары
што цэдзіцца
па частаколе ночы

Гулліва наструнецся
каб ускрыкнула
ускінула птушка
з забытымі крыламі
ты казланогая танцорка
кабыла замораная
скокнем давай праз
гэтую просінь
туды і назад
і гэтак няспынна
ў зацененай прахалодзе
прастораў

Радаван ПАЎЛАЎСКІ
(нар. у 1937 г.)

Дарога на гару

Знайду чырвоны камень грому
О засохлая былінка
пакладу цябе ў самакрутку
і запалю ад бліскавіцы
Кепскі знак падае мне
нябесная птушка
Не пі вады начное
кою мой босы
не завязеш мяне дадому
Закляцце пад домам маім
закапана
Падземны вецер пасек мае ногі
Ужо ж лягу я ў кветніку
зорным на схіле
на пялёстках ружовых
Хай таемная свечка запаліцца
нада мною

і град мяне скрышыць
Збіраўся пусціць

я карэнне
ды крот мяне высачыў
Коню мой босы ужо ты падаеш
коленкі
Статак перагарадзіў мяне
дарогу

Спаляліла неба
маланка
Дык ляціце ў галаву
мне каменні плачу
Да першых пейняў
не патраплю дадому

Богаміл ДЖУЗЕЛ
(нар. у 1939 г.)

Чужы дома, свой на чужыне

Колькі разоў заракаўся —
трэба закончыць справы
ўсе дома
трэба спаліць усё да рэшты

Потым
бы ашалелая муха круціўся
вакол асветленых гарадоў
свету

Уначы
калі адплюшчаюцца
ўсе ліхтары і пачуці
корань (што ўчора смачна
хрумсцелі на зубах)

вабіць мяне
каб вярнуўся як спадчыннік
галавы насаджанай на кол

Ефцім КЛЕТНИКАЎ
(нар. у 1946 г.)

Нядзеля

кабыла а а а а а а
сама сабе вымаеш вочы
і невідучка ходзіш па сёлах
думаюць жабруеш
цябе хвошчуць
на чым папала
вольны час пачын
або
цябе клічучы у гасці
гэтыя гладзяць чысцяць
і поляць
тыя падкоўваюць
і запрагаюць
а ты таўчэш капытамі
і гэтых
і тых

Пераклаў
з македонскай мовы
Алесь КАСКО.

В. П. — Віктар Філімонавіч, дзе вы нарадзіліся?

В. К. — У Чэрыкаве. Пра гэта і ў пашпарце, і ва ўсіх маіх аўтабіяграфіях пазначана, якія даводзілася пісаць.

В. П. — Але шмат у якіх публікацыях пра сваю малую, як кажуць, радзіму вы пішаце пра Крычаў. Родны дом тут, на беразе Сажа?

В. К. — Калі я задумаў нарадзіцца на свет, то яшчэ не ведаў, што мая малая радзіма падзеленая адміністрацыйнымі межамі на нейкія там раёны ды вобласці. І мама, калі збіралася мяне нарадзіць, не выбірапа назву раёна. Сам я жыў у Мінску, жыццё тут было складанае, і яна вырашыла, што лягчэй зрабіць сваю святую жаночую справу ў родным мястэчку, якое ёй было па душы, у доме, дзе яна сама з'явілася на свет і вырасла, дзе ў той час жыла яе любімая, як родная маці, цётка Марыя Іванаўна Шаблюўская — мама ад бацькі таксама Шаблюўская, — якую і мая старэйшая сястра, і я пазней, называлі бабуляю, і якая нам, дзецям, заўсёды была найрадавейшай і наймілейшай бабуляю. А потым, па жыцці, як яно зладзілася, я ўзяў у берагі сваёй малой радзімы не толькі Чэрыкаў, але і Крычаў, вакол іх вёскі Лімень, Мірагошч, Вепрын, Паклады, Нізкі, бары ды лугі, раку Сож і дарогі, якія нітуюць гэтыя мястэчкі, вёскі, мястэчкі ды лугавыя нівы. Тут Сож як іголка з ніткаю — сшывае гэтыя зёлкі ў адзін букет, што лёс паднёс мне на дзень нараджэння. Гэты самы падарунак лёс паднёс і маме, і дзеду Анісіму, мамінаму бацьку, і бабулі Анісі, мамінай маме, ды і бацьку — хоць ён з суседняга Чэрыкаўскага раёна, але стальным чалавекам звязаў свой лёс з Чэрыкаўшчынай і Крычаўшчынай. Пра сваё першае неба над галавою ў мяне ёсць мініяцюра — калі ласка:

«Я нарадзіўся вельмі непрыгожым. Гэта адбылося ноччу пасярэдзіне лета. У тую ноч выпаў вялікі снег.»

Мама пра гэта мне ніколі не казалася, але не ўтаіла ад мяне яе сяброўка, перахрысціўшыся на абраз Багародзіцы, калі мамы не стала.

Усе, хто заходзіў у хату, маме спачувала. Толькі мая бабуля сцясняла яе тым, што шчыра мужчыны не ў твары, а ў сэрцы ды розуме, што добрае сэрца ды светлы розум робяць прыгожым твар.

Потым, спалоханая снегам сярод лета, прыбегла суседка, якая тым славялася на людзях, што чаравала. Яна сказала, быццам гэта вялікі грэх — нарадзіць дзіця з абліччам чарцяняці, бо Гасподзь стварыў чалавека па сваім вобразе ды падабенстве, і што снег на макушцы лета — Яго першая кара. Яна парайла маме не чакаць другой кары і вынесці мяне з хаты сярод ночы, каб ніхто не бачыў, пакінуць на снезе — Бог судзіць.

Ноч выдалася светлая ад снегу, поўны ды белага шляху, што ляжаў праз усё неба. Мама выйшла са мною ў сад. Там, заплакаўшыся, яна яшчэ мацней прытуліла мяне да сэрца і разам са мною вярнулася ў цёплую хату. Калі паклала на ложка, я ручкамі пацягнуўся да яе і ў першай маёй слязіне прачнулася маё першае ў свеце слоўка:

«Мама!»

З гэтым слоўкам я і жыў. Белым шляхам, які падарыла мне непагодліва-снежная ўлетку ноч, я іду да свайго Бога, да Мама, да свайой Белай Радзімы».

В. П. — Можна, гэта старонка з новай кнігі?

В. К. — Магчыма. Нядаўна ў школе вучань, мабыць, старэйшага класа спытаў у мяне: «Што вам бацька, калі вы падумаеце пра сваю малую радзіму?» Я заплюшчыў вочы і ўбачыў: зялёную, у кветках, гару ў Крычаве, на гары — дом, каля дома — маму, бацьку, сястру, за домам — Сож, кручу над Сажом — родныя магільні, а вакол — дарогі і сябры. Сож у Крычаве, а лес за Сажом — Чэрыкаўшчына. Дарогі ды сцежкі пераплеценныя чэрыкаўскія, крычаўскія. Усё гэта — мая радзіма. Бачу — дзіўлюся: гэты круг выклаў яшчэ дзед Анісім,

мамін бацька, калі мяне не было на свеце. Як падрос, каб нешта ў жыцці разумець, дзеда Анісіма ўжо не стала. Нядобра мы з ім размінуліся, хоць мама неаднойчы казалася: табе трэба было б убачыць свайго дзеда. Не пашанцавала. Але мама любіла яго ўспамінаць:

высокага, са -

Задумваючы гэту публікацыю, мы звярнуліся да Віктара Карамазова з пытаннямі пра яго жыццё і творчасць, мяркуючы, што адказы на пытанні і будуць старонкамі біяграфіі.

Дом на гары

што такое твая радзіма для цябе. І для пісьменніка тады толькі прыходзіць хваляючыя сюжэты і вобразы, пачуцці і словы пра родны край, сваю радзіму.

В. П. — Значыць, зваротная сувязь ёсць па-ранейшаму, калі пішацца кніга пра родны край? Як яна будзе называцца? Дарэчы, назва прыходзіць да вас адразу ці тады, як твор напісаны?

В. К. — Бывае па-рознаму. Добра, калі назва ёсць адразу і калі ёсць упэўненасць, што яна на месцы застанеца. Цяпер назва ёсць — «Дом на гары». Ці застанеца — не ведаю. А наконт зваротнай сувязі? Тое, што пішу, не азначае, што сёння яна ў мяне ёсць з сённяшнім днём. Тут якая наадварот. Бачу, як хутка яна знікае.

В. П. — Знікае таму, што з гадамі адыходзіць з жыцця блізкія людзі, дарагія вобразы?

В. К. — Адбываецца і такое. Але гэта страты натуральныя, а ёсць іншыя — ад уласнага вар'яцтва. Можна, яшчэ старонку з рукапісу:

«Бачыў сон. Спачатку, ува сне, чуў бацькаў голас:

— Сын, ідзі да мяне.

Іду. Доўгая лесвіца... Змрочнае пад'язмелле. Пячора. Шмат людзей. Прыглядаюся: шкільны сядзяць на камянях, бяруць, ляжаць на зямлі, варочаюцца, пагрукаючы касцямі, чарапы жывы чорнымі дзіркамі свідруюць мяне з усіх бакоў. Голас: «Скажы, настаўнік!» Патрабуе: «Скажы!» Бачу бацьку. Сядзіць на вялікім камяні, абхапіўшы жывот рукамі, пагойдваецца ўзад-уперад і стогне. Бачу, што пакутуе, і ўжо не голас — галасы патрабуюць: «Скажы, настаўнік!» Ён налінаецца, каб сказаць, і не можа. І пакутуе.

Жахлівы крык вырываецца з сутарэння. Шкільны ўсхопліваюцца са сваіх месцаў, шалеючы: «Скажы!.. О, настаўнік!.. Знайшоў патрэбнае Слова!.. Мы ўратаваныя!..» І грукаюць, бягуць, крычаць: «Слова!.. Ён даў нам Слова!..»

Імкліва-грукатлівая, нібы з гары, рака шкільтаў ды чарапоў пльыве з усіх бакоў, а я стаю, нібы на востраве, не ведаю, што мне рабіць у гэтым затапленні. Дзе бацька? Чаму я не пачуў яго Слова? І раптам — ціша-ціша. І знаёмый голас:

— Ідзі да мяне, сын.

Бацька сядзіць на тым самым камені. Я падыходжу — пытаюся:

— Чаму я не ведаю тваё Слова?.. Скажы мне яго... Ён маўчыць.

Сутарэнне запаўняюць новыя шкільны. Іх усё болей. Пагрука-

юць вакол мяне касцямі. І зноў — галасы: «Скажы нам слова, настаўнік! Дай Слова!.. Урагуй!..» Але дзе бацька? Яго ўжо няма? Яны, можа, у мяне пытаюцца? Але што я скажу, не ведаючы бацькавага Слова?.. Я страшэнна пакутую. Хапаюся рукамі за жывот, за грудзі, за горла,

В. П. — І гэта таксама будзе ў «Доме на гары»?

В. К. — Так.

В. П. — Але попыт на кнігу ў людзей усё меншы? Пісьменнік гэта адчувае?

В. К. — Гэта не зусім так. Грамадства выразна расслаілася. Былі і ёсць тыя, хто спажывае ў шлунак, і тыя, хто спажывае ў душу. Раней аматары паесці выдавалі сябе за аматараў кнігі. Куплялі, ставілі на паліцу за шкло і не чыталі. Цяпер людзі жывуць больш адкрыта. Хто жыве на шлунак, не прыкідваецца духоўнікам. Бо гэта дорага каштуе. А з другога боку ліквідуюцца выдавецтвы, кнігі беларускіх пісьменнікаў не выдаюцца, кнігарні знікаюць, асабліва ў раёнах. Але ўсё гэта — штучныя перашкоды на шляху кнігі да чытача. У Чэрыкаве мяне нечакана парадавалі ў раённай і дзіцячай бібліятэках: колькасць чытачоў у апошнія гады расце. Нядаўна я сустракаўся са студэнтамі універсітэта ў Мінску. Размова зайшла пра ідэалогію. Мясце здзівіла смеласць мападных людзей. Яны казалі: мы прыйшлі ў школу на пачатку дзевяностых гадоў, калі адмяталіся камуністычныя догмы, пачалася беларусізацыя, мы маглі пра ўсё адкрыта гаварыць, чыталі кнігі пра сваю краіну Беларусь, адчулі сябе людзьмі свабоды, і гэтакімі застанемся, мы самі выбіраем сабе падручнікі, ідэі, кнігі... Дарэчы, сацыёлагі ўжо кажуць, што газеты катастрофічна губляюць чытача, тэлевізар траціць гледача. Бо тут чалавек не выбірае — яму выбіраюць. Для кнігі прыйшла выгадная сітуацыя. Яна — на выбар самога чытача, зрабілася крыніцаю духоўнасці і маралі, ведаў і міжлюдскіх стасункаў. Разумны сучасны чалавек без кнігі жыць не можа. А не зусім разумнаму яна тым больш патрэбная.

В. П. — Ну, вось, мы пачалі размову пра малую радзіму, а заканчваем думкамі пра вялікую — Беларусь?

В. К. — Малая радзіма вучыць любіць вялікую.

В. П. — Але... лёс пісьменніка?.. У нас атрымаўся размова больш пра дзіядоў, як пра самога...

В. К. — Але і ў самога павінны быць карані.

В. П. — І усё ж... Вось зноў збіраецца на сваю малую радзіму? А там... Як вы сябе там сёння адчуваеце?

В. К. — Апошнім часам, прыехаўшы на сваю радзіму, я часта калі не бачу ўначы, як сплю, дык успамінаю яшчэ адзін сон. Мне сніцца, што я лячу ў глыбіны калодзежы. Цёмна. Халодна. Глыбіня. А недзе там, на дне глыбіні, блішчачая светлая плямка і ў ёй — мой твар, адбітак. Я маме неж гэта расказаў, а яна — мне: дзед Анісім вінаваты. Чаму? А як ты быў малы, убачыў, што дзед пайшоў з вёдрамі па ваду, і ты — за ім. Ён у калодзежы браў ваду, а ты ўсё лез чэраз зруб, каб паглядзець, дзе там вада. Дык ён цябе ўзяў пад паху, падняў і паказаў: хочаш сваё жыццё убачыць — ну, паглядзі. А ты спалохаўся — у крык.

В. П. — Жартам і закончым?

В. К. — А чым яшчэ? Тое, што, прыехаўшы ў свой Крычаў, я там убачу, паказаў у сваім новым афорце выдатны мастак Валерый Славук. Называецца, як быццам, «У раённым парку». Там — парк, дрэвы, дзве бетонныя тумбы, п'едэсталы, на адным — змрочны хакеіст, замахваецца кляшчаю, на галаве — варона, а на другім — атлусцелы, як раённы начальнік, футбаліст — на галаве мяч, а пад зад, каб не зваліўся, падпёрты кіем. А пад ім, на зямлі, згалелыя, схуднелыя, здзічэлыя істоты ў адной з іх я пазнаю сябе.

В. П. — Ну, а святлейшае?

В. К. — Будзе святлейшае, калі прыеду — раскажу.

Віктар ПАТАПЕНКА

На здымках: з жонкай Лідзіяй Мікалаеўнай і дачкой Людмілай; з сябрам Іванам Шахам на беразе Сажа, каля Крычава.

Р.С. Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова «Літаратура і Мастацтва» шчыра і сардэчна віншуе Віктара Карамазова з юбілеем і зьмільчэ яму здарова, творчага плёну і ўсіх зямных даброт.

Валянцін ЛУКША

Клопат
кніжніка-спекулянта

Ну, а я што нейкі рыжы.
Спрытам бог не адарыць?..
Я даўно складаны рынак —
Кніжны рынак — пакарыў.

Жыць, сябры, зусім няпроста
З камерцыйнай галавой, —
Колькі сёння А. Астроўскі?
Колькі заўтра Л. Талстой?..

Ў багажы задум нямала,
Праца гне мяне у крук, —
Колькі сёння
Я. Купала?
Колькі заўтра
Ул. Марук?

Іван КАРЭНДА

Інтэрв'ю на сметніку

Казнакраду

Пусцее з кожным днём казна —
Твае кішэні поўняцца,
Ды сцэжка ў злодзея адна —
Вядзе яна ў няволіцу.

Сяргей ГРЫШКЕВІЧ

У сентыментальным
тумане

Паводле Ірыны ШАЧЛЯКОВАЙ

Калі гаварыць пра генезіс эксперы-
ментальных экзерсісаў айчынай про-
зы, нельга адкідаць шматгадовыя на-
пластаваны рэалістычнай эстэтыкі, якая,
па сутнасці, і вызначае сацыякультурны
кантэкст сучаснасці. Тыя цымяныя
дэфініцыі, што акумуляюць у сабе
трываласць літаратурных падыходаў,
пэўна, не ў стане даць вычарпальны ад-
каз пра жанравую ідэнтыфікацыю
творчасці канкрэтнага пісьменніка, бо
асветніцка-дыдактычныя функцыі мас-
тацтва слова прыводзяць да інкарнацыі
пастулата, быццам чалавечая экзістэн-
цыя віртуалізуецца адэкватна футура-
лагічнаму пошуку жыццёва-культурнай
неагэтыкі. Таму, гаворачы пра апалогію
рэалістычнага метаду, варта ўсё ж такі
ўлічваць "галюцынацыі" матэрыялістыч-
най тэорыі, якая, безумоўна, не можа
абавірацца толькі на крытыку сюррэ-
алізму і букалічна-пастаральнай мета-
форыкі або яе быццёвай першаасновы.

Перадумовы ўзнікнення інферналь-
насці ў творах пэўных літаратараў на-
прамую звязаныя з немагчымасцю су-
працьпаставіць рэчаснасці трывалы пад-
мурак пазафіласофскіх экзістэнцый,
скіраваных у сферу вітальна-брутальных
аспектаў. Гэта і ёсць прычынай эсхата-
галічнай настраёвасці літаратуры
нашага часу, бо яна, адлюстроўваючы
пафас эпохі, імкнецца да спасціжэння
яшчэ большых субстанцый Розуму...

Бібліяграфічная
рэдкасць

Паэт спяшаўся на сустрэчы
З удзячным чытачом.

Сцвярджаў:
— Мае тварэнні будуць вечна
Жыць...
Поп так прадказаў.

Том выйшаў.
Аўтар — урачысты.
Твар не азмрочыў
Чорны цень,
Што кніжку
У "Лаўцы букініста"
Ён напаткаў...
У той жа дзень.

Па мерцы ўласнай

Рэдактарам служыў
Бязменным,
Хоць у справе быў
Бязмен бязменам.
Ён вырашаў
Па мерцы ўласнай,
Што актуальна,
Што сучасна.

Малюнкi Паўла Карповіча
і Аркадзя Гурскага

Уладзімір МАЗГО

Андрэю
Федарэнку

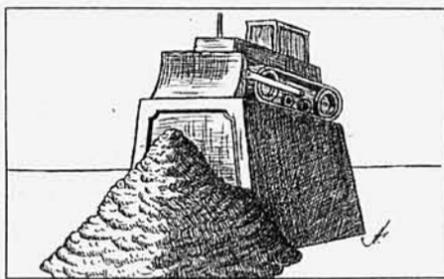
Ці будзе ўдача,
Ці асечка —
Ён чытача
Частуе "Сечкай",
Бо кожны дзень
Шчыруе ўдарна
Літаратурная
Сячкарыя.

Плагіятару

Дзе слоўца, дзе сказ, дзе радок,
дзе абзац —
Крадзеж бессаромна і лоўка,
Ды ўсё-такі трапіш ты некалі, пац,
У творчую мышалоўку.

П'яніцы

Табе і мора па калена,
І акіян — ніжэй за пуп.
Струхнееш, мокрае палена,
Згніеш, нібы ў балоце слуп.

Сяргей ПАПАР

І толькі надпіс
"Вераніка"...

Леаніду Дранько-Майсюку

Ідзе з Галгофы на Узвіжань...
Пульс у астрамі паэт,
амаль што стомлены Парыжам
і ўнепрытомлены Анэт.
Як толькі пралятаў над Пляцам, —
Калегу прывітаў Шагал:
— ТУТ будзеш з Музай цалавацца,
ТУТ мацаць, а які накал
у струнах жарсці і пшчоты, —
каб растаптаць акордам тлен,
калі ісці у н і з — да чорта,
ці ў в е р х, дзе жмурыцца Верлен...
Табе я вызначыў Планіду:
мадоннам
парк любві
ствары!
На кожнай ліпе "Леаніду"
Там будзе ўрэзана ў кары.

Мікола СЯНКЕВІЧ

Марока

"А я пра баб скажу праўду,
калі адной нагой у магіле буду, —
скажу, скочу ў труну, вечкам
прыкрыюся — дастань мяне
тады", — прыйшло на памяць леў-
талстоўскае.

...Віно ў жанчын закончылася,
пляшка, згодна абраду, заняла
месца пад адкідным столікам
купэ. Размова перакінулася на
мужчын.

— Уначы мне мужа хапае, —
прызналася, зачырванелася ма-
ладзейшая — зграбненькая, з
пальцамі піяністкі, пасажырка. —
Але ж уявіце сабе: рэстаран,
дарагая машына, кветкі, пры-
знанні ў каханні, ад якіх галава
кружыцца. А інакш які сэнс жыць.
— Абы-што! — катэгарычна не

згадзілася суседка — з моцнымі
каленямі, выразнымі формамі
жанчына гадоў мо сарака. — Які
рэстаран, якія гулянкi?! Асобная
кватэра. Інтым на самым высокім
узроўні. І каб як у вір галавой, да
самазабыцця. У-у-ух, — сцэпа-
нулася, пацерла далоні.

— А па мне, — ленавата адар-
валася ад сваіх думак трэцяя
сяброўка, круглапалечая і пышна-
грудая, — найлепшыя палюбоўнікі
— прапаршчыкі, асабліва каман-
дзіровачныя. І размовамі вучо-
нымі не даймаюць, і грошай
дадуць, і званкамі не дакучаюць
пасля. Перакуліліся, памілаваліся
— і нічым адно другому не аба-
вязаны. Ніякай марокі. Аніякай,
кажу, марокі.

Міхаіл УЛАСЕНКА

Дробязі жыцця

* * *

Шэф сяўбу зацягнуў,
Бедалагу з канторкі
Не мяшала б прыбраць
Да пачатку ўборкі.

* * *

Баліць спіна — крануцца не магу,
А доктар кажа:
— Што ж, дапамагу!
Паспрабуйце галаву схіліць...
— Цяпер, здаецца, у баку баліць.
— Яшчэ нагнаў да зямлі кручэй!
— О, стала, доктар,

крышачку лягчэй.

— Ніжэй, ніжэй галоўку асадзі!
— Так дужа добра!
— Так вось і хадзі!

* * *

Шчасця цягнуў я даволі
З жонкай, хоць раман пішы:
Я мазолі тру у полі,
Яна — язык на кірмашы.

* * *

Уцякаў наш бацян
з рання —
Ад дзяцей, ад сям'і,
ад каханьня;
Апусцела хата без таты —
Усе плакалі з гэтай страты...
Ды вярнуўся апоўначы

тата —
Была страчана толькі
зарплата.

* * *

І я туляўся, ды не змог
Знайсці сябе ў жыццёвым скрутку, —
Як мала пройдзена дарог,
Як многа зношана абутку!

* * *

Пра выканаўцу распусцілі
плётку,
Што лепшы ён спявак у акалотку;
Яго тады заўважыў акалотак,
Як начепляў ён на сябе
бразготак.

* * *

Зялёны я паэт,
Як той ядловец,
І ў сем сваіх дзесяткаў —
Пачатковец.

Зоркапас
над расцяробам
Мастаку Яўгену Куліку

На трох кітах плыла
зямля.
А Крывіі на чым
трымацца?
Займела ўчэпістага
мальца:
Яўген Кулік яшчэ змяя
апораі роднага
камля
наўчыўся карыстацца.
Усё жыццё
не пудлаваў
і не ламаў сваю
натуру.
Не паддаваўся
на халтуру, —
для Беларусі
шчыраваў.
Быў верхнікам
і ваяваў

за мову і культуру.
Суровы дзень,
асенні час
не выстудзяць яго
усмешку.

Не жыць Радзіме
на узмежку!
Яўген Кулік, як зоркапас,
надзеіць нашу сцэжку.

Пачуць і адгукнуцца

Нарэшце выйшаў з друку зборнік "Голас" — выданне, што было замыслена ў рэдакцыі "ЛіМа" на пачатку гэтага года, можна сказаць, інтуітыўна-выпадкова. Пасля трагічнай гібелі паэта Васіля Сахарчука, які на працягу дзесяці гадоў пасля драматычнай смерці Васіля Гадулькі так і не змог дастукацца да людскіх сэрцаў, каб выдаць пазычаны спадчыну свайго сябра, і была распачата (пры нечаканым пасьпе Аляся Разанова) дабрачынная акцыя па ўшанаванні памяці малавядомага, але таленавітага паэта з Берасцейшчыны. А дакладней — з вёскі Федзькавічы, што непадалёк ад Жабінкі. І ў ружовым сне не бачылася мне, што ўсё распачае на трыножніку душэўных пачуццяў і эмоцыяў можа стацца абсалютна верагодным і спраўджаным ужо праз якія чатыры месяцы. Аднак з задавальненнем канстатую, што менавіта ўсё так і ёсць. Свет не без добрых людзей. І што ўсцешвае на перспектыву — людзей беларускіх, свядомых, больш за тое, заагаваных нацыянальнай духоўнай культурай.

Не паспелі мы выдрукаваць абвестку пра пачатак дабрачыннай акцыі (збору магчымых матэрыяльных унёскаў на кніжку і надмагілле паэту і яго бацькам), як адрэз ж патэлефанавалі наш вядомы пісьменнік, а цяпер яшчэ і прадпрымальнік **Леанід Дайнека**, сказаўшы ў слухаўку ясна і адназначна: фірма "БЕЛПІ" выдаткуе грошы на прыстойнае выданне кніжкі Васіля Гадулькі. Ці часта вам сёння, шануюныя літаратары, звоняць спонсары і прапаноўваюць такія фундацыі? Уласна я па тым часе думаю, што такіх мецэнатаў, асабліва ў дачынненні да беларускай культуры, сёння ў нас няма ўвогуле. Дзякаваць Богу, памыліліся. Яшчэ дадам, што і працаваць (кантактаваць) з такімі людзьмі больш чым прыемна. Сын Л.Дайнекі **спадар Сяргей** мовіць на выдатнай бацькоўскай мове, хоць і не філолаг і вершыкаў не піша. Проста годны беларус, сын свайго Айчыны. Недарма ў іх і слоган фірмы: "**Любі сваё!**" А то ж. Бо яшчэ на зары беларушчыны заклікаў нас Янка Купала "людзьмі звацца". Што ж, можам сцвярджаць: хоць і рэдка, але ўжо ёсць людзі...

Будзем спадзявацца на іх (і на саміх сябе, вядома) і ў далейшых нашых, пакуль няспраўджаных, задумках і праектах.

Усе, хто рабіў матэрыяльныя ўнёскі ў ходзе гэтай дабрачыннай акцыі, могуць атрымаць зборнік "Голас" у адзеле пазэі і крытыкі нашай рэдакцыі (т.: 284-44-04). Астатнія могуць звяртацца за гэтай гожай і арыгінальнай кніжкай па тэлефоне галоўнага рэдактара 284-66-73.

Даводзіцца да ладу і помнік паэту. У гэтым клопаце закручаны сакратар абласной арганізацыі СБП Аляксей Каско і мясцовая адміністрацыя. Цягам лета помнік будзе ўстаноўлены (работы трохі затармазіліся з-за таго, што раскалоўся пры пад'ёме вялізны камень, які так доўга шукалі ў ваколіцах раёна, цяпер даводзіцца шукаць іншы; Васілю Гадульку нават у гэтым не шанцуе, а можа, ён, нарэшце скінуўшы свой зямны камень з сэрца, не хоча, каб мы ўзвальвалі на яго новы!..)

На пачатку верасня плануецца своеасаблівае пазычнае свята, прыурочанае да адкрыцця помніка і прэзентацыі кніжкі паэта. Мне ж думаецца, што гэтае свята трэба было б зрабіць штогадовым і прысвечаным не толькі памяці Васіля Гадулькі, але і яго сябра Васіля Сахарчука, які мусова пакінуў гэты свет, у тым ліку і з-за пакутнай безвыходнасці, звязанай з ўшанаваннем ці хоць бы выданнем спадчыны Васіля Гадулькі...

Тым больш што ў выдавецтве "Мастацкая літаратура" неўзабаве пачаць свет і пасмяротны зборнік пазэіі Васіля Сахарчука...

Сёння, радуючыся спраўджаным намаганням, я адчуваю, што выддзена яшчэ далёка не ўсё лепшае са спадчыны сяброў-паэтаў. У мяне "ляжаць" у камп'ютэрнай памяці рукапіс дзіцячай кніжкі Васіля Сахарчука, а таксама шмат яго перакладаў з класічнай балгарскай пазэіі. Брат Васіля Гадулькі нядаўна перадаў Алясю Каско чамадан з паперамі паэта. Невядомых вершаў там аказалася няшмат, але тыя, што мы вам сёння прапануем, вартыя шырокай чытацкай увагі. Сын Васіля Сахарчука Міша (сталіны студэнт) знайшоў яшчэ вялікую тэчку з рукапісамі Васіля Гадулькі, якія захоўваў яго бацька. Спадзяюся, што там будзе шмат новага, бо невядома дзе падзеліся яшчэ тры пазмы, вянок санетаў і некалькі дзесяткаў вершаў В.Гадулькі, якія ўпамінаў у сваіх артыкулах Васіль Сахарчук, пішучы пра сябра.

Цікавыя падзеі адбываюцца і вакол хаты, у якой нарадзіўся, жыў і памёр Васіль Гадулька. Мяркую, што вам будзе цікава прачытаць два матэрыялы адносна гэтага, якія былі напісаны журналісткай газеты "Вечерний Брест" Анатаніяй Хакімавай (24.11.2000) а неўзабаве яшчэ жывым тады супрацоўнікам Жабінкаўскай раённай газеты "Сельская праўда" паэтам Васілём Сахарчуком.

Высновы з прачытанага няхай кожны з нас робіць сам.

Напрыканцы хіба толькі пажалякую, што як укладальнік зрабіў прыкрытую памылку, можна сказаць, недагляд. Не ўключыў у "выбранае" санет ("Свет адмовіў паэту ў каханні..."), які вы прачытаеце на самым пачатку гэтай пазычнай нізкі. Справа ў тым, што ён цытаваўся Васілём Сахарчуком у ягоным уступным артыкуле пра жыццё і творчасць В.Гадулькі і менавіта гэты факт збіў з панталыку і мяне і рэдактара кніжкі... Зрэшты, я мяркую, што менавіта гэтым санетам будзе распачынацца зборнік В.Гадулькі "Клён на пустым падворку", які запланаваны "Мастацкай літаратурай" на 2005 год, за што шчыра дзякуюю кіраўнікам выдавецтва. Хоць для паэта сённяшняе праявы нашай пашаны да яго, вядома ж, запозненыя, ды для Пазэіі — у самы час. Тады, як на нашых вачах Яна гіне, паўстае з забыцця на Яе абарону высакародны дух самога паэта...

Цікава, дарэчы, пісаў у згаданым артыкуле В.Сахарчук пра ламядвойнікаў — міфічных істот, герояў аднайменнага апаведу Борхеса, які сцвярджаў, што ламядвойнікаў на зямлі заўжды дванаццаць. Яны — абраннікі Бога, але ні яны, ні іншыя людзі пра тое не ведаюць. Ламядвойнікі годна і цяргліва пераносіць усе цяжкасці жыцця, не маючы ў сэрцы ні зайздрасці, ні сквалнасці, заўжды чыстыя душой. Калі ж нехта з іх нейкім чынам даведваецца пра сваю богаабранасць, то адразу ж памірае, а яго месца сярод людзей займае новы богавы абраннік. З гэтай прычыны колькасць іх на зямлі заўжды нязменная. Прыкладна так пісаў В.Сахарчук, выноўваючы з гэтага, што В.Гадулька, мажліва, і быў адным з тых самых ламядвойнікаў...

В.Сахарчук чамусьці не на смеліўся прадоўжыць сюжэт вялікага аргенцінца ў тым сэнсе, што В.Гадулька, мабыць, інтуітыўна вычуў сваё наканаванне і — сканаў, а яго месца заняў сам В.Сахарчук... Хто цяпер займае месца пакінутага В.Сахарчуком, вядома аднаму Богу... Не будзем дамагацца ад Яго апошняй праўды. Яна заўжды страшная і неспадзеўная... (А можа, Аляксей Пільманкоў, малаўзнаменны мільганула ў маёй галаве мжвольная думка? Але не, калі так працягваць, то ўсё адно жывым ні аднаго ламядвойніка не вызначыш...) Таму не будзем парушаць таемнасць Божага абрання.

Леанід ГАЛУБОВІЧ

Васіль ГАДУЛЬКА

САНЕТ

Свет адмовіў паэту ў каханні.
Проста так, без усякіх падстаў.
Той пакрыўдзіўся, засумаваў,
захварэў і памёр на светанні.

Але вершы, якія ён склаў,
мар ягоных чароўных здані,
летуценні свае, спадзяванні
у магілу з сабой не забраў.

Нехта іх у сталіцу паслаў.
Неўзабаве ў прыгожым выданні
яго шчырага сэрца прызнанні
цэлы свет з заміраннем чытаў.

Свет адмовіў паэту ў каханні,
а самога ўсё роўна прызнаў.

*****

Нас усё часцей падводзіць памяць —
першы знак нямогласці старэчай.

Вось прачнуўся — і не мог уцяміць,
ранак за акном ці мо ўжо вечар.

Ці то ранні час, ці надта позні —
каб устаць і зноў — упарта крочыць...
Час такі, што ўсё цяжэй адрозніць
прыцемкі ад апраметнай ночы.

Дзень пад ноч грымуецца старанна,
Ноч ярчэй зарой фарбуе шчокі.

У гэтым доме жыў, пакутаваў, разважаў пра вечнае і тварыў Паэт. Дом невялікі, такім ён і застаўся. А ў астатнім вяскоўную хату не пазнаць: дах з чырвонай металачарапіцы, сцены белыя з найноўшага еўраматэрыялу. У двары на невялікай утульнай пляцоўцы — столікі пад яркімі летнімі парасонамі-званочкамі. І шылда "Бістро. Non Stop". А для нездагадлівых побач пераклад: "Закусочная".

Паэт, які адчуваў, што век яму наканаваны нядоўгі, уяўляў сабе пакінуты ім дом інакш:

Без догляду ў хаце пад гонтам счарнелым
Самотна стаяць і глядзяць на свет белы
Праз вейкі пажоўклых аконных фіранак.
Пахіліцца комін, праваліцца ганак.
Адны толькі ластаўкі, як і спакон, тут
Жыць будучы — у гнёздах пад дахам з гонту.

Ластаўкі цяпер тут не жывуць. У гэтае бістро, якое так удала для яго ўладальнікаў месціцца на бойкай аўтатрасе Брэст-Мінск, побач з пунктам дарожных збораў у вёсцы Федзькавічы, захо-

Скрозь — падман.
Усё загрымавана:
і зямля, і неба, і аблогі...

*****

Ты ўцякла ў мае сны,
а імя — засталася,
каб адрываць — сэрцам не згас без пары я.
Сярод іншых пляшчотных імён шматгалосся —
водзук мары нязбытнай у слоўце: М А Р Ы Я.

Так, ад мары ў ім штось — як інакш растлумачыць дарагое імя, з пэўным зместам і сэнсам?
Мара... марнасць... І нават — мана!.. Гэта значыць: сумаваць па табе і кахаць — толькі сэрцам...

Ты ўцякла ў мае сны;
ані ў думцы, ні ў слоўце не ўваскрэснуць ні скаргі,
ні крыўды старыя.
Вечна юная, быццам ты з вечнасцю ў змове,
як імя тваё з вечнасцю ў змове — М А Р Ы Я.

*****

Як гаспадар, сяброў сустрэнь,
пайней віно лі ў чаркі.
Перафарбуем шэры дзень у сонечны і яркі.

Пакуль з-за хмараў не відно,
адкуль узьдзе сонца,
мы ўсе патроху п'ём віно —
ад чукчы да эстонца.

Нас не зламаў ні лёс, ні час.
Нам проста не да твару —
замест віна пракіслы квас і лямант пад гітару.

Не з тых мы, хто ў Вялікі пост разжыўся дэфіцытам.
І не за тых

мой сёння тост,
хто тросся над карытам;
хто смела піў і смела краў —
прайдохай розных мафій.
Нам не да іхніх чорных спраў і цёмных біяграфій.

За праўду, за сяброў — налі!
Пад звон святальных шклянак хай назаўжды на ўсёй зямлі надыйдзе светлы ранак.

Чырвоным вермутам зара пральцеца на фіранкі...
Што ж, па апошняй, і — пара...
Няхай прасохнуць шклянкі.

*****

Тут, у краі — Наскрозь апетым
Не адным ужо майстрам слова —

Разумею: каб стаць паэтам,
Быць паэтам. Недастаткова.

А ўсё роўна:
Пад рыфмай пошчак Тых, хто мае і чын, і талент, —

Я чамусьці воль не зайздросчу
Тым паэтам,
Якія — сталі!

На здымку: В. Сахарчук (другі злева) і В. Гадулька (крайні справа) сярод берасцейскіх сяброў-літаратараў.

"СВЕТ АДМОВІЎ"

дзяць перакусіць стомлення дарагой кіроўцы. Тут ёсць неблагі бар, таму і мясцовы люд пакрысе абжывае новую ўстанову. Усё як быццам прыстойна. Памятаецца, яшчэ Пушкін, які марыў аб прагрэсе ў Расіі, уяўляў яе не толькі з чыгуннымі мастамі, тунелямі і шашой. Паэт, якому даводзілася шмат падарожнічаць, пісаў: "И заведёт крещёный мир на каждой станции трактир".

Але тыя, хто знаёмы з творчасцю Васіля Гадулькі і хто ведалі яго асабіста, адчуваюць сябе тут ніякавата. Прыходзяць дзіўныя думкі, што, калі б гэты далікатны, надзвычай раны і таленавіты чалавек, лёс якога склаўся вельмі трагічна, нейкім чынам вярнуўся адтуль, адкуль не вяртаюцца, ён памёр бы яшчэ раз. І што тая трагедыя, якая здарылася падчас прэзентацыі закусачнай, магчыма, не выпадковая. Бо, як справядліва заўважана адной духоўнай асобай, у культуры і рэлігіі няма выпадковых і бессэнсоўных рэчаў.

У гэты дзень, 13 верасня (2000 г. — Л.Г.), а дакладней — калі 2-х гадзін, на шашы Брэст —

Мінск адбылася аварыя. Аўтамабілем былі збіты і загінулі на месцы здарэння ля вёскі Ракітніца два маладыя хлопцы, выпускнікі мясцовай школы, якія рухаліся на мапедзе ў спадарожным накірунку. За рулём аўтамабіля знаходзілася жанчына — адна з саўладальнікаў закусачнай у вёсцы Федзькавічы, яна познім вечарам вярталася ў Брэст пасля прэзентацыі гэтай установы. Кіроўца пакінула месца аварыі і паехала на Брэст праз Тэльмы, мінуўшы пост ДАІ, але была затрымана супрацоўнікамі аўтаінспекцыі.

Такі пачатак быў наканаваны гэтай установе, якая месціцца ў былым доме Паэта. Пасля яго смерці дом быў прададзены родзічамі, да якіх перайшоў у спадчыну, прадпрымальнікам. Тыя ведалі, хто тут жыў, але не палічылі неабходным аддаць даніну яго памяці.

(...) паэт, абсалютна безабаронны перад жорсткім натуральным адборам (амаль па Дарвіну), не наракаў на свой лёс, нікому не скардзіўся і не звяртаўся па дапамогу. І толькі ў аўтабія-

Не трывожце

прах творцы...

— Хачу напісаць пра Васіля Гадульку, — парайлася неяк са мной сваёй задумай былая рэдактарка Жабінкаўскай раённай газеты "Сельская праўда" Антаніна Хакімава, якая цяпер працуе ў "Вечернем Брэсце". — Ці не дадзіце мне пачытаць яго вершы?

— Не толькі вершы, рукапіс да сюль не выдадзенай яго кніжкі — у мяне, але і сваё эсэ "Між зморкам і святлом" пра паэта, якое было надрукавана ў 8-м нумары часопіса "Полымя" за 1999 год. Пішыце. Ён варты таго. Можна гэта паспрыяе выданню яго кнігі. Дарэчы, у раёне калісьці абяцалі даць грошы на яго "Кропельку сонца", аднак... — І дадаў: — Вось толькі яго хату брата прадаў. Цяпер там "Бістро". Яго ўладальнікам я прапаную да гэтай назвы дадаць "... у Васіля Гадулькі", каб ушанаваць яго памяць. Яны, здаецца, не супраць. Вы таксама ў сваім артыкуле можаце падаць такую ідэю...

Над артыкулам "Свет адмовіў паэту ў каханні", які з'явіўся ў 96 нумары "Вечернага Брэста" за 24 лістапада гэтага года (2000г. — Л.Г.) Антаніна Іванаўна працавала даволі доўга. А ўжо праз дзень пасля публікацыі мне пазванілі з "Бістро" і абурліся падачай матэрыялу, напрыканцы якога аўтарка падзякавала мне за дапамогу. Артыкул А.Хакімавай на той час я яшчэ не чытаў, але ў адказ на званок паабяцаў яго абавязкова прачытаць і вельмі пашкадаваў, што не папрасіў журналістку паказаць яго мне ў рукапісным варыянце, а сама зрабіць гэта яна палічыла непатрэбным, хоць рукапіс вершаў паэта і часопіс "Полымя" амаль праз месяц вярнула.

Першую частку артыкула (а іх у ім пяць) я прачытаў з цікавасцю. Антаніна Іванаўна пачала з Васілёвай хаты, у якую цяпер заходзяць праезджыя кіроўцы перакраціць. Другая ж частка мяне здзівіла, і я зразумеў, чаму мне званілі з "Бістро". Аўтарка адышла ад тэмы паэта і напісала пра аварыю ў Федзькавічах, якая здарылася тут у верасні.

— Пры чым тут аварыя? — падумалася мне. — Гэта ж зусім другая тэма, хоць і звязаная з "Бістро". І следства па гэтым дарожным выпадку яшчэ не скончана.

Не магу пагадзіцца і з такой думкай А.Хакімавай: "...каб гэты... чалавек... нейкім чынам вярнуўся адтуль, адкуль не вяртаюцца, ён памёр бы яшчэ раз".

Пра гэта я мяркую па-іншаму. Вярнуўшыся сюды, ён, безумоўна, здзіўіўся б, але другі раз не памёр бы і, магчыма, скары-

таў бы свае веды замежных моў, уладкаваўшыся на мясцовай мытні перакладчыкам альбо стаў бы барменам у тым жа "Бістро", перайменаваўшы яго ў "Кавярню самоты Васіля Гадулькі", бо працаваў ён у мясцовым калгасе паляводам... Сваё імя, думаю, ён шанавалі бы і грошай на кнігу вершаў зарабіў бы і не на адну. І выдаў бы іх без праблем.

На жаль, цудаў не бывае. Паэты, як і ўсе, хто пакінуў свет, назад не вяртаюцца. Вечна жывуць толькі вершы, у тым ліку не выдадзеныя...

У наступных дзвюх частках аўтарка вярнула да асобы паэта, даволі ўдала скарыстаўшы маё эсэ. А ў заключнай частцы яе зноў "знесла" ад тэмы. Згодны, што сапраўды ў Васілёвым доме пра яго нагадвае толькі абраз Хрыста Усядзержца, дарэчы, асвечанага цяперашнімі гаспадарамі "Бістро". Я ў ім таксама быў. Прысеў з нашым шафёрам Валодзем Севярынчыкам за крайні столік у кутку. Нам падалі сапраўдныя беларускія драпікі са смятанай...

— Гатуецца вы смачна, дзякуй, — сказаў я кухару "Бістро". — Вось тут, дзе мы вяртаем, стаяў Васілёў ложкак... А самай пашанотнай рэліквіяй у хаце быў гэты абраз...

Я падняў вочы на Хрыста Усядзержца, і мне падумалася: мела ўсё ж такі рацыю А.Хакімава, калі напісала, што абраз, магчыма, "з'яўляецца жывым дакорам нашаму мітусліваму часу", бо кніга вершаў Васіля Гадулькі так і не выдадзена, няма яму і помніка на магіле. А якраз пра гэта трэба было пісаць больш падрабязна, а не абмовіцца адным сказам.

Мяркую, што гаспадары "Бістро" маглі б таксама ўнесці сваю долю на выданне Васілёвай кніжкі. Ведаю, што А.Хакімава збіралася пра гэта з імі пагаварыць. Не ведаю толькі, ці гаварыла, але сваім артыкулам добра так іх пакрыўдзіла. Праўда, я суцэшыў іх тым, што журналістка ўсё ж зрабіла ім рэкламу. Своеасабліваю, але рэкламу. І на тым дзякуй. Няхай не крыўдуецца на А.Хакімаву.

Чытач жа ў выніку пра Васіля Гадульку можа і забыць, а "Бістро", упэўнены, у яго памяці засядзе на доўга.

Так хочацца усё-ткі, каб яно называлася з дадаткам — "Бістро "У Васіля Гадулькі".

Зрэшты, не будзем выпадковым словам трывожыць прах паэта. Няхай ён спіць спакойна.

Васіль САХАРЧУК

Віншуем!

• Крытыка і літаратуразнаўцу Алеся ЯСКЕВІЧА з 70-годдзем. Зычым і надалей вострага пярца ды моцнага здароўя.

• Фалькларыста Янку КРУКА з 50-годдзем. Жадаем творчага плёну і натхнення.

ЮБІЛЕЙНЫ КАЛЯНДАР

◆ Споўнілася б 85 гадоў празаіку Івану СІНЯЎСКАМУ, аўтару зборніка апавяданняў для дзяцей "У навалініцу", кнігі апавесцей і апавяданняў "Вернасць", "А выселля не было",

рамана "Дарога на Замлынне" і інш.

◆ Павінна было б споўніцца 70 гадоў паэту Віктару ХАЎРАТОВНУ, аўтару зборніка вершаў "Сонца на кельме" і "Зямляныя колеры і гукі".

БІБЛІЯТЭКІ

Пэўна, мала хто з нас ведае, што ў Мінску ёсць бібліятэка для... спялых. Яна адчынілася ў 1988 годзе і да апошняга часу існавала, як спецыялізаваная, а вось нядаўна пачала лічыцца філіялам звычайнай гарадской бібліятэкі.

30 тамоў, 15 кілаграм — усё гэта... адна кніга!

Аднак, важна заўважыць, што абслугоўвае гэтая ўстанова ўсю рэспубліку, таму і акрамя простага абанемента існуе тут і завочны, — для тых, хто жыве ў іншых гарадах і паселішчах Беларусі.

Дарэчы, гэта бібліятэка да 1991 года фінансавалася Беларускім таварыствам спялых, аднак толькі ўстанова перастала быць іхнім "дзіцем", як умовы яе пагоршыліся: таварыству выгодней здаваць плошчы ў арэнду, чым думаць пра спялых, бо прыбыткаў ад іх няма; а тыя — і грошай вялікіх не маюць, і пажаліцца не могуць... Увесь гэты час бібліятэка размяшчалася на адным паверсе, займала амаль два дзесяткі пакояў, а зараз застанецца пяць. І гэта не ўсе праблемы. Раней тут працавала 14 бібліятэкараў, зараз — шэсць. А кожны з іх, зразумела, не толькі абслугоўвае чытача, але і свайго роду псіхатэрапеўт: распавядае якія-нікя наваны, пацкавіцца жыццём, праблемамі. Дарэчы, большасць чыта-

чоў — людзі сталага веку; паслугамі бібліятэкі карыстаюцца больш за 2,5 тысячы інвалідаў па зроку. Некаторым з іх даводзіцца адвозіць кнігі на дом, — гэта ўваходзіць у абавязкі супрацоўнікаў гэтай бібліятэкі.

А якія кнігі чытаюць спялыя? — спытаеце вы. Ды звычайныя, тыя, што і мы з вамі, толькі набраныя яны іншым шрыфтам, каб чалавек чытаў пальцамі і аформлены крыху іначай: большыя па меры, з белымі аднолькавымі вокладкамі. У кожнай — выпуклыя кропкі адмысловымі знакамі; гэта і ёсць азбука Брайля. Ад таго брайлеўскай кнігі нашымат цяжэй зьяя за звычайныя. Да прыкладу, адзін тоўсты том кшталту "Воина и мир" ці "Сага аб Фарсайтах" важыць 1 кг, а кніга, падрыхтаваная для спецыфічнага чытача — амаль 15 кг (!), да таго ж падзеленая на 20 — 30 асобных кніжак... Усяго ў бібліятэцы сабрана 2 тысячы тамоў. Шмат ці няшмат, — сказаць цяжка, таму што выданне такіх кніг вельмі

дарагое. Дарэчы, наша выдавецтва "Полымя" зрэчас выпускае брайлеўскія кнігі, але толькі дзіцячую і школьную літаратуру...

Ёсць у бібліятэцы і аўдыёлітаратура, гэта кнігі, запісаныя на касеты прафесійнымі актэрамі. Іх 15 тысяч назваў. Асаблівых праблем з іх "выданнем" няма, пры Беларускім таварыстве інвалідаў існуе прадпрыемства "Гукатэкс", дзе агучваюць літаратуру. Як гаворыць былая актрыса Рускага драматычнага тэатра імя М. Горкага, а зараз супрацоўніца "Гукатэксу" Таццяна Ненарокамава, працаваць і цяжка, і нязвыкла, бо не на шырокую публіку, а як бы для кожнага паасобку, з таго і адказнасць значна большая. І шкадуе, што за падобнымі гуканіжамі — чарга, бо кожны новы твор робяць у... адным экзэмпляры, а гэта вельмі мала. Магчыма, калі б тыра-

жывалі, дык і прыбытак мог быць прадпрыемству; кажучы, у той жа Маскве нават мода пайшла: па дарозе на працу ў метро слухаць кнігі, запісаныя на аўдыёкасы. Так што не толькі інвалідам спатрэбіліся б падобныя "выданні".

Дарэчы, у бібліятэцы маюцца і звычайныя, знаёмыя і звыклія нам усім творы, бо сярод інвалідаў па зроку не ўсе спялыя. Аднак, з-за скарачэння плошчаў многія выданні давадзецца... спісаць.

І яшчэ: шкада, што супрацоўніцтва з падобнымі ўстановамі за межамі рэспублікі больш не існуе; раней бібліятэка паспяхова абменьвалася з Маскоўскай, дзе, зразумела, фонды значна большыя.

Супрацоўнікі ж установы і наогул занепакоены: а можа тое, што робіцца TUT зараз, прывядзе да знікнення гэтай спецыфічнай установы?

Вольга МЕШЧАРАКОВА

Дабрачынная акцыя

Яшчэ пяць гадоў таму Жлобінская раённая цэнтралізаваная бібліятэчная сістэма аб'явілі благачынную акцыю "Падаруй кнігу бібліятэцы". Справа ў тым, што сучасныя бібліятэкі адчуваюць вострую патрэбу ў камплектацыі фонду. З гэтай нагоды, а таксама, каб пашырыць формы работы з чытачамі, супрацоўнікі раённай цэнтралізаванай бібліятэчнай сістэмы ўжо не першы год актыўна працуюць над рэалізацыяй мэтавых праектаў і праграм.

Асабліва прыкметным у гэтым плане стала цеснае супрацоўніцтва з раённай інспекцыяй прыродных рэсурсаў і аховы навакольнага асяроддзя. За апошнія пяць гадоў, дзякуючы фінансавай дапамозе гэтай установы, бібліятэкі раёна атрымалі новыя каштоўныя выданні аб прыродзе агульнай колькасцю 4000 экзэмпляраў.

Актыўна дапамагалі ўсе гэтыя гады раённай цэнтралізаванай бібліятэчнай сістэме папоўніць фонды райвыканкам, райгазета "Новы дзень", ВПП "Тэхнічная кніга", іншыя прадпрыемствы і арганізацыі. Сотні кніг духоўнага зместу былі атрыманы ад Жлобінскага праваслаўнага Свята-Троіцкага прыходу і мясцовага каталіцкага прыходу Святога Казіміра. Сям'я Плявака перадала ў чыгальную залу цэнтралізаванай раённай бібліятэкі імя Н.Крупскай вельмі рэдкі "Краткі курс геометрыі. Сабранне геаметрычных задач", 1894-га года выдання, а таксама "Курс фізікі для сярніх учебных

заведеній" К.Краевіча, 1917-ты год выдання, кнігу "Астрономія. Сонечная сістэма", 1934-га года выдання, і іншыя.

Дзякуючы ветэрану Вялікай Айчыннай вайны, ураджэнцу Чырвонага Берага Міхалу Мігаю, мясцовая вясковая бібліятэка папоўнілася на 300 экзэмпляраў кнігі гісторыка-геаграфічнага тэматыкі. Шмат кніг падаравалі сваім мясцовым вясковым бібліятэкам Валяціна Іванова, Вольга Чалякова (Плесавіцкая Слабада), Любоў Анішчанка, Зінаіда Багамазва, Любоў Савоставы (Кірава), Таццяна Сафоненкава (Чырвоны Бераг), Вячаслаў Багданю (Шчадрын), жыхары Жлобіна Тамара Ягур, Вера Круццэва, Фрыда Абрамсон, Уладзімір Рагачоў, Нэлі Пучкова, Ларыса Ждановіч і многія іншыя.

Вядомыя беларускія пісьменнікі, паэты, літаратары — частыя госці ў раённай бібліятэцы. Гэта — Васіль Ткачоў, Уладзімір Ліпскі, Анатоль Зэкяў, Уладзімір Федасееў, Хведар Жычка, Уладзімір Содаль, Алесь Марціновіч, Лідзія Арабей і іншыя. Як правіла, яны прывозяць з сабой свае кнігі з аўтографамі.

Шмат кніг падаравалі ў свой час ЦРБ імя Н.Крупскай беларускі пісьменнік, ураджэнец Старой Рудні Аляксандр Капусцін (1924 — 1996). Яго ўдава Эмілія Іванаўна і сёння падтрымлівае цесныя сувязі з бібліятэкай. Яна перадала ўжо частку асабістага архіва А.Капусціна, яго рукапісы, выданні з аўтографамі І.Шамякіна, А.Пы-

сіна, Г.Бураўкіна, А.Савіцкага...

Агульная колькасць кніг, падараваных раённай цэнтралізаванай бібліятэчнай сістэме, набліжаецца да 9-ці тысяч экзэмпляраў. Гэта цэлая асобная вясковая бібліятэка. Бібліятэкары выказваюць за такі клопат удзячнасць усім тым, хто аказвае ім падтрымку.

Мікалай ШУКАНАЎ, супрацоўнік Жлобінскай раённай газеты "Новы дзень".

паэту ў каханні..."

рафіі, напісанай па просьбе мясцовых бібліятэкараў, жартаўліва-іранічна напярарочыў: "Зімой 1992 года ў страшэннай галечы і без сродкаў для існавання, незразумелы, расчараваны і пакінуты ўсімі, трагічна памёр і пахаваны на могілках вёскі Федзькавічы Жабінкаўскага раёна".

Пакуль жыві, ён дыхаў паэзіяй. Тут, у бацькоўскай хаце, пакутуючы ад адзіноты, ён думаў пра "светлавокую фею ў святочнай сукенцы" — сваё не раздзеленае каханне.

Загадкавы вобраз яе
Сярод ночы бязлітасна
чорнай
Прымроіўся мне.

Да ранку яму не даваў заснуць "устрывожаных думак перпетуум-мобіле": чым стане для яго народа гэты страшны выбух у Чарнобылі — непазбежнай Вялікай Трагедыяй? І разам з тым так хацелася верыць:

Дзе блэкат хцівасці і злосці

Труціў пачуццям першацвет,
Узыйдуць кветкі прыгажосці,
Якая выратуе свет!

(...) Сёння ў былым доме паэта нічога не нагадвае пра яго. У невялікай зале для наведвальнікаў цяперашніх гаспадары бістро пастараліся стварыць утульнасць: побач з камянам стары насценны гадзіннік. І, што зусім дзіўна, з кута на наведвальнікаў пазірае з іконы Хрыстос Усядзержац. Кажучы, гэтая ікона толькі і належала Паэту. І невядома, дае яна бласлаўленне на дарогу ці з'яўляецца жывым дакорам нашаму мітусліваму часу, які, бязглузда некуды спяшаючыся, топча зярняты духоўнасці, не даючы ім прарасці.

Антаніна ХАКІМАВА,
вёска Федзькавічы
Жабінкаўскага раёна.

(Аўтар дзякуе супрацоўніку раённай газеты "Сельская праўда" Васілю Сахарчуку за прадастаўлены матэрыял.)

Выходзіць з 1932 года
У 1982 годзе
ўзнагароджаны ордэнам
Дружбы народаў

**ГАЛОЎНЫ
РЭДАКТАР**

**Анатоля
КАЗЛОЎ**

Рэдакцыйная рада:

**Святлана
БЕРАСЦЕНЬ,**

**Леанід
ГАЛУБОВІЧ,**

Наталля ДЗЯНІСАВА,

Віктар КАВАЛЁЎ,

Вольга КУРТАНІЧ,

**Віктар ПАТАПЕНКА —
намеснік
галоўнага рэдактара**

**АДРАС РЭДАКЦЫІ:
220005, Мінск,
вул. Захарова, 19**

ТЭЛЕФОНЫ:
галоўны
рэдактар — 284-66-73
намеснік галоўнага
рэдактара — 284-66-73

АДДЗЕЛЫ:
публіцыстыкі — 284-79-65
пісьмаў і грамадскай
думкі — 284-81-53
паэзіі, літаратурнага жыцця,
крытыкі
і бібліяграфіі — 284-44-04
прозы — 284-66-73
музыкі, тэатра, кіно
і выяўленчага
мастацтва — 284-81-53
бухгалтэрыя — 284-66-72
Тэл./факс — 284-66-73

**Электронны адрас:
e-mail: minsk@lit.by**

**Адрас у Інтэрнеце —
www.lit.by**

Пры перадруку просьба
спасылацца на "ЛіМ".
Рукапісы рэдакцыя
не вяртае і не рэцензуе.
Пазіцыя рэдакцыі
можа не супадаць
з меркаваннямі
і думкамі аўтараў
публікацыі.
Набор і вёрстка
камп'ютэрнага цэнтра
РВУ "Літаратура і Мастацтва"

Выходзіць раз на тыдзень
па пятніцах

Друкарня Рэспубліканскага
унітарнага прадпрыемства
"Выдавецтва
"Беларускі Дом друку"
г. Мінск,
пр. Ф. Скарыны, 79

Індэкс 63856 Наклад 2302
Умоўна друк. арк. 3,72
Нумар падпісаны ў друк
23.06.2004 у 11.00

Міністэрства інфармацыі
Рэспублікі Беларусь
Выдавец:
Рэдакцыя-выдавецкая
ўстанова
"Літаратура і Мастацтва"

Рэгістрацыйнае
пасведчанне № 715
Заказ — 954

Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Жан дэ ЛАБРУЕР:

"Задавальненне крытыкаваць перашкаджае наталяцца прыгожым."

Юры САПАЖКОЎ.
"Письмо другу"
(Мінск, выд. Ю.М.Са-
пажкоў, 2004, рэдак-
тар С.М.Юр'еў, 300
экз. 54 стар.)

ноч. Рэдкі выпадак. І хоць імя Ю.Са-
пажкова даўно мне вядомае, і працу-
ем мы, аказваецца, побач, а да гэтай
пары ўсё яшчэ незнаёмыя. Больш за
тое, да гэтага часу чамусьці і на яго
творчасці засяроджвацца не выпада-
ла. Што да знаёмства, то гэта, можа,
і добра, бо падчас здараецца і так,
што чым больш ты ведаеш пра паэта,
тым больш у ім расчароўваешся...

І тут — прыносяць мне поштай гэ-
ты яго "салдацкі трохкутнік" для "Ле-
ГЛізацыі". Я адразу нічога не ўразу-
меў, бо такое арыгінальнае выданне
(своеасаблівае неардынарнае пас-
ланне невядомаму чытачу) упершыню
гэта неацэнны набытак. Рарытэт. На-
першапачатку я нават не мог да яго
падступіцца, пакуль не дапамаглі мне
адкрыць гэты своеасаблівы фантэ-
канверт, у якім і была кніжыца "тро-
хвуголка". Не менш уразілі і вершы. І
хоць пераважная іх большасць (а ўся-
го там дваццаць два вершы разбітыя
на тры раздзелы) прысвечаная ваен-
най тэматыцы (паэт "дзіця вайны") і,
па ўсім відаць, адмыслова прыўроча-
ная да 60-годдзя вызвалення Беларусі
ад нямецкіх захопнікаў. Заўважу
толькі мімаходзь, што наўмысна
прыўрочанасць, прывязанасць да
пэўнай тэмы падчас патрабуе ад літа-
ратара (ад паэта тым болей) абавяз-
ковай рытарычна-дэкларатывнай да-
ніны. Адама належнае нашаму паэ-
ту — падобнага ў кніжцы дапушчаль-
ны мінімум, калі гэтак увoguле можна
выказацца пра вершы.

У Ю.Сапажкова **рацыянальнае**
мысленне, **дальнабачная** метафара,
класічны стыль вершаварэння... Не-
каторыя яго сэнса-вершы **вырастаюць**
з наўвядных каранёў геннай памяці і
трымаюцца на адным-адзіным **выпук-**
лым тропе, як позні восеньскі яблык у
сухіх парэпных пальцах бязлістай
кроны...

Отверстие для ордена
Мне пуля просверлила.
("Завешание отца")
Альбо вось гэтыя трапна-неза-
быўныя радкі:

*Осевшие, мрачные доты
Стреляют цветами теперь.
("Игра")*

Ці наступнае чатырохрадкоўе
"Пушкі":
*Водят дулом,
Смотрят кося,
Но пока еще не бьют —
Наводящие вопросы
Немцу пушки задают.*

(Праўда, тут нешта ёсць (інтана-
цыя?) ад "Васілія Тёркіна".)

Напэўна не пакінуць нікога абыяка-
вым і гэтыя шчымлівыя радкі з верша
"На Пискаревском кладбище":

*На последней черте
Не цветы, не венки.
На могильной плите
Только хлеба кусок.
И записка была:
"Ты прости меня, мать,
Что тогда не смогла
Этот хлеб тебе дать..."*

Адным словам альбо, як у Ю.Са-
пажкова, двама радкамі скажам, што
Точнее всех о жизни на фронтах
Знал Институт переливания
крови, —

паколькі:
*"Страшна, конечно
тишина до боя.
Страшнее — после боя тишина".*

Запамінаюцца і зводзяць халадком
прысардэчную мышцу такія вершы, як
"Любовь" і "Похороны". А заключныя
верш зборніка "Бессмертие" хочацца
прачытаваць цапкам. Не так ужо і ча-
ста здараецца ў нашай паэзіі нешта
па-сапраўднаму вартэе, каб яго хаце-
лася, як пісаў Максім Танк "прачытаць
і перадаць другому"?..

*Незгоды служат нам усердно,
Покоен будь — не обойдут.
И вот, не выносы из сердца,
Нас на плечах уже несут...*

*Пусть всё кричит, что мы не вечны.
Но надо так стараться жить,
Чтобы никто не мог на плечи
Из сердца нас переложить.*

А зрэшты, каб данельга не засму-
вацца, следам — яшчэ і гэта:
*В семнадцать — праздничная новь.
Когда тебе за тридцать — благо.
А после сорока любовь —
Души великая отвага.*

*Ты всем пожертвовать ей рад,
Хоть бездна жертв не возвращает.
А шестьдесят?
А в шестьдесят
Любви, я думал, не бывает.*

Я — таксама. Ды, аказваецца, ад
прыгожага і ўзвышанага перабору
быць не можа... Нават з узростам.

Віктар ПАТАПЕН-
КА. "Я — оперупаўна-
важаны..." (Мінск, "Бе-
ларускі кнігазбор",
2004г., рэдактары У.Са-
ламаха і У.Марук, 500
ас., 140 стар.)

Ды ў мяне і задача трохі іншага кшталту. Больш за тое,
я пішу гэтую кароткую рэцэнзію на кніжку свайго цяпераш-
няга калегі па працы Віктара Патапенкі, які ў сваю чаргу
напісаў кніжку пра сваіх былых калегіаў — супрацоўнікаў
Камітэта па барацьбе з арганізаванай злачыннасцю і каруп-
цыяй. В.Патапенка ужо не раз выступаў у перыядычным
друку з аповедамі, але цэльнай кніжкай, можна сказаць,
дэбютуе. Ад яго насычаных вострасюжэтнымі калізіямі
аповедаў насамрэч цяжка адарвацца. Можна таму, што яны
балансуюць на мяжы крымінальнай журналістыкі і дэтэк-
тыўнай прозы. Цяпер такі стыль пісьма ўсё больш на-
стойліва і трывала ўваходзіць у літаратурную моду. Гэтак
спрыяе сучасны — глабальна-тэхналагічны — стан развіцця
ўсяго чалавечага грамадства, яго інфармацыйна інфраст-
руктурная перанасычанасць і ўзаемаадносінны, як паміж
асобнымі людзьмі, так і рознымі па ўзроўні інтэлектуаль-
нага развіцця ці заангажаванымі агульнымі зацікаўленнямі
групамі. Безумоўна, што ў такім свеце хапае варо-
жасці, зла і рознага **нялюдскага** крыміналу. Як вынік — не
застаюцца незапатрабаванымі і структуры праваахоўных
органаў. Усе апаведы былога "опера" грунтуюцца ме-
навіта на рознаполосных вызначэннях **зла і добра**. Інтрыгі,
двурушнасць, прага нажывы, жывельныя інстынкты — усё
тое, што спараджае негатыў і дысгармонію чалавечага
жыцця, ёсць на старонках гэтай кніжкі В.Патапенкі, аднак,
які ў самім жыцці, пераважаюць і перамагаюць высокія
чалавечыя пачуцці, дзеянні і ўчынкы...

Скажам, такія разважанні Васіля Сініцына: "*Са-
праўды, перш чым забіць чалавека, патрэбна ўчыніць
яшчэ адно забойства: забіць любоў да яго*", — ка-
жуць паспалітаму чытачу не толькі пра згаданага опе-
рупаўнаважанага, але і пра самога аўтара, як пра асо-
баў надзеленых духоўнасцю і важным інтэлектам.

І ўсё ж іншым разам лавіў я сябе на думцы, што
пісьменніку, не-не, ды хочацца выйсці за межы свай-
го службовага **альфавэту** на больш шырокі прастор
дзеля значна глыбейшага роздуму над праявамі неар-
дынарнай чалавечай прыроды. Будзем спадзявацца,
што, у рэшце рэшт, ён пераадолее сваю прафесій-
ную, гэтак званую, "**паласу перашкод**", прайсці якую
наканавіў яму лёс, каб, адсопшыся і перадыхнуўшы,
роздумна агледзецца і тое "**широкое поле**", "**где так
вольна (альбо... нявольна) дышит человек**". Для гэта-
га ёсць у яго і душэўны патэнцыял і, наколькі я ведаю,
пожад і натхненне. А галоўнае, гуманная чалавечая
пазіцыя, якая, на жаль, у дэфіцыце і ў сённяшнім на-
шым грамадскім падзе жыцця.

Міраслаў АДАМ-
ЧЫК. "Зборнік" (апо-
весці, апавяданні, хо-
ку, п'есы; Масква,
АСТ, 2004, адказны за
выпуск Ул.Адамчык,
мастак М.Адамчык,
1000 ас., 735 стар.)

Калі Адам Глобус
падарваў мне гэтую
важную і гожа выда-
дзеную кніжку, я не
адразу ўразумеў,
што яна не яго, а бра-
тава — Міраслава Адам-
чыка. Хоць, скажам,
да напісання п'есы
"Чорны квадрат" і ён,
старэйшы, прыклаў
сваю майстравітую
руку. І яшчэ тое-сёе з
таго, што ўвайшло ў
"Зборнік", напісана
на "паях" з Максіма
Клімковічам. А пе-
раважная частка тэк-
стаў увoguле пра-
чытаная мной яшчэ ў
перыядыцы. Нават за-
хаваліся выразкі пе-
ракладу з Бібліі, вы-
друкаваныя ў свой час
у часопісе "Бярозка".
Прызнаюся: Кніга
Эклезіяста, альбо
Прапаведніка — мая
пажыццёвая "паход-
ня" ў цемры гэтага
свету... Ну, да пры-
кладу: "Стараўся
Эклезіяст знайсці да-
кладныя словы і на-
пісаў словы праўды".
Хіба хто

сказаў ці скажа лепш?..
Адным словам, кніжка, хоць і новая,
а прачыталася як **жывы ўспамін**. Хацелася б
адзначыць аповесці, напісаныя ў жанры дэ-
тэктыва (трылеры). Вельмі цікавыя стылістыч-
на (і нечым блізка да міфа-гістарычнай прозы
Людмілы Рублеўскай), яны падкупляюць
чытача сваёй нацыянальнай асновай: прыро-
дай, вобразамі герояў, дзеяннямі, характа-
рамі — наскрозь беларускімі. Няма адчуван-
ня астабрэдай касмапалітычнай аднастай-
насці. Скажам, у трылеры "Заўсёды светла
каля турэмных муроў" Баляслаў Катавіцкі —
менавіта беларускі кілер, наш, а не рускі ці
італьянскі "**бандыто**", а ў трылеры "Каханка
д'ябла, альбо карона Вітаўта Вялікага" Маг-
далена Агінская — наша беларуская аван-
турыстка з нацыянальным каларытам і характа-
рам... Чытаючы такія захопляючыя вострымі
сюжэтнымі дзеяннямі беларускія дэтэктывы,
унутрана нападзінаешся гонарам за сваю ро-
давую спакоявечную вялікасць (аказваецца, і
ў нас усё яно ў людзей). Недастаткова хіба
толькі **свайго** лёгкага, не абцяжарваючага
мудрошчамі, падарожнага чытва... Як былі
шукальнік няўлоўных рыфмаў, асабліва за-
пыніўся я на паэтычных хоку Міраслава
Адамчыка. Ёсць вельмі ўдалыя. Як гэты, да
прыкладу:

У **белай місе,**
нібы вока восені,
чырвоныя яблык.
Праўда, здараюцца і прыкрыя самапаўто-
ры, як: "**Чарку гарэлкі// наліў і выпіў
адзін.// Не маю сябра**" і праз старонку
зноў: "**П'е чарку адзін,// бо на Радзіме сва-
ёй// не мае сябра**". Ад медытацыі над куб-
чаккам спецыфічнага японскага сакэ адразу
пацягнула сучасным беларускім традыцый-
налізмам: **дзе адна чарка, там і дзве...**
Зрэшты нельга не пагадзіцца са словамі
аўтара ў апавяданні "Архалагічны краевід":
— **Вы ведаеце: першы верш нарадзіў
вечер, — сёння мне здаецца, што гэта ска-
заў я. (...)**
— **Цяпер табе можна спакойна памерці.
Ты ж нарадзіў новую паэзію — для ветру.**
— **Літаратурная энцыклапедыя абавяз-
кова захаве тваё імя.**
Ужо сёння ў гэтым няма аніякага сумнен-
ня. І не толькі ў мяне. І ўсё ж даймае небес-
падстаўнае прадчуванне магчымай аўтарскай
крыўды, што на такую яго **тоўстую** кніжку ў
рэцэнзента атрымаўся такі **тонкі** водгук. Па-
чкаем лепшай пары. Бо пакуль
**Верабей ляціць:
не схавецца ў траве
белы матылёк.**